

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 4 / 2024

СӨГҮМБІЖЭ

ISSN 0869-1398

Рамил ЮНЫС
*тормыш
кагыйдаларе*

нафраттан
ЯРАЛГАН ЯРАТУ
*мин язмышны
жүңдем*

мастер-класс
КҮБЕКЛЕ
алма бәлеше

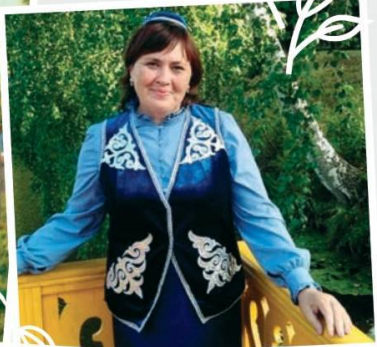
Сәфинә
СӨЛӘЙМАНОВА:

*«Юлга чыккач беркайчан
атлаудан туктамагыз!»*

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, киләчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклығы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – киләчәге! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, оныкларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ Без ирем белән клубта, кичке уенда таныштык.

Ул Акбүре авылыннан безгә агроном булып эшкә килгән иде. Ө минем Чистай педагогика училищесында укыган вакытым бу.

Бер ел очрашып йөргәч, март аенда тугебыз булды. Элек бит туйлар кыз ягында да, егет ягында да өчәр көн була иде. Без дә шулай үткәрдек. Ул мәжлесләр бик күңелле булып истә калган. Бар әйбер дә дефицит чаклар бит. Туйда жыелган акчага стенка алган идек. Анысы да әниемнең энесе Чаллыда бер житәкчене йөрткәнгә генә эләкте. Шундый шатланган идек! Әле дә туй истәлегә итеп верандабызда саклыйбыз. Туйдан соң башта берничә ай әбидә тордык, аннан, яшь белгечләргә дип, колхоз безгә аерым фатир бирде. Тагын бер зур шатлык булды! Туксанынчы еллар бу: авылыбыз аерым колхоз булып оешкан, эш урыннары күбәйгән вакыт. Шул елларда күп кенә гаиләләр авылга кайтып урнашты.

Башта бер-бер артлы ике малай, аннан соң гына кызыбыз туып, аларны үстергән, әти-әниләр белән бергәләп яшәгән чаклар жыл искәндәй бик тиз узды да китте... Тормышыбыз матур мизгелләргә баеды. Улыбыз Булат – көрәш һәм билбаулы көрәш буенча Татарстан, Россия, Дөнья чемпионы, Дөнья кубогы иясе. Билбаулы көрәш буенча халыкара класслы спорт остасы, көрәш буенча Россиянең спорт остасы. Гаиләбезнең горурлыгы ул! Аның белән республикабызның нинди генә Сабантуйларында, ярышларында булмадык без.

Олы улыбыз Инсаф та безне гел шатландырып тора. Ул КАИны тәмамлады, хәзер заводта житәкче урында эшли. Кечкенә кызыбыз Чулпан әле мәктәп укучысы: тырышып укый, конкурсларда катнаша. Һәрбер ата-ана да балалар өчен дип яши. Безнең дә бөтен теләгебез алар белән бәйле: балаларыбыз исән-сау, бәхетле булсыннар иде.

Авил жирендә торгач, әлбәттә, маллар тотабыз, бакчабыз да бар. Эш житәрлек! Жәй көне бергәләп урманга йөрергә яратабыз: жыләк, гөмбә, чикләвек жыйябыз. Ирем инде күп еллар Түбән Камага йөрәп эшли, үзем – мәдәният йортында мөдир. Гаиләң – ул синен иң якин кешеләрең. Алга таба да безгә авырлыкларны бергә кичереп, шатлыкларны уртаклашып яшәргә язсын.

Рәмзия МУСИНА.
Яңа Чишмә районы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мағълүмати технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчелек буенча Федераль хезмәтэндә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сююмбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мағълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчәрмәләре белән бергә жиһазланганда генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бая бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Рамил Гали

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Тышлыкта:
Сәфинә Сөләйманова
Фото: Елизавета Абрамова

Учредитель:
Акционерное
общество
«Татмедиа»

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

**Редакциянең
гомуми телефоны** 222-09-77

Житәкче урынбасары 222-09-78

Баш мөхәррир урынбасары 222-09-78

Гөлнур Хәсәншина

Җаваплы сәркатип

Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Сайт мөхәррире

Камилә Димхәммәтова

Мөхәррирләр

Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйлә Шакирова

Верстка

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмәгыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Ильмира Сөләйманова

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Басма Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр буенча федераль агентлык ярдәмендә нәшер ителә

Редакция адресы: 420066, Татарстан Республикасы, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.

www.syuyumbike.ru

E-mail: suumbike@tatmedia.com

ssuum@yandex.ru

тел./факс: (843) 222-09-77

Язылу индексы

ПАП рәсми каталогы буенча:

Татарстанда **П2204** (яңы еллык),
П8299 (берьялык)

Татарстаннан
читтә: **ПО279**

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»

«Редакция журнала «Сююмбикэ»

Расч/счет 40702810600020010309

кор/сч 30101810000000000805

в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань

ИНН 1655144950

БИК 049205805

КПП 165802002

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Реклама текстлары аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтеннән башка материалларны «Сөембикә»дән күчереп басу тыела.

Формат: 225х290 мм
Күләме 64 бит

Басарга кул куелды: 03.04.2024 ел.
Чыгу көне: 10.04.2024 ел.
Заказ **A-0668**
Тираж **6461**

16+

Нурия ИЗМАЙЛОВА

Яз күрү

*Калайларда сәйлән йөгәрә,
Карлар эри.
Күңелләрдә сыерчыклар
Очынып йөри.*

*Кояш көлә тыйнак кына,
Тыйнак кына.
Үбеп куя тау битләрен
Уйнап кына.*

*Күк болытлар челтәр төсле,
Челтәр төсле.
Челтәр ябынып килгән яз
Китәр төсле...*

*Әй гомерләр, – бер яз гына,
Уен гына.
Язлар килсә, уйлар төшә,
Кыен була.*

*Тик сер сөйли тау битендә
Умырзая:
«Бер яз күрдем! Булды димим
Гомер зая! Бер яз күрдем...»*

«Яз». Виталий Скобеев эше.

«Безнең тышлыкта»

Әшмәкәр икәнсең,
уңышларың синең
тырышыңга, белемгә,
тәвәккәллеккә генә
бәйләнгән. Ялгышасың икән,
моңа конкурентлар да,
хөкүмәт тә гаепле түгел.
Бу хакыйкәтне аңлау миңа
21 яшьтә үк килде.»

10

Бал корты
Гөлнур Сафиуллина

6

Көлү – дэва?!
Чулпан Галиәхмәтова

14

«Күгәрчен»нәр
арасында бер «чәүкә»
Лилия Гәрәева

18

Сәнәгатътә –
хатын-кыз
Чулпан Галиәхмәтова

Заман һәм без

«Адәм баласы өчен
мәхәббәт тә сынау»

Гөлнур Сафиуллина

«Китап уку — яшәү ул»

Илгиз Зәйниев

Татар дөньясы

«Жаным рәхәт
тапты...»

Тәминә Биктимирова

Мәдәни тормыш

Яланаяк керим
төшләреңә

Зөһрә Рамазанова

Кашкарылар
озын гомерле

Эльмира Закирова

Яшәеш

Орденлы Фатыйма

Камәрия Вафина

«Үзем генә беләм...»

Мәдинә Авзалова

Авырдым әле

Гөлнур Гыйззәтуллина

Сибелә чәчәк

Лилия Гәрәева

Могҗизалар эзләп йөреш

Асия Маликова

Хуҗабикә

Сорау-жавап

Тәртипле ял

Кечкенә шытымның
зур файдасы

30

Көтегез мине,
кызларым!

Халидә Галимова

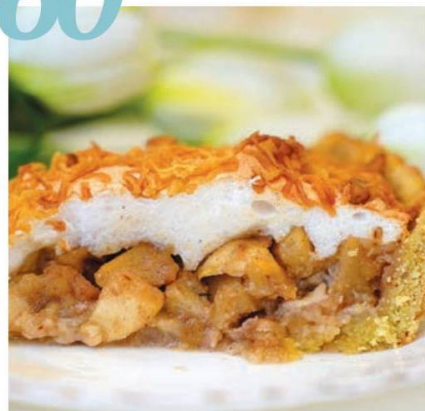
40

Нәфрәттән –
яратуга

Чулпан Галиәхмәтова

60

Күбекле алма
бәлеше

Рания Фәхриева

КӨЛҮ – ДӘВА?!

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Көлүдән курку?!

Статистика буенча, балалар көн дәвамында 300–400, ә өлкәннәр бары 15–20 тапкыр гына көлеп ала. Бу яңалык та булмас. Янәшәсендә балалары булган кешеләр моны бернинди статистикасыз да белә. Сабыйлар – эчкерсез. Алар рәхәтләнеп шатлана һәм көлә. Әле бала сөйләшә башлаганчы ук, педиатр аны караганда әнисеннән: «Елмаямы?», «Аңлап елмаямы?» дип сорый. Елмая – психоэмоциональ

Соңгы тапкыр кайчан кинәнеп көлдегез? Әле кичә генә булса, сез чынчынлап бәхетле кеше. Ихлас көлү – ул бәхетнең кечкенә бер билгесе. Ә менә исегезгә төшерә алмыйсыз икән, уйланырлык урын бар. Татар халкының яраткан жырчысы Салават та тиккә генә сәхнәдән: «Күптән инде үксеп елаган юк, / Күптән инде шашып көлгән юк. / Нәрсә булды, дуслар, нәрсә булды, / Нәрсә булды миңа – белгән юк...» дип жыр сузмыйдыр. Жәмгыять үзгәрә. Бүгенге зур тизлекле, катлаулы геополитик вазгыятьлә тормышта көлүгә урын да юк кебек. Һәм урынсыз да сыман. Әмма көлү – яшәүнең бер чыганагы түгелме?!

үсешнең мәһим бер күрсәткече. Димәк, нерв системасы өлгереп килә. Кечкенә бер сәбәп табып та дөньяларын онытып көлә белүләре белән алар өлкәннәрдән күпкә бәхетлерәк. Һәм тирә-яктагыларга да шатлыклы мизгелләр бүләк итәләр. Әмма үсә-үсә ул азайганнан-азая. Белгечләр ясаган нәтижә буенча, өлкән кешеләрнең көлүен секундлап санап жыеп барсаң, көне буена уртача бары бер минутка тула. Ә калган вакытларда нинди

эмоцияләр өстенлек итә соң? Ни кызганыч, сагыш, киеренкелек, ачу һәм курку... Кеше үзенә никадәр бикләнсә, бу эмоцияләр шуның кадәр көчәя, ди психологлар. «Юктан гына рәхәтләнеп көлгән кешеләрдән көнләшәм, – ди танышым, бер ачылып китеп сөйләшкәндә. Ә мин аны, житди эштә эшлөгәч, үзенә күрә бер образы дип йөри идем. – Жыелышып сөйләшкәндә мәзәк хәл сөйләп алу йә кызыклы бер сүз әйтеп кую бар

бит инде. Шулчак бөтенесе дә көлә. Мин дә көләм, әмма бу кылану. Күзләре көлми, дип әйтәләр бит әле, минем кебек кешеләр турында-дыр инде ул. Бөтен кеше онытылып көлә кебек, ә минем күзләрем барысын да контрольдә тотарга тырыша, бу секундта бөтенләй башка нәрсә турында уйларга мөмкинмен. Мәзәкнең мәгънәсен дә аңдыйм, әмма ул минем өчен бөтенләй башка нәрсәләр белән тиңләшә, һәм анда бернинди кызык юк кебек. Башта ахмаклар гына көләргә сәбәп эзләп тора дип уйлый идем. Хәзер, өлкәнәя башлагач, аларның шат күңелле, ә үземнең йомык булуымны аңладым. Юмор хисе булмаган кешеләр дә бар икән. Алар бик аз, мин шулар рәтенә керәмдер, мөгаен. Телевизордан хәзер бик күп юмор тапшырулары бара бит. Шуларны карап утырган кешеләрне һич аңламыйм. Миңа ул бушка вакыт уздыру кебек тоела. Бернинди файдалы мәгълүмат юк бит инде анда?! Комедияләр урынына да триллер, документаль киноларны үз итәм. Юк, мин бөтенләй елмая белмәгән кеше түгел үзе. Елмаям, балалар уңышы өчен куанам. Дөрөс, без бергә яшәмибез. Гаилә тормышыбыз барып чыкмады. Әмма монда һич тә минем юмор аңламавым гаепледер дип санамыйм. Шулай килеп чыкты инде».

Алай гына да түгел, жәмгыятьтә хәтта гелотофобия дигән диагноз да бар икән. Көлүдән, бигрәк тә башкаларның үзеңнән көлүеннән курку. Бу күренешне өйрәнүче галимнәр моны психик тайпылыш дип атый. Гелотофобия, нигездә, үзен бик яраткан кешеләрдә һәм социофобларда очрый. Бу психик халәттә булган кешеләр, башкалар көлә башласа, куркуга калалар йә булмаса һәрвакыт үзләре башкалардан көлә. Аның сәбәпләре төрле булырга мөмкин. Гадәттә, ул мыскыл ителүләргә җавап реакциясе булып туа икән. Гелотофоблар кечкенә чакта мәктәптә көлке объекты булуларын әйтәләр. Бу күренеш Россиядә дә очрый. Әмма ул бездә, башка илләр белән чагыштырганда,

Гүзәл ХИСМӘТУЛЛИНА, психолог, гештальт-терапевт:
«Психологиядә социаль елмаю дигән төшенчә бар. Кайвакыт шул битлекне киеп куябыз...»

әзрәк. Көлүдән куркучылар иң күбе Таиландта яши икән. Анда халыкның 80 процентында бу психологик тайпылыш күзәтелә. Кызганып куйдыгыз, әйеме? Ничек кенә әйтсәк тә, юмор хисе кешеләр белән рәхәт. Алар аралаша белүнең иң югары ноктасында тора кебек. Көпгәнелмайган кешеләргә тартылабыз, алар тирәсәндә киеренкелек юк, уңайлы.

Көлү – «йогышлы чир»

Чит ил социологларның тикшеренүләренә караганда, кеше башкалар анында 30 тапкыр күбрәк көлә. Психологлар Майкл Оурен һәм Джо-Энн Бакоровски ул эмоцияләр турында мәгълүмати сигнал гына түгел, ә башкаларны үз ягыңа аудары торган эмоциональ вирус дип тә саный. Ягъни кешенең үз-үзен тотышында иң йогышлы форма: уңай эмоцияләр шундук башкаларга «күчә». (Дөрөс, араларында гелотофоблар булмаса.) Көлү бөтен халыклар культурасында да бар. Аңа өйрәнергә кирәкми. Ул табигатьтән бирелгән.

– Көлү ул – физиологик үзенчәлек, – ди психолог, гештальт-тера-

певт Гүзәл Хисмәтуллина. – Ул бер яктан, кешенең юморга, күңелле вакыйгаларга, кытыклауга карата физиологик реакциясе булса; икенче яктан, күтәрәнке кәефне, күңелле эмоцияләрен күрсәтүче халәт. Әлбәттә, көлүнең төрле функцияләре бар. Ул хисләрен җиткерергә дә булыша. Һәм, әйтергә кирәк, уңай хисләрен генә түгел. Оялсак та, уңайсыз хәлгә тарысак та, көләбез. Димәк, организмны саклау функциясен дә башкара – киеренкелектән арынырга ярдәм итә. Тискәре эмоцияләребезне дә әлегә халәт аша җиткерәбез. Мәсәлән, сарказм аша кешегә ачуыбызны күрсәтәбез. Сарказм ул – яшерен агрессия. Авыз еруыбыз башкаларны уңайсыз хәлгә дә куярга мөмкин бит. Һәр көлүнең сәбәбе бар. Әйе, сәбәпсез тилеләр генә көлә дигән гыйбарә яши. Баш мие чирләрен санамаганда, андый көлү – хисләрен тыеп торы нәтижәсәдер дип уйлыйм. Киресенчә, еш көпгән, күтәрәнке кәефле кешеләр жәмгыятьтә үзләрен бик иркен тоты, әйләнә-тирәдәгеләр белән уртактелне тиз таба. Андый кешеләрне күңелле, кызыклы, диләр.

Алда язылган танышым турында уйлап, психологка сорау бирәм: Көлү – битлек була аламы?

– Психологиядә социаль елмаю дигән төшенчә бар. Кайвакыт шул битлекне киеп куябыз. Безне кечкенәдән кешеләргә карата игътибарлы, ихтирамлы булырга өйрәтәләр, дорфа булырга ярамый, диләр. Шуңа күрә күп кенә гаиләләрдә бу битлекне иртән киеп чыгып китәләр һәм шуның белән көне буге йөрәп кайталар. Ләкин аның белән артык мавыгырга ярамый, чөнки ул чын хисләребезне танырга, белергә, күрсәтергә мөмкинлек бирми. Гел «елмаеп» йөрәп, төрле хәлләрдә килеп чыккан эмоцияләребезне бастырып куябыз дигән сүз, ягъни мәсәлән. Кеше робот түгел. Көн дәвамында кәефе дә төрлегә үзгәрергә мөмкин. Һаман битлектән йөрү, үз чиратында, физик һәм психологик киеренкелек китереп чыгара. Әйе, юмор

Әбри ХӘБРИЕВ,
юморист, пародист,
шоумен

Кешеләр көлгән, көлә һәм көләчәк. Бу – аларның табигый халәтләренең бер төре. Юморның темасы классик булып кала дип уйлыйм – тормыш-көн күреш белән бәйле мәзәкләр тамашчыга һәрвакыт якин булды. Хәзер менә стендап жанры кереп бара. Яшьләргә бик якин, чөнки ул кыска форматлы. Вакыйгалар агымы тизлегә югары булган чорда яшибез бит. Тиз үзләштерер өчен мәгълүматны кыска һәм оста тапшырырга кирәк. Юморда да шулай, ә стендап жанры бу таләпләргә туры килә. Шулай ук татарча КВН юнәлеше үсеп килә. Ә менә сатира бүгенгә көндә тамашчыга кызык түгел. Нигә икәннен үзегез дә, бәлки, чамалыйсыздыр. Халыкны көлдөрүнең төгәл рецепты юк. Бер концертта тәгәрәп көлсәләр, икенче залда исләре дә китмәскә мөмкин. Прimitив юмор белән зәвыклы юмор арасындагы алтын урталыкны эзләргә кирәктер, мөгаен. Күпләрдән ишеткән бар: хатын-кыз юмор өлкәсендә берәз арттырып, уйнап жибәрә. Бәлки, шушы стереотип аркасында гүзәл затлар бу жанрга керергә куркадыр. Шәхсән мин үзем сәхнәдә юморист хатын-кызларның артуын теләр идем. Тормышта шаян кеше сынауларга җиңелрәк карый. Шуңа күрә килгән авырлыклары тизрәк чишелә дә. Турса-еп йөрәп эш бармый, ә җиңеллек (җиңел күңел халәте турында әйтүем) киртәләргә урап уз уюлы табарга ярдәм итә. Юмор башны эшләтә дисәм, хаталанмам дип уйлыйм. Һичшиксез шуны беләм: чын күңелдән көлә белгән кеше – бәхетле кеше ул.

психолог Гүзәл Хисмәтуллина. – Тормышта ул чын-чынлап зур яр-дәмче. Шушында ук самоирония – үз-үзеңнән көлә белү сәләте турында да әйтсәм килә. Кимчелек-ләреңнән, ялгышларыңнан көлә белү – позитив һәм конструктив тәнкыйть ул. Депрессиягә кереп китмәскә, килеп туган уңайсыз-лыклардан җиңел генә чыгарга, дәрәжәбезне саклап калырга ярдәм итә. Моңың психика өчен әһәмияте зур. Дөрөс, үз-үзеңне тәнкыйть итә белү психологик яктан житлеккән, өлгәргән, интел-лект дәрәжәсе югары булган кешеләргә хас икәннен дә ассыз-лык-лап китәргә кирәк.

Алда язылганча, кешеләр бергә чакта ешрак көлә. Әмма хәзер элекке кебек җыелышып утырулар, кунакка йөрешүләр сирәгәйде. Моңа, бер яктан, илдә барган ваз-гыять (коронавирус инфекциясе, махсус хәрби операция) сәбәпче булса; икенче яктан, югары тизлек-

хисе булмаган кешеләр дә бар. Моңысы инде кешегә тумыштан бирелгән йә бирелмәгән. Аннан соң гаилә тәрбиясе дә бик зур йогынты ясый. Бар шундый гаиләләр – анда эмоцияләргә күрсәтәргә – көләргә дә, еларга да ярамый. Эти-әниләр үзләрен дә кысаларда тоталар, балаларын да шулай тәрбияли. Мондый кысалар рәхәт-ләнәп көләр-гә комачаулый. Шуңа рәвешле эмоцияләргә күрсәтә белмиләр. Бу бик кызганыч!

Көлү – онытылып тору

Ә бит көлүнең организмга фай-дасы күптөрле. Америка психологы Уильям Фрай раславынча, 27 секунд давамнда көлүнең йөрәк-кан тамырлары системасына тәэсире өч минут ишкәк ишүгә тиң. Галимнәр шулай ук аның хәтергә тәэсире барлыгын да раслаган. Эндорфиннан кала, көлгән вакытта бәхет гормоны дофамин да бүленеп чыга. Ул исә баш мие эшчәнлеген үстерә, кешенең хәтере яхшыра. «Юмор кешегә бик күп ситуация-ләрдән чыгарга ярдәм итә, – ди

Рамил
ШӘРАПОВ,
юморист, җырчы

Кешеләр, кызганыч, үз эченә бикләнде кебек. Концертта да кешене көлдөрү авыр, тормышта әйтеп тә тормыйм инде. Әмма нинди генә авырлык булса да, көлә белү кирәк. Шуңа күрә театрларда – комедияләр, концертта юмор бул-сын инде ул. Үзбездә «Шәрапов юмор төркеме»нә килгәндә, соңгы араларда халыкчан юморга ихтыяҗ тоябыз. Төрле жанрда эшлибез: клоунада, халыкчан юмор, стендап, скетч. Мәңгелек темалар бар – гаилә, сәрхушлар, хастаханә, полиция. Хәзер халык элекке кебек мәзәк монологларны озаклап тыңлап утыра алмый, аңа тиз кирәк. Ике сүз әйтсәң, өченчәсә көлдә торган бу-лырга тиеш. Юмористик концертларга яшьләр күп йөри дип әйтмәс идем. Аларга стендап, «Камеди Клуб» кызык. Без андый форматтагы юморны татар сәхнәсендә куллана алмыйбыз, чөнки кысаларыбыз бар. Әле ярый алар бар дип йөрәм. Хәзер социаль челтәрләрдә кешене көлдәрәм дип плинтустан түбән темалар белән мавыгалар. Сыйфатлы юмор сирәгәй бара соңгы вакытта. Бу жанрда эшләү авыр: сабырлык һәм бик нык эзләнү сорый. Табигый сизмәләнең таянып, чиста интуициядә иҗат ителә торган жанр. Сәхнәгә чы-гып мәзәк сөйләгәч, халыктан җавап булмаса, эшлисе килми. Шулай итеп, экран генә юмористлар төшеп кала. Юмор хисе булганнарда, үз-үзләреннән көлә белгәннәргә яшәү күпкә җайлырак. Үзем дә шундый кеше. Йөз-кыя-фәтемдәге минуслардан плюслар ясап йөрәм. Баш иеп йөрсәң, абынган саен хатыныңны, күршеңне, хакимиятне сүксәң, яшәп булмый ул. Шаяра-көлә дә белергә кирәк. Шунысы кызганыч: юмор аңламаган кешеләр бар.

ле яшәеш гаепле. Вакыт тапмый жәфаланган чорда яшибез. Ә кие-ренкелектән ничек арынырга? Жәмгыятьтә зур ярдәмчеләр – социаль челтәрләр барлыкка килде. Аларга, кызык эзләп, берәз онытылып торырга дип керәбез гадәттә. Үзәбез дә сизмичә, әлбәттә. Шуңа да социаль челтәрләрдә юморист-блогерлар популярлашты. Әйе, аларны карыйбыз да проблемалардан берәз арынып торабыз. Психолог та шул ук фикердә. «Кызыклы кешеләрне карап, үзәбезне киеренкелектән алып чыгабыз. Шуның кадәр примитив дәрәжәдәге әхлаксыз, дорфа юморлы блогерларны карыйбыз. Болар барысы да онытылу өчен. Әгәр дә ул булыша икән, нигә кара-маска әле?! Әлбәттә, моның белән мавыгырга ярамый. Һәрнәрсәдә алтын урталык булырга тиеш. Жанлы аралашуны бернәрсә дә алыштыра алмый», – ди Гүзәл Хисмәтуллина.

Психологлар әйтүенчә, тыйнак кына елмайган, бик сирәк көлгән кешеләр, эмоцияләрен авырдан күрсәтәләр, хәтта кайчак моның мәгънәсен күрмиләр. Мондый холькы кешеләр, бик еш кына төзүче, түрә йә житәкче була икән. Ә инде кычкырып, башын артка ташлап көлә белгәннәр демонстра-тив психотипка керәләр һәм алар игътибар үзәгендә булган ижади һөнәрләрне үз итәләр. Борчылырга яраткан кешеләр дә рәхәтләнеп көлә белми. Алар гадәттә кассир, хисапчы һөнәрләрен сайлый. Димәк, юмор хисе булу-булмау нинди һөнәр сайлауга да йогынты ясый. Ә жәмгыятьтәге иң зур роле – кешеләрне бер-берсенә яқынайта, араларны жылыта. Көлеп-елмаеп торган кешедән дә матур кеше юк кебек. Елмаеп-көлеп яшик. Заманалар ничек кенә авыр бул-масын, кайчак бер жылы елмаяу житә. Әнә, «Мунча ташы» эстрада театрының сәнгать житәкчесе, Татарстанның халык артисты Гамил Әсхәдулла да, халык һәрвакыт көләргә әзер ул, ди. Сәбәп кенә булсын. Хәзерге авыр һәм катлаулы заманда көлүгә

Гамил ӘСХӘДУЛЛА,
«Мунча ташы» эстрада театрының
сәнгать житәкчесе.
Татарстанның халык артисты

Безнең театрга 1 апрельдә 44 ел булды. Без юмор призмасы аркылы тормышны күрсәтәбез. Замана белән бергә атлыйбыз. Аннан калышсаң, театр күптән таралган булыр иде. Алай гына да түгел, без әле киләчәккә фаразлар да ясыйбыз. Һәм, әйтергә кирәк, алар чынга аша. Тамашачыга бүгенгә көнгә кагылышлы мәзәкләр кызык. Мәсәлән, йомыркага бәя артты бит. Без аңа кагылышлы миниатюра ясап өлгердек. Ник өлгердек, димме? Элек актуаль булган темаларны ел буй уйный идек. Ситуацияләр тиз үзгәрә, халык шундук оныта. Бу мәсьәләдә эшләргә авыррак, әлбәттә. Аннан соң хәзер бөтен кеше юмористка әйләнде. Ире белән хатыны, баласы белән атасы уйный. Сәхнәдән кешене көлдөрү авырая, ә интернет-тагыны кабатлыйсы килми. Безнең концертларга 28–30 яшьләр тирә-сендәге тамашачылар йөри. Сөйләгән мәзәкләребезне алар аңлый. Безнең буын исә бик йөрми. Сәламәтлеге аркасында концертка килеп житә алмаганнар да, дин юлына басучылар да бар. Хатын-кыз юморист-лар булмауны аларны тамашачылар кабул итмәвендә күрәм. Бездә Ульяна (Татарстанның атказанган артисты, куючы режиссер Ульяна Князева 25 елдан артык «Мунча ташы» эстрада театрында эшләде. – Ч. Г.) бик әйбәт уйнады. Халык аны яратты. Хатын-кызларның күбесе гас-рольләрдән курка. Авыр хезмәт ул. Шуңадыр да бик ашкынып торучы-лар юк.

Дересен генә әйткәндә, юмор кризисы биш еллап бара инде. Элек халык та башкачарак иде, илдәге сәясәт тә мондый түгел иде. Тормыш ритмы үзгәрде – тиз кирәк. Сәнгать әсәрләре дә кыска кирәк. Без генә түгел, драма театрлары да постановкаларын кыскарта башлады. Озын мәзәкләр тыңлап, аннан соң уйланып утыра торган тамашачы юк инде ул бүген. Игътибар итсәгез, халык хәзер карап чыгармын дип кенә сөйләшә, ягъни үтеп барышлы гына. Безнең театр сыман театр кирәк ул. Алар күп булсын иде. Үз-үзеннән көлгән халык яши ул. Бәлки, хөкүмәт дәрәжәсендә юмор һәм сатира театры оештыру кирәктер. Халыкта юморга ихтыяж бар. Ул кирәк булмаса, 40 елдан артык тулы заллар жый алмас идек.

урын калмады инде дип яшәүчеләр дә ялгыша, ди. «Кайгысы булган кешеләр дә безнең концертларга килеп, берәз онытылып тора. Андыйлар рәхмәтләрен әйтми китми. Без аларның күңелләрен өз генә булса да күтәргәнәбезгә шатланабыз. Димәк, максатыбызга ирешкәнбез», – ди Гамил Әсхәдулла. Россиядә соңгы елларда көлү терапиясе үсеш ала башлады. Көлү белән дөвалау кризис вакы-тында иң яхшы ярдәм булып сана-ла. Галимнәр фикеренчә, сәламәт-лек өчен хатын-кызларга көн саен –

16, ир-атларга 17 «көлү дозасы» кирәк икән. Һәм ул чын күңел-дән, ихлас көлү булырга тиеш. Сарказм, көнләшеп көлүләр саналмый. Берәр көнне үзегезне читтән күзәтегез әле. Еш көләсез микән? Юмористик концертларга йөрисез, юмористик тапшырулар карыйсызмы? Ә балаларыгызга кушылып көләсезме? Антуан де Сент-Экзюпериниң кечкенә принцы нәрсә ди әле: «Көлү ул – чүлдәге чишмә кебек». Чишмәләр күп булсын һәм алар сакмасын.

БАЛ КОРТЫ

Фото: Елизавета Абрамова

– Ул көнне дә, гадәттәгечә, иртән уянуга телефоныма үрелдем. Иң элек гел эш аккаунтын карыйм. Телефонны ачтым, ә аккаунт юк! Юк! Унбиш мең язылучысы белән бергә! Никадәр фотосурәт, мәгълүмат... Никадәр клиент! Мин ул чакта ике көн еладым...

Бүген үзенең бизнесын интернет ресурслары, аның мәйданчыклары аша алып баручы яшъ эшмәкәрләрнең берсе ул. Шуңа күрә аңлашыла: социаль челтәрдә эш аккаунты югалу аның өчен зур кризис кичерү белән бер була.

Сәфинә Рәстәм кызы СӨЛӘЙМАНОВА – «АИДА prosport» брендына нигез салучы. Алар Россиянең спорт клублары, компанияләр, оешмалар, спортчылар һәм гади сатып алучылар өчен спорт киёмнәре тегәләр.

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Сүзне шуннан башлыйк әле. Мин – юрист. Мәктәптә укыганда ук «юрист» дип йөртәләр иде инде... Казан федераль университетын кызыл дипломга тәмамладым. Аспирантурага керү өчен исә Мәскәүне сайладым. Үз көчменә сынарга теләү булгандыр бу: бюджетка керә алмасам, кире борылып кайтып китәргә тиеш идем бит. Кердем! Чын-чынлап бәхет елмайды: тагын ике-өч елдан Россия Президенты каршындагы Россия Халык хужаылыгы һәм дәүләт хезмәте академиясендә бюджет урыннар бөтенләй бетте. Мин гел актив идем: университетта укыганда яшыләр сәясәте белән шөгыльләндем. Татарстан Дәүләт Советы каршындагы яшыләр парламенты әгъзасы булып тордым...

Сәфинә башкалада да шул ук тынгысыз кыз булып кала. Бер көнне, тәвәккәләп, Россия Федерациясә Дәүләт Думасының ул чактагы депутаты Марат Бариевның ярдәмчесенә шалтыратта: «Диссертациям яшыләр сәясәте белән бәйле. Практикамны сездә узасым килә!» – ди. Шулай итеп, Дәүләт Думасының физик культура, спорт һәм яшыләр эшләре комитетының «Яшыләр турындагы закон»ны әзерләүче группасы әгъзасы булып китә.

Ә буш вакыт барыбер кала!

Мәскәүдә тормыш җиңел түгел. Бигрәк тә Сәфинә кебек провинциядән килгән, амбицияләре зур булган кызга.

Параллель рәвештә тагын кайда эшли алам дип уйлый ул һәм жәмгыять белеме репетиторы булып профи.ру сайтын да теркәлә. (Анкетасы һаман да сайтта торгач, Сәфинәне бүген дә репетитор дип уйлаучылар бар. Бу – иске мәгълүмат. Хәзер аның моңа буш вакыты бөтенләй юк.)

Балаларны бик ярата һәм алар белән шундый тиз урта тел таба ул! Әмма иң мөһиме – материалны шактый үтемле итеп житкәрә белә икән. Нәтижәләр көттерми: укучылары имтиханда 85, 95 һәм хәтта 100 әр балл җыйа! Моңың бөтен сәре – Сәфинәнән дәресне биһү методикасында була: жәмгыять белемен балаларга... шигыр юллары, схемалар һәм таблицалар ярдәмендә аңлата. Иң өметсез укучылар да, ул уйлап тапкан методика белән шөгыльләнеп, өч-дүрт ай эчендә яшәтешләрен куып житә һәм узып китә... Утыра да, барлык җыйган материалын туплап, китап яза Сәфинә. (Белмәгәннәр өчен – ул язучы да!) Бер сайтта бу китап турындагы мәгълүматны күреп, Россиянең иң зур АСТ нәшрияты эзләп таба аны: «Әйдәгез, китабыгызны бастырабыз», – диләр. (Улыгызга яки кызыгызга жәмгыять белеменән бердәм дәүләт имтиханы тапшырырга кирәк булса, Сәфинәнән шушы китапларын эзләгез!)

Инде киём дизайнына кереп китүе турында.

Сәфинәнән әбисе дә, әнисе дә тегәргә ярата. Әлфия ханым бердәнбер кызы Сәфинәнә дә гел үзе тегеп киендергән. 2017 елда лаеклы ялга чыккач, кызына күптәнге хыялы турында житкәрә ул: «Әйдә, Кукмарада зур булмаган цех ачабыз да балалар өчен киёмнәр тегәбез!» – ди. «Мин риза, булышырмын!» – дип җавап бирә Сәфинә. Алгарак китеп булса да әйтим, бизнесларының финансы, юридик, маркетинг ягы – Сәфинә өстендә, ә ижат өчен Әлфия ханым җаваплы: эшләр шулай бүленгән аларда.

Тегү машинасы сатып алып, Әлфия ханым эшкә тотына. Бер айдан инде үз янына тагын ике тегүчәне чакыра: Кукмарада фабрикада тәҗрибә туплаган кешеләрне табуы авыр түгел.

– Чираттагы кайтуымда алар теккән балалар киёмнәрен күреп шаккаттым. Мәскәүдәге балалар киёмнәре кибетләрендә дә мондый матур киёмнәр юк! Шунда ук беренче фотосессияне ясадык. Беренче клиентлар социаль челтәрләр аша килде. Мәскәүдән һәм Питердан! Шулай итеп, иң элек читтә танылдык...

Бер елдан соң алар белән «Europages.com» элементгә чыга: иң матур киёмнәргә генә сайлап алып, үзәндә урнаштыручы халыкара маркетинг бу. Клиентлар инде Англиядән, Франциядән, Латвиядән килә. Карап туймаслык бу бала киёмнәрен 15 квадрат метрлы бүлмәдә ике тегүчә тегәдер дип уйлап та карамагандыр инде алар. «Kinderkul»нең дә Кукмарадагы Киндеркул авылы исеме йөртүен дә белмәгәннәрдер.

Чын уңыш әле килмәсә дә, эшләрә гел үргә күтәрелә. Wildberries чыгалар, социаль челтәрдәге язылучылар көннән-көн күбәя. Хәтта пандемия дә алар эшенә зур үзгәрешләр кертми. Дөрес, «Europages.com» инде элеккечә эшләми, әмма бу вакыт инде аларны Казанда да таный башлыйлар.

Шул вакыт Сәфинә эшкә таргетолог ала. Һәм ул кыз беренче рекламаны куйганда ук ялгыша. 15 мең язылучы-

Кечкенә уңышмы, зур уңышмы – һәрберсенең артында гаилә тора.

сы булган социаль челтәр бер мизгел эчендә юкка чыга.

– Беренче көннәрдә еладым шул... Бизнес бит ул балаң кебек. Аңа күпме көч салганыңны үзең генә беләсең. Әнигә, аның белән эшләүче ханымнар янына килеп, сез бүгеннән эшсез, дия алмыйм бит. Аккаунт – безнең өчен интернет-кибетне алыштырды. Интернет-заказларның иң югары ноктасына житкән чагыбыз иде.

Яңадан эшкә тотынганчы, миңа аз гына онытылып торырга кирәк иде. Мәктәп елларыннан ук шундый матур гадәтәбез бар: дуслар белән бергәләп авылда таң каршылайбыз, гитарада уйнап, җырлап утырабыз. Кич иде инде. Социаль челтәрне алып баручы кыз бер видео җибәрүемне сорады. Ул сораган видеоны таптым телефоннан. Ә айфонда «удалить все видео» дигән функция бар. Һәм мин ялгыш шул тәймәгә басам... Халык бу вакыт нәкъ менә видеога, рилсларга керә иде. Язмыштыр инде, дидем...

Мәскәүгә кире әйләнеп кайткач, аңа эш белән Дәүләт Думасына барырга туры килә. Коридорда Марат Бариев белән очрашалар. Сәфинәнән борчуы йөзенә чыккан булгандыр инде, шунда ук: «Ни булды?» – дип сорый. Һәм бер-ике сүздән үк кызының нәрсә югалтканын аңлый. Сәфинәнән бөтен тормышын үзгәртәчәк киңәшнә бирә ул шул вакытта: «Аз гына башка юнәлеш буенча барырга теләмисеңме? Яхшы сыйфатлы спорт экипировкасын тегүчеләр аз бездә», – ди.

– Мин аңа бу идея өчен бик рәхмәтле. Кайчак кризис вакытында диварга килеп бәреләсең дә, аны җимереп чыкмакчы буласың. Ә бит бөтенләй башка якка борылып юл алуың кайвакыт хәерлегә генә була. Күз яшеме сөрттем дә, ярый, тотынып карыйм, дидем. Әни дә шундук әлегә идеяне хуплап каршы алды.

Бөтен очракта да үз-үземә генә ышана алам. Тагын – әниемә.

Сөйләгәндә генә тиз, яңа линиягә күчү алай жиңел булмый, әлбәттә. Лекалолар әзерләү, тукума, фасон сайлау... Ниһаять, Татарстан символикасы чигелгән беренче костюмнар әзер! Беренче фотосессия. (Татарстан Республикасының Эшмәкәрлекне үстерү фонды аша грант ота: дүрт сәгатьлек фотосессия бүләк итәләр. Профессиональ модельләр белән! Агентлыктан бер егет белән кыз килә. Чибәрләр, әмма... Аудиторияне яулап алу өчен башка сыйфатлар кирәк шул... Бүген Сәфинәнең модельләре – үзенә гап-гади танышлары!)

Яңа аккаунтка кичтән беренче фотосурәтләрне куялар, ә иртән директка инде биш хат килә. Берсен Данис Зарипов дигән кеше яза. «Сезнең костюмыгыз миңа бик ошады. Тагын фотоларыгыз бармы?» – ди. Ә өч көннән кабат элемтәгә чыга: «Минем үлчәмем шундый, ә булачак хатынымныкы шундый... Тегәрсезме?» Хоккей белән гомердә дә кызыксынмаган Сәфинә, кем икән бу, дип, уйлап та карамый. Өч тапкыр Дөнья чемпионы, биш тапкыр Гагарин кубогы иясе булган Данис Зарипов исә аларның костюмын киеп фотога төшә һәм социаль челтәрләргә куя. Сәфинәгә: «Ошатучылар бик күп булды. Сизгә эшләргә, үсәргә кирәк!» – дип язып жибәрергә дә вакыт таба.

■ Алар теккән костюмнарны Татарстанда яшәүләре белән горурланучылар сайлый.

Фото: Алена Карпова

Сәфинә Сәләйманованың бизнесын «Ак Барс»та таныту – лоббирование белән атаклы хоккейчы беркайчан да шөгылләнми, билгеле. Әмма кызының хоккей клубы ишекләрен ачып керүен ул барыбер тизләтә. Нәкъ ике айдан, можиза белән генә коммерция бүлгә директорының телефонын табып шалтырата ул аларга: «Минем исемем Сәфинә! Без сыйфатлы спорт киёмнәре тегәбез. Сизгә күрсәтергә килсәм буламы?» – ди.

Дөньякүләм танылган компанияләр белән генә эшләгән, «Adidas» кебек фирмаларда гына киенгән, сайлап алу мөмкинлегә бик зур булган хоккейчыларга үзләре теккән киёмне тәкъдим итү тәвәккәллек булган, әлбәттә.

Костюмнарга күз салуга: «Ә сез кайда тегәсез?» – дип шаккатып сорыйлар Сәфинәдән. «Кукмарада», – ди ул. «Безгә уйлашырга кирәк», – дип озатып калалар аны. Биш көннән үзләре шалтыратып чакыралар һәм... «Әйткән үзгәрешләребезне кертә алсагыз, контракт төзибез», – диләр.

– Әни: «Без бик сыйфатлы итеп тегәбез, бу костюмнар өчен сиңа оят булмачак», – дип озатса да, ятып калганчы, атып калыйм, дип кенә бардым. Май ае иде ул. «Ак Барс»тан чыктым да, урам буйлап атлап киттем. Аркам буйлап тир тамчысы төгәрәп төште шунда. Күз яше төгәрәп төшкән кебек... Сөенчәтән!

Озакламый «Ак Барс» Сәфинәгә үзе тагын бер тәкъдим белән чыга: «Кечкенә хоккейчыларыбызны – юниорлар командасын киендерергә кирәк. Жанатарлар өчен кибеткә дә костюмнар кирәк булачак», – диләр.

Күпләр аларны «Ак Барс»ның энә шул фирма кибете аша белә.

Ул кибеткә гади сатып алучы булып еш кәргәли Сәфинә. Сатып алучыларны күзәтә: нәрсәләрен күбрәк карыйлар, костюмнар турында ни диләр... «Татнефть заправщицы костюмы» дигәнне дә шунда ишетеп чыга. Беренче костюмнар, чыннан да, ачык, ерактан күренеп тора торган була. Төсләр инде хәзер үзгәргән: коллекциягә затлы кара төс кәргән, бүтән соры, аксыл көрән төсләр трендта.

«Костюмнарны кире кайтармыйлармы?» – сатучыларга иң элек шушы сорауны бирә Сәфинә. «Әйе, кайтты менә, бер жире сүтелгән», – диләр берсендә. Барысы да йөзәнә язылган булгандыр, сатучы кызлар аны шундук тынычландыра башлый: «Күптән түгел менә фәлән брендның бер партиясен кире бордык, барысы да брак иде», – диләр. Әмма Сәфинә үз фикерендә нык кала: әйе, тегүчеләр цехы күптән зурайды, аутсорсингга – читкә биреп тә шактый тектерәләр, әмма һәр очракта сыйфат беренче урында булырга тиеш!

Бер партияне алып бетерәләр, икенчесен... Хәтта ажиотаж барлыкка килә – тегеп өлгәрә алмыйлар. Аларга инде башка компанияләр дә мөрәжәгать итә башлый. Беренчесе, икенчесе, өченчесе... Башка республикалардан: Башкортстаннан, Чечнядан, Кабарда-Балкардан... Һәрберсенә үз символикасын чигәргә кирәк.

– Кемгәдер ярдәм сорап бару, хәтта грант алырга мөрәжәгать итү дә дәрәс түгел дип саный идем. «Мә, сиңа акча, шөгыллән бизнесың белән генә», – дип, берәү дә әйтмәячеген белә идем. Ул чакта син инде эшмәкәр булмыйсың... Эшмәкәр икәнсең, уңышларың сиңең тырышлыкка, белемгә,

төвәккаллеке генә бәйләнгән. Ялгышасың икән, моңа конкурентлар да, хөкүмәт тә гаепле түгел. Бу хакыйкәтне аңлау миңа башта ук килде – 21 яшьтә үк. Бөтен очракта да үз-үземә генә ышана алам. Тагын – әниәмә. «Миллионер кызы булгач, эшлисез инде», дип язалар миңа кайчак социаль челтәрләрдә. Казанның гап-гади бер гаиләсендә үсүемне, әтиемнең жиде ел элек вафат булуын белмиләр... Эшмәкәрлек ул хольк белән дә бәйле. Зур капкаларга кергәч, кире борылу уе бетә. Кире борылырга теләмим дә! Бертуктамый укыйм, өйрәнәм! Камиллекнең чиге юк! Кемдер бездән яхшырак эшли икән, димәк, без дә шулай эшли алабыз!

«Урамда бер кеше, туктатып, сез бу костюмны кайдан алдыгыз дип сорады, адресыгызны бирдем». Клиентлардан мондый тарихлар еш килә башлый аларга. Хәер, хәбәрләренң борчуга салганы да бар. Социаль челтәрдәге бер аккаунтка сылтама жиберәләр берсендә. «АЙДА prosport» костюмын бермә-бер кабатлаганнар! Шалтырата Сәфинә һәм... «Нәрсә телим, шуны эшлим!» – дигән җавап ишетә. Сәүдә маркасы, сәүдә билгесе генә мондый очраклардан сакламавын шунда аңлый ул. Әйе, син ниндидер модельне уйлап таптың, аңа патент алдың ди. Эмма кемдер әлеге модельдә берничә детальне үзгәртсә – логотипны икенче якка куйса, төсен алыштырса – син инде судта «бу минекә» дип раслый алмыйсың... Димәк, мондый һәр очрак өчен борчылып утырсаң, эш бармаячак. Иң яхшысы – аңа модель уйлап табу. Һәм дусларның: «Сине генә түгел, «Gucci»ны да күчәрәләр, сөен!» – дигән киңәшенә колак салу!

Өкрән генә булса да алга атлайсың икән, аңа юллар сиңа барыбер ачыла. Монысы да – шушы еллар биргән сабак. Менә бер мисал. «Республика гербын киёмдә кулланырга хакыгыз бармы сезнең?» диючеләр була Сәфинәгә. Ул бит юрист, һәр сорауның төбенә төшәргә өйрәнгән. Андый хокукны бирү белән бер оешма да шөгыйләнмәвен, кулланырга мөмкин булуын, бары мөхәрәләргә ярамавын белә белүен. Шулай да тагын бер кат төгәл җавап алу өчен, Татарстанның текстиль һәм жиңел сәнәгать эшмәкәрләре союзына хат белән мөрәҗғәгать итә. Шушы хат аларны дулаштыра! Нәрсә белән шөгыйләнәсез, дип сорыйлар Сәфинәдән, аннан: «Сез бит безнең кеше!» – диләр. Шуннан бирле союзның күргәзмәләре бүлгә әледән-әле аңа шалтыратып тора. «АЙДА prosport»ны хәзер Татарстан оештырган барлык күргәзмәләрдә дә күрергә була: Якутиядә узган «Татарстан көннәре»ндә, Үзбәкстанда узган «Иннопром» форумында, Арчада узган «Ат көне»ндә, «Вкусная Казань» фестивалендә, Сабантуйларда, «Хәләл Маркет»та, Бөтендөнья икътисади ислам форумында...

Эшмәкәрләргә халыкка таныту өчен союз барысын да эшли. Күргәзмәләренң берсендә Татарстан Республикасы сәнәгать һәм сәүдә министры Олег Коробченко, килеп, костюмнар белән таныша. Сәфинәләр киендергән бердәнбер министрлык түгел инде бу хәзер. Эмма аларның бүгенге көндә иң зур заказлары – Мәскәү хөкүмәтеннән, Россия Президенты администрациясеннән, аларның коммерцияле булмаган оешмаларыннан. Россиянең «Авангард», «Динамо» кебек хоккей һәм футбол клублары белән контрактлар төзү алдында торалар. Һәр көн аларның офыкларын киңәйтә. Сәфинә Сөләйманова аңа гына Мәскәүнең Халык хужалыгы

казанышлары күргәзмәсендә узган «Россия» күргәзмә-форумында катнашты. Форум делегатлары алдында чыгыш ясап, Татарстан спорт экипировкасы бренды мисалында брендинг һәм идентификация үзенчәлекләрен аңлатты.

– Һәр заказга зур игътибар белән карыйбыз. Эре компанияләр белән генә эшләмибез бит. Логотипны аерым бер сатып алучы өчен – бердәнбер данә итеп тә чигә алабыз. «Йә, костюмыбыз ничек сезгә?» – дип сорыйм мин, гадәттә, заказ әзер булгач. Кемнән сорауга карамастан, йөрәгем әле дә күкрәгемнән чыгардай булып тибә андый вакытта. Тау шуу костюмын йөзәр, меңәр данә тегәбез кайчакта. Бер-икесенең үлчәме туры килмәсә дә, борчыла башлыйм. Югыйсә белеп торам, хатын-кызлар гына түгел, ир-атлар да үз үлчәмнәрен гел кечерәк күрергә телеләр – дөрес әйтмиләр. Нинди генә очрак булса да, без үзгәртеп тегәбез.

Тау шуу костюмы дигәннән. Узган ел аларны иң күп сату, беләсезме, кайчан булды? Июльдә, жәй чөләсендә! Тагын 23 февраль тирәсендә шушы ук күренешне күзәттек. «Минекә моны, һичшиксез, киячәк!» – дип, хатын-кызлар чират торып бездән бүләк сайлады. Сатып алучыбызның кем икәннән хәзер әйтеп була инде. Ул күп вакыт ир-ат, чын патриот, бик тырыш, үзенең эше бар – уңышлы дип тә әйтеп була аның хакында...

Футболка, кепка, жилет, худы, ветровка, бомбер, парка, тау шуу костюмы... «Adidas» кебек компанияләр белән чагыштырып карый аласыз: аларның киёмнәре белән «АЙДА prosport» арасында аерма тапмассыз. Соңгысы үзәбезнең Кукмарада тегелүен санамасаң. Һәм тагын әле бәясә белән дә сөендерәчәк! Сез бу брендын Казанда, Агропарктагы сәүдә ноктасында, «Бәхетле» кибетләр челтәрендә, «Татнефть», «Рубин» кебек партнер-кибетләрдә күрә аласыз. Агропаркка килсәгез, сатучы урынында Сәфинәнең үзен очратуыгыз да бар. Клиентны, аның теләкләрен аңлау өчен кирәк аңа бу аралашулар.

– Авырлыкларның күбесе инде артта калды. Мин хәзер бу эштән күбрәк канәгатьлек алам бугай. Аңа туган ягымны, туган төбәгемне яратуым салынган – күп вакытым Мәскәүдә узса да, Татарстанны гел сагынып кайтам. Үз халкымның мәдәниятенә, горәф-гадәтләренә хөрмәт, спортка мәхәббәт тә бар бу эшемдә. Ә нигә брендка «АЙДА» дип кушуыма килгәндә, бу сорауга, мөгаен, беркайчан җавап бирә алмам. Кинәт, уйламыйчарак куелды ул. Уйларга исә кирәк булган... Үзәбезне киләчәктә нинди масштаблар көткәнән күзалламанмын. Тик сәүдә маркасы инде теркәлгән иде.

Сәфинә үзен бал корты белән чагыштыра. «Миңа беркайчан да бернәрсә дә жиңел генә килмәде, барысына да үз көчем белән ирештем», – ди. Әйе, уңышлары тырышлыгы белән бәйле – бу бәхәссез. Барысына да ничекләр өлгерә – менә шунысы шаккаттыра. Сәфинә Сөйләманова – юридик фәннәр кандидаты, Мәскәүдә үзе диссертация яклаган уку йортында студентларга юриспруденция укыта. (Әйе, ул – яшь галимә!) «Лекцияләрдән беркайчан да баш тартмаячакмын – яратып эшлим! Вакыт узганны да сизмим студентлар белән, – ди ул. Аннан өсти: – Клиентлар белән эшлөгәндә дә шулай». Якташларын эшле иткән, Татарстанны еракларга таныткан эшмәкәр һәм гаиләсенен горурлыгы булып кала ул.

«КҮГӘРЧЕН»НӘР АРАСЫНДА БЕР «ЧӘҮКӘ»

Лилия
ГӘРӘЕВА

Буллинг күренеше бүген генә килеп чыккан әйбер түгел. 1983 елда режиссер Ролан Быковның «Чучело» фильмы дөнья күрә. Фильм Владимир Железниковның шул исемдәге повестена нигезләнеп төшерелгән. Андагы күренешләр совет тамашачысы өчен чып-чын ачыш була. Совет мәктәбе укучылары арасында мондый жәбер-золым барлыгын алар беренче тапкыр шушы фильм аша белә.

Беренче класста укыган чагым иде. Тәнафес вакытында малайларның берсе мине «әби» дип үртәде. Аны башкалар дөррәү күтәреп алды. Үземә бармак төртеп: «Әби! Әби!» – дип сикерешкән малайлар уртасында ялгызым басып калдым. Ни өчен шулай үртәгәннәрен аңламадым. Мондый очракта нишләргә кирәген дә белми идем. Елар чиккә житеп: «Әби түгел мин, әби түгел...» – дип, түгәрәк уртасында тик тордым шулай. Тәнафестән соң класска кергәч, ни өчен «әби» дип үртәүләрен партадаш кыздан сорадым. «Синең альяпкычың әбиләрнеке шикелле», – дип, «күзләремне ачты» ул. Без укыганда мәктәп формасы көрән төстөгә күлмәк белән кара альяпкыч иде. Әни миңа альяпкычның иң матурын – канатлысын алды. Ә классташ кызларның барысының да альяпкычлары канатсыз – тар гына иңсәле итеп тегелгән. Икенче көнне иртән ни өчен бу альяпкычтан мәктәпкә барасым килмәгәнне әни аңламады. «Малайлар «әби» дип үрти, аны кимим бүтән», – дидем. Алмашка башкасы юк иде, тагын шул «әби» альяпкычын кияргә туры килде. «Елап торма әле ачуымны китереп! Үзләре алар «әби!» – дип янады әни мәктәп ягына таба йодрыгын болгап. Әлбәт, аның өйдә болгаган йодрыгын беркем дә күрмәде. Класска керүгә тагын малайлар үртәргә тотынды. Елап, мине мәктәпкә китергән әни артыннан томырылдым. Күрәсеп, ул укытучы апа белән сөйләшкәндер, икенче көнне укытучыбыз класс алдына чыгарып бастырып, күлмәгемнең дә, альяпкычымның да бик матур булуын, альяпкычларның төрле фасонда тегелгән сөйләде. Ләкин мине төрлечә үртәүләр, хәтта кимсетүләр аннан соң да туктамады. Бу хакта беркемгә дә белгертмәдем. Әнигә әйтсәм, ул жебегәнлектә, булдыксызлыкта гаепләнчәк. Укытучыга әйтсәм, әләкче, диячәк. Үз хәсрәтемне эчемә йотып, мин, 7 яшьлек бала, озаң йөри алмадым – салкын тидереп, урынга егылдым. «Нинди бер бетмәгән чир булды инде бу?» – дип ачуланды әни. Хәзер ни өчен шулай каты

Татьяна УРИНА,
клиник психолог:

«Мәктәптә үзен җәберләүләре турында балаларның барысы да сөйли. Тик күп очракта олылар моны җитди кабул гына итми».

авырганымны аңлайым – үз-үземне бу ситуациядән, мәктәптәге җәбердән, хәзергечә әйтсәк, буллингтан коткарырга тырышуым булгандыр ул. Авыруларны психосоматика белән бәйли бит психологлар да.

Буллинг – инглиз сүзе, «куркыту», «мыскыллау» дигәнне аңлата. Бер яки бер төркем балаларның арадан берәүгә карата агрессиясе буллинг дип атала. Аның төрләре күп. Бу кыйнау, җәзалау, ягъни физик буллинг кына түгел. Балалар арасында аның психологик төре аеруча киң таралган. Сүз белән үртәү, мыскыллау, гайбәт тарату, бойкот игълан итү – болар бар да психологик буллингка керә.

– Буллинг кыз балалар арасында ешрак очрый, – ди балалар белән эшләү тәҗрибәсе ун елдан артык булган клиник психолог Татьяна Сергеевна Урина. – Һәм алар арасындагы җәбер-золим тагын да мәрхәмәтсезрәк. Буллинг корбаннары, кагыйдә буларак, нечкә күңелле, барысын да йөрәгенә якин кабул итә торган, ижади балалар. Алар үз-үзләрен яклай алмыйлар, кешегә каты бәрелү, сугышу кебек сыйфатлар алар өчен ят.

Психолог фикеренчә, баланың буллинг корбаны булуын ачыклавы артык кыен түгел. Беренчедән, ул төрле сәбәпләр табып, мәктәпкә барудан баш тарта. «Эчем авырта, башым сызлай...» – дияргә мөмкин. Икенчедән, тынычсызлана, начар йоклай, аппетиты бетәргә, төнгә энурез барлыкка килергә мөмкин. Баланың мәктәптәге хәлләр, дуслары, укытучылар турында сөйләшсә килми, ул мондый темалардан качарга тырыша. Үзен боек тотат. Тиктомалдан ниндидер тиклар барлыкка килә: күзләрен бер ача, бер йома, тырнакларын, карандаш, ручка башларын кимерә. Баланың еш авыруы, гел салкын тидерүе дә эти-әниләр өчен бер сигнал – моның да буллинг аркасында булуы ихтимал.

– Буллинг корбаны булуы хакында балаларның барысы да сөйли, – ди Татьяна Сергеевна. – Ләкин күп вакытта эти-әниләр, хәтта укытучылар да баланың зарланганын җитди кабул итми. «Шаярган гына ул, икенче юлы игътибар итмә» яисә «Жебеп тордыңмы?» – дип, сүзне икенчегә боралар, моның буллинг булуын танырга теләмиләр. Әйе, бу бала өчен генә түгел, эти-әни өчен дә җитди сынау.

– Беренче класска куанып-шатланып барган кызыбыз кышкы каникуллардан соң кинәт кенә боекты, – дип, кызының ни рәвешле буллинг корбаны булуын сөйли ике бала үстерүче Гөлназ ханым Хәкимова. – Иртән аны мәктәпкә җыендыруы үзе бер газапка әверелде. «Барасым килми, укыйсым килми», – дип, күз яшьләре белән елый. Сәбәбен сорагач: «Анда кызык түгел. Укытучылар кычкыра, балалар шаулаша. Тавыштан башым авырта», – ди. «Сүзен тыңламыйсыздыр, укытучы шуның өчен кычкырадыр», – дим, кызыма гаепнең үзләрендә булуын аңлатасым килеп. Баштарак мәктәптә нәрсә булуын, нәрсә өйрәнүләрен, ашханәдә нәрсә ашатуларын, классташ кызлары белән тәнафестә ничек уйнауларын сөйләп мине алжытып бетергән кызымнан мәктәп хәлләрен сораша башласам, үзеннән-үзе ничектер

Теләсә кайсы бала буллинг корбаны була ала. Ул физик мөмкинлеккә дә, интеллектуаль сәләткә дә бәйле түгел.

ярсып китүенә, ул хакта сөйләшсә килмәвенә игътибар иттем. «Әни, күп итеп чупа-чупслар алыяк әле», – диде беркөн кызым. «Аның кадәр чупа-чупс белән нишлисең? Баллыны күп ашарга ярамаганын беләсең бит», – дип кызыксындым. «Мин аларны иртәгә класстагы кызларга өлөшәм», – диде ул. Чупа-чупсларны сумкасына салганда кызымның: «Иртәгә минем белән уйнамый гына карасыннар!» – дигәннен ишетеп алдым. Йөрәгем өзәлөп төшкәндәй булды. «Синәң белән уйнамыйлармыни, кызым?» – дигәннемне сизми дә калдым. Шуны гына көткөн диярсең, баламның «буасы ерылды». Баксаң, класста бер кыз гел шулай тәм-том, вак-төяк уенчык алып килеп, сыйныфташларына өлөшә дә, арада бер-ике кызны гына аерып калдыра икән. «Бу кызлар белән бүген уйнамыйбыз. Кем алар белән уйный, сөйләшә – алар лох», – дип, үз кагыйдәләрен билгеләп куя. Кайсы баланың конфет-шоколадтан мәхрүм каласы килсен – барысы да аның кушканына күнә. «Еш буламы шундый хәл?» – дигәнәмә, атна саен кабатлануын, үзе белән уйнаучылар булмагач, кызыма мәктәптә бик күңелсез булуын, андый вакытта качып кайтып китәсе килүен сөйләде кызым күз яшьләренә чыланып. «Ник укытучы апаңа әйтмисең?» – дип кызыксындым. «Алайса миннән әләкче дип көлөчәкләр», – диде кызым.

Жаен туры китереп класс житәкчесе белән сөйләштем. Ул исә үз классындагы хәлләрне белми дә булып чыкты. «Тәнәфестә минем баламның, башкалар белән уйнамыйча, боегып утырганын бер дә күрмәдегезмени?» – дигәч, «Әйе, моңа игътибар иттем. Ләкин ул йә «башым авырта», йә «арыдым», дип, башкалардан үзе аерыла иде. Тәнәфестә дә балаларга каравыл

тора алмыйм инде», – диде педагог ханым.

Шул көнне кызым белән ачыктан-ачык сөйләштек. «Мәктәптә нәрсә булуын, кемнең сиңа нинди сүз әйткәннән – һәрберсен миңа курыкмыйча сөйлә, яме. Мин сине яклармын. Теләсәң, конфетларны мәктәпкә ешрак та алып барып өлөшә аласың», – дидем. Шушы мәктәптә туганыбызның да кызы укый иде. Аннан кызымны берәз үз опекасына алуын үтендем. Беләсезме, бу ысул ярдәм итте, кызым белән үзләреннән шактый зур кыз аралаша башлагач, классташлары сагайды, ахрысы. Бу яшьтә алар әле куркак була бит. Хәзер кызымның иртән мәктәпкә барасы килми киреләнүләре бетте диярлек. Киреләнсә дә, арып киткән чакларында гына. Мин аның үз-үзен тотышына моннан соң аеруча игътибарлы. Әле ярый кызыма карата кылынган буллингны вакытында ачыклай алдым. Баламның психикасына нинди зур зыян киләчәк иде, – ди үзенәң дә педагогик тәҗрибәсе булган Гөлнәз ханым.

– Кызганыч, балалар арасында бер-берсен кыерсыту күренеше бар, һәм ул бүген генә башланган проблема түгел, – ди Казан шәһәре Идел буе районының 35 нче лицей укытучысы, 29 еллык хезмәт стажына ия Миләүшә Хатиповна Ханнанова да. – Элегрәк аңа жиңелчәрәк карыйлар иде, чөнки балаларда стресска каршы торучанлык көчләрәк, ата-аналарның да бу мәсьәләгә карашлары башкачарак иде. «Сиңа таш белән атсалар, аш белән ат» дигән мәкальдәгечә, андый хәлләрне күбрәк тыныч юл белән хәл итәргә тырыштык. Тик бүгенге көндә кыерсытулар явызрак, ә балаларның миһербанлылык, кызгану хисләре азрак. Бер-берсенә юл куясылары килми.

– Балалар арасында буллингны булдырмас өчен, әти-әниләргә, педагогларга нишләргә? – дигән сорау бирдем тәҗрибәле педагогка.

– Балалар белән эшне кече яшьтән үк башларга кирәк. Әгәр өйдә-геләр арасында бала каршында жәберсетү, кимсетү кебек күренешләр булмаса, минемчә, ул үзе дә бу адымга бармаячак. Тик интернет, телевизор, урам тәэсире дә бар шул. Интернеттанмы, телевизорданмы күргән шул тискәре күренешләргә кабатламасын өчен, бала белән күбрәк аралашырга, күңел халәтен аңлай белергә кирәк.

Балалар арасындагы аңлашылмаучылыкның тагын бер сәбәбе – әти-әниләрнең үз балаларын «Минекә генә дәрәсә сөйли, минекә генә дәрәсә эшли» дип үстерүләре. Менә шул мин-минлек аркасында балалар бер-берсенә юл куя белмиләр. Шуның аркасында әлегә бала белән дәрәсә тәрбия алган бала арасында бәхәс чыга. Мондый очракта арага олылар керергә, балага үз киңәшен биреп, дәрәсләп жиһәргә кирәк дип саныйм, – ди Миләүшә Хатиповна.

Лаеш районы Кече Елга урта гомуми белем мәктәбендә 25 ел балаларга белем бирүче югары категорияле педагог Гөлүсә Миннулловна Сөнгатова да үз тәҗрибәсендә мәктәптәге жәбер-зомым белән очрашканы барлыгын әйтә.

– Классымдагы бер кызны иптәшләренәң чит итүенә, аның белән аралашмаса тырышуларына игътибар иттем. Берәз авыррак сөйләшә торган бала иде ул, кайбер авазларны дәрәсә әйтеп бетерми. Мондый вакытта педагогның буллингны вакытында күрәп алуы һәм моңа чик куюы бик мөһим, чөнки яшьтәшләренәң жәбере баланы гомерлеккә рухи яктан имгәтеп калдыра ала. Бу очракта кыерсытылган баланың берәр сәләтен күрергә, шул сәләтен үстереп, аның абруен иптәшләргә алдында күтәрергә кирәк. Сәләтсез балалар булмый, аларның һәркайсы нәрсәгә булса да сәләтле. Иптәшләргә читкә тибәргән кыз да бик матур итеп рәсем ясый иде. Мин аның шушы сәләтен ачып,

төрле конкурсларда, мәктәптә узган чараларда катнаштыра башладым. Акрынлап классташлары алдында абруе, шуның белән бергә үз-үзенә ышанычы да артты.

Психолог Татьяна Сергеевна үз күзәтүләреннән чыгып, гаиләдә гиперопекага дучар булган балаларның буллинг корбаннарына ешрак әверелүен әйтте.

– Аларда «мин яхшы булырга тиеш» дигән хис өстенлек итә, чөнки әти-әни шул рәвешле үзләренә уңайлы бала үстерә. Аның хаталанырга, үзенә начар сыйфатларын күрсәтергә хақы юк. Ә бит кеше бар яктан да яхшы гына була алмый. Начар һәм яхшы сыйфатлар һәрвакыт баланста булырга тиеш. Әгәр ул үзен бары яхшы якта гына күрсәтә икән, башкалар аны камил бер илаһи зат дип кабул итә. Гел начар сыйфатлардан гына торганнар белән аралашасы килмәгән кебек үк, һәрвакыт яхшы булырга омтылганнар белән дә аралашуы кызык түгел, чөнки алар янында үзеңне кимчелекле итеп тоя башлайсың. Гиперопека астында үскән балада тора-бара шәхси конфликт башлана. Агрессорлар мондый балаларны бик тиз тоеп ала. Башлангыч сыйныфларда интеллект әле формалаша гына, бу вакытта балалар табигый сизгерлеккә таяна. Алар бер-берсен тикшерә, чикләрен билгели: «Болай эшләсәм, кем ни әйтер?» – ди. Әгәр шул вакытта берәрсә үзен корбан ролендә күрсәтә икән, алга таба аны кыерсытачаклар. Корбанны кыерсытып, агрессор үз бәясен күтәрә. Шулар рәвешле үзенә игътибар таләп итә. Буллингка дучар булган балалар бик кызганыч. Ләкин агрессорлар да жәлләүгә мохтаж. Димәк, бу балага гаиләдә игътибар итүче, аны яратучы юк. Гадәттә, алар мәктәптә начар укыйлар, мәктәптән тыш башка шөгыльләргә юк. Шуңа күрә баласы жәберләүгә дучар булган әти-әниләргә генә түгел, башкаларны жәберләп тәм тапканнарның әти-әниләренә дә уйланырга урын бар.

Баланы кече яшьтән үк үзен якларга өйрәтергә кирәк. Ләкин менә шушында зур бер проблема ачыклана: үз-үзеңне ничек якларга

кирәген әти-әни үзе дә белми. Үзе белмәгәнне баласына ничек итеп өйрәтсән ул? Миңа 30–40 яшьлек әниләр балаларын житәкләп килә: «Бик кыюсыз, аңа ярдәм итегез», – диләр. Аралаша башлагач, әни кешенең баласына карата гиперопека күрсәтүе ачыклана. Тагын да тирәнрәк тикшерсәк, ул әни үзе дә гиперопека астында үскән булып чыга. Андый балалар үз-үзләрен якый белмиләр, чөнки кечкенәдән аларга андый хөкүм бирелмәгән. Алар өчен әни уйлаган, әни карар кабул иткән, барысын да әни эшләгән. Бу балага бары буйсынырга гына калган. Буйсынырга һәм һәркем өчен дә уңайлы булырга...

Бала агрессиянең нәрсә икән, аның кайдан килеп чыкканын белергә тиеш. Мәсәлән, әнисе эштән арып кайткан. Ә балага аның ярдәме кирәк. Күпләр бу очракта: «Борчыма, китеп тор, күрәсез бит, мин арыдым», – ди. Кечкенә баланың күңелендә «мине яратмыйлар, мин беркемгә кирәк түгел икән» дигән уй туа. Ул бит сезнең ни өчен ярысыганыгызны белми. Акыллы әни бу очракта: «Мин әлегә арыдым. Бераз ял итеп алам да аныча киләм», – дисә, тормышта кешенең мондый да халәте барлыгын аңлаячак. Ул әле, өйрәнә генә, аның сезнең арыганын белмәве бер дә кимчелек түгел.

Кайчагында буллинг балалар арасында гына түгел, укучы белән педагог арасында да күзәтелә.

Психолог үз тәҗрибәсеннән моңа бер мисал китереп узды:

– Узган ел 11 нче сыйныфта укучы кыз мөрәҗғәгать итте. Ул керәсе институтка биология фәненнән бердәм дәүләт имтиханын тапшырырга кирәк икән. Тик мәктәптәге биология укытучысы бу кызны имтиханга әзерләүдән баш тарткан. «Синәң барыбер бирә алмавыңны белеп торам», – дигән ул. Кызның әти-әнисе балага репетитор яллаганнар. Укытучы исә: «Сиңа репетитор да ярдәм итмәчәк», – дип, кыз баланың үзенә булган ышанычын какшатуын давам иткән. Менә бу да – буллингның бер төре. Ләкин бу очракта буллар ролендә – педагог үзе.

Баласының буллинг корбаны булуын белгән әти-әниләргә ситуацияне берничек тә үз уңаена жибәрмәскә киңәш итә Татьяна Урина.

Бала өчен бу дөньяда үзенә кирәклеге тою бик мөһим. Бүгенге буын цифрлы дөньяда, мәгълүмат ташкыны шартларында үсә. Мин кемгә кирәк, нәрсәгә кирәк дигән сорауларга күбесенең җавабы юк. Мондый проблема хәтта үрнәк, житеш тормышлы гаиләләрдә дә күзәтелә. Элек ул бу кадәр киң таралмаган иде. Мәсәлән, безнең буын балалары үзбездән илгә, җәмгыятькә, бер-беребезгә, киләчәккә кирәклеке белеп үстек. Үзеңне беркемгә кирәксез, проблемалар гына китереп чыгаручы, барысы өчен дә гаепле итеп тоюның нәтижәсе бик аяныч булырга мөмкин. Тормышның моңа үзе китергән дәлилләре, кызганыч, күп.

Киңәш.....

Баласы буллинг корбаны булган әти-әнигә нишләргә?

- «Ник жебеп тордың? Аның үзен үртәргә кирәк иде» ише киңәшләр бирмәскә.
- «Син үзең гаепле» дип, баланы гаепләмәскә.
- «Үз проблемаңны үзең хәл ит», дип, бу ситуациядә аның ялгызын калдырмаса.
- Җайланыр әле, дип, ситуацияне үз җаена куймаса.
- Үзен жәберләүләре турында олыларга әйтүнең әләк булмасын балага аңлатырга.
- Бу хакта укытучы һәм башка әти-әниләр белән сөйләшергә.
- Ситуацияне аңлатып, директор исеменә гариза язарга.
- Балага ышанырга.
- Аның үз-үзенә булган бәясен күтәргә тырышырга.
- Бу хәлдән чыгу юлы табылмаса, психологка мөрәҗғәгать итәргә.

Алинә ФАТЫХОВА, икенче категорияле инженер

Әниңең мине бик энергетик итәсе килгәндер. Югыйсә беренче баланы ни йөрәгең белән башка шәһәргә җибәрәп була?! Кызым Камилә тугач, гел шулай уйлыйм. Безнең шәһәрдә дә уку йортлары бар үзе. Әмма югары белемле энергетикларны Казанда әзерлиләр. Хатын-кыз башың белән бу өлкәгә, производствого ничек килеп эләктең, дип сораучылар бар. «Мин гаилә династиясе эшен дәвам итәм», – дим. Әниемнең әтисе – бабам Түбән Камадагы ТЭЦ-1 нең чишмә башында торган. Иң кечкенә вазыйфадан цех начальнигына кадәр күтәрелгән. Әнием Елена Васильевна бабам йогынтысында энергетик булгандыр. ТЭЦта әйдәп баручы инженер булып эшли ул. Мәктәптә укыганда профориентация кысаларында энергетика буенча олимпиада узды. Математика, телләр буенча олимпиада бар, ә монда энергетика... Яңалык булды ул. Кызыксынып, мин дә катнашырга булдым. Әни миңа мәгълүматлар табарга тырышты. Хәтерлим, әзерләгән проектымны ТЭЦ җитәкчелеге каршында якладым. Шулай итеп, әни «акыл өйрәтмичә» генә мине энергетикага кертеп җибәрде. Казан дәүләт энергетика университетында укыганда төркемдә бары биш кыз идек, калганның – егетләр. Ир-атлар күбрәк эшли торган һөнәр сайлаганымны шунда гына аңладым. Баштагы мәлне нәрсә укыганыбызны да аңламый идек. КТЭЦ-3 кә экскурсиягә алып бардылар. Без шунда гына производствоның үзенчәлеген аңладык. Турбиналар, зур-зур казаннар, торбалар... «Ничек инде шушында хатын-кызлар эшләсәң?!» – дип, кызлар белән көлешкәнәбезне әле дә хәтерлим. Эшлисез икән. Шушы торбалар арасында «хатын-кызлар цехы» бар. Булдыра алам микән дигән зур кызыксыну алып килде мине энергетика өлкәсенә. Мин эшләгән химик цех – жылылык-электр энергетикасын эшләп чыгару чылбырындагы иң мөһим тармакларның берсе. Производствого китчәк суны әзерләү процессын контрольдә тотабыз. Суның сыйфаты һәм аның нормаларга туры килүе нәтиҗәлелеккә һәм жылылык җиһазларының өзлексез эшләвенә бәйле. Мин эшкә килгәч, зурдан кубып, ТЭЦны модернизацияләделәр. Әледән-әле яңа технологияләр кертелә. Безнең өлкәдә әйләнә-тирә мохитне саклау мөһим. Бу җәһәттән кануннар да каттый. Әйләнә-тирәне саклау максатларында производствого яңа технологияләр керту процессында да катнаштым. Ул вакытта эшкә аеруча зур кызыксыну белән йөрдәм. Ниндидер яңалык буласын белеп киләсез бит эшкә! Аның төп максаты – кулланылган суларны чистартуның тирәнлеген арттыру иде. Без бу проект белән «Энергонәтиҗәлелек һәм экология өлкәсендә иң яхшы техник карар/проект» номинациясендә икенче дәрәҗәле диплом белән бүләкләндек.

Мин бик актив кеше. Бөтенроссия яшь белгечләр форумында да, производствобызда узган һөнәр бәйгеләрендә дә катнашам. Энергетиклар профсоюзы эштан тыш төрле ярышлар, чаралар үткәрә. Спартакиадаларда өстәл теннисы буенча беренчелекне беркемгә биргәнем юк әле. Мәктәптә укыганда сигез ел әлеге спорт төре белән шөгыльләндем. Зурлар разряды буенча нормативлар тапшырдым. Үзем эшләгән производствоның данын яклар өчен кирәк булды бу хоббием. Хәзер шундый тенденция бара: яшьләрнең җиңел генә акчалы буласы килә. Әмма ул акчалар бүген – бар, иртәгә – юк. Ә производствода – стабильлек! Бигрәк тә энергетикада! Өйләргә яктылык һәм жылылык һәрвакыт кирәк. Престижлы өлкә ул. Әйе, монда беркем дә институт тәмамлап җитәкче урынга килеп утырмый. Эшнең бөтен нечкәлекләрен өйрәнеп, беренче класслы белгеч булып өчен иң түбән баскычлардан күтәрелергә кирәк. Мин дә моннан ун ел элек гап-гади аппаратчы булып эшли башлаган идем, хәзер инде икенче категорияле инженер! Бертуган сөңлем дә энергетика университетында магистратурада укый. Аңа да һәрвакыт безнең өлкәне мактап торам. Ишетер дип уйлыйм. Ирем Азат – студент елларындагы мәхәббәтем. Университетта бергә укыдык. Диплом алуга өйләнештек, ул башка өлкәгә киткән иде, аны да энергетикага кайтырга күндердем. Мин жылылык эшләп чыгаруда катнашам, ул аны өйләргә тарата. «Казан жылылык чөлтәре» компаниясендә эшли ул. Өйдә эш, энергетика турында сөйләшмибез үзе, аннан башка да сөйләшер сүзләребез җитәрлек. Шәһәр читендә үз йортыбыз белән яшибез. Мин – «бетон баласы», Азатларның исә үз йортлары, үз эте булган. Хәзер менә үзәбезнең төзедек. Этебез дә бар, әлбәттә. Йорт булгач, янында бакчасы булмый калмый. Ул миндә яңа сәләт ачты. Ландшафт дизайны белән кызыксынам. Бакчада экспериментлар өчен түтәлем бар. Утыздан соң үсентеләр дөньясына кереп чумасың, диләр бит. Мин шул чорга кердем, ахры. Аңлагансыздыр, эшемне бик яратам, хәтта эштә киеп йөргән махсус киёмнәрне дә. Әйе, кайчак миндәге «кызчык» уяна: эшкә күлмәк-туфлиләр киеп барасы килә. Әмма «спецовка»ның зур бер өстенлеге бар: һәр иртә нәрсә киим икән дип аптырмайсың. Хәзер производство өчен тегелгән костюмнарның өлгеләре башкачарак. Капчык кебек түгел – бил ясап була. (Көлә.) Бөтенәбез бөртөрле киенеп йөрү күпкә кулайрактыр ул. Өйдә балкып торган лампочкаларга сез игътибар да итмисездер. Ә минем өчен ул бик кадерле. Һәр фатирда яктылык булсын өчен күпме кеше хезмәт куйганын бик яхшы аңлыйм мин.

«АДӘМ БАЛАСЫ ӨЧЕН МӘХӘББӘТ ТӘСЫНАУ»

Рамил хәзрәт
ЮНЫСның тормыш
кагыйдәләре

Иң зур хәсрәтне 19 яшьлек чагымда кичердем: армиягә мине сау-сәламәт булып озатып калган 50 яшьлек әнием дүрт айдан соң үлеп китте. Бу хәбәрне ишеткәч, аңымны жуеп егылганмын. Ике тәүлек кайттым өйгә. Ышанмадым...

ӘНИ ҺӘРБЕР КЕШЕ ӨЧЕН ИҢ ЗУР ТЕРӘК. Без аның белән бик якын идек. Әнисез дөнья караңгыланды...

Жизнәм Габделбарый хәзрәт пенсиягә чыкканчы Оренбург өлкәсенең мөфти булды. Бертуган апам белән аларга никахны легендар Зәки хәзрәт укыган иде. Никах мәжлесеңдә Тәлгать Тажетдин дә булды. Миңа 12 яшь. 1982 ел бу. Никахта сөйләнгән вәгазь мине шулкадәр тетрәндерде... Безнең нәселнең, туганнарның дин юлына басуына апаның бу адымы гаять зур этәргеч булды. **ҺӘРБЕР ЭШНЕҢ БЕР СӘБӘБЕ БУЛА.**

ДИНГӘ КИЛҮ – УЛ АЛЛАҢЫ ТӘГАЛӘНЭҢ БҮЛӘГЕ.

Кемгә бирә, кемгә бирми – моны беркайчан аңлап бетереп булмый. Бер гаиләне беләм. Алар биш бала үскәннәр. Берсе укыган, югары белем алган, урынлы жирдә эшли. Әмма Аллаһы Тәгаләдән ерак. Ә бер кечкенә энеләре балачакта бик тәртипле дә булмаган, укымаган да. Ул менә дин юлында – мәчеттән кайтып керми. Аллаһы Тәгалә Коръәни-Кәримдә: «Сез яраткан бәндәгезне тугры юлга кертә алмассыз, мин генә теләгән бәндәмне кертәрмен», – ди. Ул салмаса күңелгә – беркем сала алмый.

МИН БӨТЕН ЭШЛӘРНЕ ИРТҮК ЭШЛӘРГӘ ЯРАТАМ.

Көндезгә сәгать ун-унберләргә планлаштырган эшләрнең 50 процентын башкарсам, күңел инде тыныч.

Вақыты жиктәч, намазга басармын әле диючеләргә: «Сез менә кыярны, бәрәңгене кайчан утыртырга икәннән беләсез. Ә намазның вақыты кайчан соң аның?» – дим. Кешенең үзенә бер сәбәп эзләве генә бу, чынында ул әле әзерлекле түгел. **НАМАЗГА БАСУ ӨЧЕН ӨЧ ШАРТ КИРӘК: ЯРАТУ, КУРКУ ҺӘМ ӨМЕТЛӘНҮ.**

ИСЕМ КЕШЕНЭҢ ЯЗМЫШЫНА БИК НЫК ТӘЭСИР ИТӘ.

Хәтта хәерле исем кушкан очракта да. Әйтик, Ислам дип кушып, баланы ислам динендә тәрбияләмәсәң, барысы да киресенчә булырга мөмкин. Бигрәк тә начар исемнәр баланың жисеменә тәэсир итә. Без акыл белән – 10, ә аң асты белән 90 процент гәмәл кылабыз. Менә шул аң астына исем мәгънәсенең тәэсире бар. Һәм ул баланың барлык гәмәлен, тормышын, язмышын үзгәртә ала.

Исемен үзгәртәргә килүчеләр бар. Бу – алар өчен соңгы чара. Кая барып бәреләргә белмәгәч киләләр, без – соңгы инстанция. Тормышым бармый, нишлим икән, дип, иң элек безнең ишекне ачып керсәләр, хәерлерәк булып иде дә бит... **ЭЧТӘГЕ ХАЛӘТЭҢ, ЭЧТӘГЕ ДӨНЬЯҢ ҮЗГӘРМИЧӘ, ТЫШКЫ ДӨНЬЯҢ ҮЗГӘРМИ.**

Апаста әле дә төп нигезебез исән. Йортыбызны сүтеп, яңасын саласым килми. **УЛ ИСКЕ ЙОРТЫБЫЗНЫҢ БУСАГАСЫ ДА, ТӘРӘЗЭЛӘРЭ ДӘ ӘТИ-ӘНИНЭҢ, ДӘУ ӘТИ-ДӘУ**

ӘНИНЭҢ КУЛ ЖЫЛЫСЫН САКЛЫЙ КЕБЕК. Мин үзем Буа районы Аксу авылында туганмын. Әмма анда озак яшәмәгәнбез. Житлегү чорым Апаста узды, шуңа күрә ике район да якын миңа.

КЕШЕ ТОРМЫШ СЫНАУЛАРЫННАН БИК СИРӘК САБАК

АЛА. Проблемадан котылу юлын гына эзли, ә дәрәс нәтижә чыгармый, Аллаһы Тәгалә миңа нигә бу сынауны бирде икән, дими. Дәрәс, күпләргә бу сорауга җавап соңыннан килә. Мондый очракта башта кеше үзенә гәнаһлары хакында уйласса, тәүбәдән башласа иде. Бармак сынса, ярый кул сынмады, кул сынса, ярый аяк сынмады, машина бәрелсә, ярый үзәбез исән-сау, дип шөкер итә белү кирәк. Әгәр иң беренче сүз итеп «Аллага шөкер» дисәгез, Аллаһы Тәгалә: «Бәндәм сынавымны аңлады, үзенә хаталарын таныды, мин аның авырлыкларын тизрәк чишәм», – ди. Ризасызлык белгерткәннәрнең проблемалары исә озаккарак сузыла. Шуңа күрә үз хаталарыңны тану кирәк: синең аркада булды бу хәл.

БЕР АДӘМ БАЛАСЫ ДА ХАТАСЫЗ ТҮГЕЛ – МИН ДӘ ХАТАЛЫ.

АДӘМ БАЛАСЫ ӨЧЕН МӘХӘББӘТ ТӘ СЫНАУ. Бар гашыйк булу, бар шәһвәт. Гашыйк булуда берәз кешелекле-лек сизелә, ә шәһвәттә – хайвани теләкләр генә. Гашыйк булу, шәһвәт сынаулары аша үткәч кенә ярату чын мәхәббәткә әйләнә. Авыр чакта синең янда кем кала, тормыш сикәлтәләрен, аның жиңеллекләрен синең белән бергә кем кичә – менә шул кешегә карата чын мәхәббәт уяна.

Рамазанның өченче дәрәжәсенә менә, уйларга да, хыялларга да ураза тоттыру – иң авыры. Күңеленә начар уйларны кертмәскә тырышасың, әмма алар керә һәм жылы урын бирсәң, утырып та кала. Авылда йорт каршынан кемдер узып барган кебек: сәлам бирсәң, туктый, керә; бирмәсәң – узып китә. Начар уйлар – вәсвәсә. Алар керсә, «Әгүүзү билләһи минә-шәйтани-раҗииим. Бисмилләһи-рахмәни-рахим» дияргә, бу да ярдәм итмәсә, «Аятел Кәрси», «Коръән» укырга яки кемдер белән аралашырга, сөйләшәргә кирәк. **НАЧАР УЙЛАРНЫ ТУКТАТУ ЖИҢЕЛ ТҮГЕЛ – МОНЫҢ ӨСТЕНДӘ ЭШЛӘРГӘ КИРӘК.**

ЯХШЫЛЫГЫҢНАН, ИЗГЕЛӘҢНӘН ЯВЫЗЛАРЧА ФАЙДАЛАНМАГАН КЕШЕЛӘРНЭ ХӨРМӘТ ИТӘМ.

Аллаһы Тәгалә: «Мин бу дөньяны яралткач, тереклек ияләренә күңелләренә гаделлек мизаны куйдым», – ди. Гаделлекке безнең күңел сизә. **ҮЗ ӨСТЕНДӘ БУЛГАН БУРЫЧЫҢНЫ ДӨРЭС ИТЕП ҮТӘУ – УЛ ГАДЕЛЛЕК.** Гаиләдә ниндидер ыгы-зыгы чыга икән, димәк, кайдадыр гаделлек бозылган – кемдер үзенә хагын тиешле рәвештә үтәми. Йә хыянәт бар, йә акча яшерү... Гаделсезлекке аңларга, аны чишәргә тырышканда, үз-үзгә: «Ә мин үз хагымны дәрәс үтәдемме икән?» дигән сорау бирергә кирәк.

КҮҖЕЛЕМ БЕЛӘН МИН ТАУЛАРДА ЯЛ ИТӘМ. Жәй көне Башкортстанга, Урал тауларына барам, Агыйдел елгасында көймәдә йөзәм. Анда табигать искиткеч матур. Телефон тотмый – атна буена сине беркем эзләп тапмый. Баш ял итә. Бушыйсың да, туласың да.

Мине нәрсәләр шаккаттырамы? Кадер кичәсендә күк капусы ачылганны күрсәм шаккатыр идем, мөгаен. 6-7 яшьләрдә аны бер күргән идем... **МИНЕ ТАГЫН КЕШЕЛӘРНЕҢ ҮЗГӘРҮЛӘРЕ ШАККАТТЫРА АЛА.** Өч сүз-нең икесе сүгенү булган берәүне белә идем. Өч ел эчендә ураза тотып, сүгенмичә сөйләшергә өйрәнде ул. 90 нчы елларда авыр урам тормышын кичкән кайбер егетләрнең, мәчеткә килеп, үзгәрәп, гаиләләрендә әдәплә әтигә, иргә әйләнүләренә бик шаккатам. Бу – Аллаһының бер рәхмәте.

Рамазан ае башланыр алдыннан бер гаиләдә булырга туры килде. Ирле-хатынлы биш ятим бала алып үстерәләр: кызларның олысына никах укыдык. Хужабикәгә сорау бирдем: «Биш ятимгә ничек әни була алдыгың, Алсу?» – дим. «Хәзрәт, миңа бу сорауны еш бирәләр. Аларга: «Миндә менә шундый сәләт, әмма миндә сездә булган сәләт юк», дип җавап бирәм», – диде ул. Балага сәләтне әнисенә карынында чакта аңа жан өргән фәрештә яза. Ул шул сәләт белән туа. Бер генә түгел, берничә сәләт бирә Аллаһы Тәгалә. Әти-әниң бурычы – балага Аллаһтан бирелгән шул сәләтне табу. Кемдер үзенең шул сәләттен таба, ә кемдер таба алмый.

ДИНГӘ ӨНДӘУ, ИМАМЧЫЛЫК ИТҮ ДӘ АЛЛАҢЫДАН БИРЕЛГӘН БЕР СӘЛӘТ.

Без ике кыз үстердек, инде икесе дә кияүдә, оныкларыбыз бар. Кыз балага бигрәк тә әтиңең җылысы кирәк. Әти кешенең аңа булган ягымлы сүзләре, яратуы, аларның икәүдән-икәү калып кына сөйләшүләре... **ӘТИ БЕЛӘН КЫЗ АЕРЫМ ГЫНА СЕРЛӘШӘ БЕЛСӘ, КЫЗ БАЛАНЫҢ КИЛӘЧӘКТӘ ГАИЛӘ ТОРМЫШЫ ЖИҢҖЕЛРӘК БУЛАЧАК.**

Аллаһының рәхмәтен намазга басканны бирле тоям. Ничек була бу дисемә? Мисал өчен, берәү тырыша 90 процент һәм 10 процент файда ала. Икенче берәү 10 процент кына тырыша, әмма Аллаһы Тәгаләнең рәхмәте белән аңа 90 процентлык файда килә. Финанслар турында гына сүз бармый монда. Аллаһы Тәгалә: «Мин сезне көтмәгән яктан ризыкландырырмын», – ди. Күктән төшми, диләр, гадәттә. Төшә! Мин моны аек акыл белән әйтәм. Нигъмәт, сәламәтлек, бәрәкәт, яшәү яме, жан тынычлыгы... **НЫК ИМАНЛЫ, ДИНЛЕ, НАМАЗЛЫ КЕШЕ ҺӘРВАКЫТ АЛЛАҢЫНЫҢ РӘХМӘТЕН СИЗӘ.**

КЕШЕ БЕЛӘН МӨГӘМӘЛӘ КЫЛГАНДА, АНЫҢ ҮЗЕҢ КАРАТА НИЧЕК БУЛУЫН ТӨЛӘСӘҢ, ШУЛАЙ МӨГӘМӘЛӘ КЫЛ – төп тормыш кагыйдәм бу.

Кеше нәрсә әйтер икән дигән сүз – татар халкының канында. **АЛЛАҢ ҺӘМ ҮЗ-ҮЗЕҢ КАРШЫНДА ГАДЕЛ БУЛСАҢ, СИҢА КАРАТА КЕШЕ ФИКЕРЕ ДӘ ХӘРЛЕГӘ ҮЗГӘРӘ.**

КАЙБЕР КЕШЕГӘ ДИНГӘ КИЛҮ ӨЧЕН БЕР СҮЗ ДӘ ЖИТӘ. Андый очрак булганы бар. Әмма ул инде үзе эзләнгән, яшәү рәвешеннән гаҗиз булган, арыган, тик моннан чыгу юлын белмәгән кеше иде. Алты айдан соң шалтыратты ул: «Хәзрәт, мин инде ислам диненең биш баганасын үтәдем: иман китердем, намазга бастым, хажга барып кайттым, ураза тоттым, зәкят түләдем», – диде. Тагын бер очрак истә. Бер авыл бәйрәменә кайткач, яңгыр яуды да халык таралды. Зур гараж эченә әзерләнгән чәй өстәле янына утырдык. Урамда тын гына яңгыр ява, җылы, рәхәт. Гараж кырыена бастым да урамга карап торам. Яныма бер ир-ат килде. Сөйләшеп киттек. Дин турында мин аңа шунда берничә сүз әйттем. Бер елдан соң очраклы рәвештә генә очраштык. «Яңгыр астында әйткән бер сүзегез җитте, хәзрәт!» – диде.

Көнгә биш чакрым чабып кайтмасам, күңеләм тынычланмый. **СПОРТ КЕШЕГӘ БИК КИРӘК.**

Бу тормышны тиешле дәрәҗәдә үткәрергә кирәк: үлем дип тормышыңны калдырмасаң, мең ел яшим дип ахирәтнең онытмасаң. Берсеннән берсен өстен куйсаң, йә тормышыңа, йә ахирәтнең зәгыйфьлек килә. Без уртадан барырга тиеш. **ҺӘРНӘРСӘНЭҢ ИҢ ӘЙБӘТ УРЫНЫ – УРТАСЫ.**

Тормышның үз таләпләре: кайчак ул сине белгән гыйләмәңнән дә тайпылдырырга тырыша. Үзең булып калу – телеңне, күзеңне, уеңны, йөрәгеңне гонаһтан тыю зур көч таләп итә. Бу – үз-үзең белән көрәш. Кеше кайчак бу көрәштән арый. Син аннан арысаң, дөнья сине ега да сала... **ҮЗ-ҮЗЕҢ БЕЛӘН КӨРӘШҮ ЖИҢҖЕЛ БУЛСЫН ӨЧЕН АЛЛАҢНЫҢ ЯРДӘМЕН СОРАРГА КИРӘК.**

Безнең иң яраткан кешебез – үзебез, шуңа да бөтен кимчелегебезне аклайбыз. **ТӘНКЫЙТЪ БЕЛӘН КАРАУ ӨЧЕН ҮЗ-ҮЗЕҢ ЧИТТӨН КҮЗ САЛА БЕЛЕРГӘ КИРӘК.**

ОНЫКЛАР БАЛАЛАРДАН АЕРЫЛА – АЛАРГА КАРАТА СИНДӘ ЗУР ҖАВАПЧЫЛЫК ЮК. Безгә аларның җимеше генә тия: елаулары, памперслары инде кагылмый. Онык белән шатлык хисләре генә кичерәбез. Юкка гына туйларда: «Безне оныклар белән шатландырыгыз», – димиләр.

Яшьлек хыялым – очучы булу иде. Бер очучы белән танышырга туры килде. Ул шунда: «Очучының гаиләсенә бик авыр, син бит гел күктә», – диде. Шушы сүз бу хакта хыялланду туктатты, чөнки **МИН – ГАИЛӘ КЕШЕСЕ.** Әмма күңел барыбер яратам.

Балаларымны ниндидер кысаларда тотмадым, чөнки, үскәч, ул барыбер каяндыр «тишелеп чыгар» иде. Төпчек кызыбыз Хәдичә кечкенәдән җырлады менә. **БАЛАДАН ЧИШМӘ КЕБЕК МОҢ АГЫЛГАН ВАКЫТТА АНЫ КАПЛАРГА ЯРАМЫЙ.** Ул җырлады, күңелә бушанды, хәзер аның күңелә сәхнәгә тартылмый инде.

Гөлнур САФИУЛЛИНА әзерләде.

«КИТАП УКУ – ЯШӘУ УЛ»

КИТАП УКУ УЛ...

– Китап уку – минем өчен ашау-эчү, сулау кебек үк тереклек итүнең бер шарты.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Укырга мәхәббәт уяткан китапны мин инде хәзер хәтерләмим дә кебек. Бәләкәй чакта, Ленин бабай турында бик яратып укыганымны хәтерлим. Аннан Антон Чехов пьесалары, Иван Тургеневның «Ася»сы. Татар әдәбиятында, әлбәттә, Мөхәммәт абый Мәһдиевнең ижаты. Һәр әсәр – шедевр. Аның әсәрләре телнең тәме, халыкның жаны белән сугарылган.

МИНЕ /ДӨНЬЯГА КАРАШЫМНЫ/ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Һәр китап, әйбәт китап, үзгәртә яки үз фикереңә дәлил булып, синең карашыңны ныгыта. Бу мәсьәләдә мин Генри Миллерның «Тропик Рака», Хулио Кортасарның «Игра в классики», Герман Гессе «Степной волк» һәм Юджин О'Нил пьесаларын атар идем. Аның пьесаларында авыр тормыш тәҗрибәсе аша үткән кешеләрнең, хезмәт кешеләренең язмышлары компромиссларсыз тасвирлана.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Китапларны кат-кат укыганым булмады минем. Шуңа аерым бер дус китабым юк иде үсмер чакта. Ләкин һәрчак дус авторларым булды. Ул Туфан Миңнуллин, Илдар Юзеевның драматик поэмалары, Һади Такташ, Антон Чехов, Александр Пушкин, Иван Тургенев.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Өстәл китабым дип Михаил Туманишвилиның «Введение в режиссуру» китабын атар идем. Ул китап өстәлемдә ятмаса да, һәрвакыт башымда, күңлемдә.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Хәзер мин Квентин Тарантиноның ике романын укыйм. Берсен – эштә, икенчесен – өйдә. Америка нейроэндокринологы, тикшерүче, язучы Роберт Сапольски китапларын да әйтеп узасым килә. Балалар белән Джоан Роулингның «Гарри Поттер» мажараларының бишенче томына җиттек. Шулай ук Фатих Әмирханның ижатын искә төшерәм.

БАЛАЛАРЫГЫЗГА УКЫГАН КИТАПЛАРЫГЫЗ...

– Балалар белән Гәдел Кутуйның «Рәстәм мажаралары»н, Абдулла Алиш ижатын, Татар халык әкиятләре җыентыгын һәм, әлбәттә, Габдулла Тукай китапларын укыйбыз. Шулай ук заманыбызның чит ил авторларын да, шул исәптән, «Гарри Поттер»ны.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ӨЧ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Һади Такташ, Хәсән Туфан шигърияте. Нәкый Исәнбәт пьесалары һәм Мөхәммәт Мәһдиевнең бар прозасы. Габдрахман Әпсәләмовның романнары югары профессиональ дәрәҗәдә язылган.

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Миңа калса, мәгълүмат алу өчен ике формат та әйбәт. Шәхсән үзем басма китаплар укырга яратам. Алай ук тәэсирләрәк, хәтердә дә күбрәк кала. Электрон китаплар ничектер коры мәгълүмат булып кына истә кала сыман, ул бар да кебек, юк та сыман...

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

– Кол Гали «Кыйссаи Йосыф», Сәйфи-Сараи «Сөнәйл вә Гөлдерсен», Габдулла Тукай, Юваль Ной Харари «Краткая история человечества». Гомумән, укырга кирәк, әмма һәркемнең – үзенеке.

Илгиз ЗӘЙНИЕВ,
драматург, режиссер,
Татар дәүләт «Әкият»
курчак театрының
сәнгать җитәкчесе

Тарих » 26 апрель – Габдулла Тукайның туган көне

«ЖАНЫМ РӘХӘТ ТАПТЫ...»

Суфия Коләхмәтова. 1905 ел

Атаклы мәгърифәтче
Фатиха Аитова

Зәйнәп Хасәни

Габдулла Тукай – бөек халыкның бөек улы, аның йөрәк ярасы. Аның хатын-кызларга, аналарга олы хөрмәте, кешеләрнең акылын һәм хисен әсир итә алган әсәрләре кемнәргә генә мәгълүм түгел икән! Шагыйрь күңеленең мондый гүзәллеккә, мондый югарылыкка ирешүендә, бәлки, аның үзенә таныш булган, аралашкан, хөрмәткә лаек хатын-кызлар да сәбәп булгандыр.

Сүзебезне булачак шагыйрьне дөньяга тудырган, күкрәк сөтен имезеп яшәү көче биргән һәм, иң мөһиме: баласына шагыйрьлек таланты бүләк иткән изге ана – Мәмдүдәдән башлыйк. Әйе, Тукайга ижади сәләт, шагыйрьлек таланты әнисеннән күчкән, чөнки Мәмдүдә апа кирәк чакта шигырь белән җавап бирә торган сүзгә оста хатын булган.

Ни кызганыч, Мәмдүдәнең язмышы бик күп татар хатыннарыныкы кебек үк фаҗига белән тулы. Мәгълүм булганча, башта 19 яшьлек кызы 43 яшьлек Мөхәммәтгарифка кияүгә бирәләр. Бу никахтан 1886 елның 26 апрелендә уллары Габдулла (тулы исеме Габдуллажан) туа. Шуңа күрә елның 29 августында Гариф мулла вафат була. Иренең үлеменнән соң Мәмдүдә белән аның нәни улына Кушлавичта урын бетә, алар Өчилегә – Зиннәтулла хәзрәт янына кайталар. Тик биредә дә Мәмдүдәнең эчәр суы, ашар ризыгы аз булган. 1888 елның 22 декабрендә әтисе аны, ягъни 23 яшьлек Мәмдүдәне, хәзерге Балтач районы Сасна Пучинкәсенең 69 яшьлек Мөхәммәтшакир исемле мулласына бирә. Шакир мулла яшь һәм чибәр Мәмдүдәдән бик көнләшкән, еш кына кыйный торган булган. Шуңа күрә кыйналулардан бу бәхетсез жан 1890 елның гыйнварында үле бала таба һәм үзе дә вафат була. Үләр алдыннан Мәмдүдә үз янына Габдулланы китерүләрен сорый. Улы килгәч: «Әй, балам, мин сине үстәрә алмадым, бәхил бул», – дип, Габдулланы әкрән генә сөя. Озак та үтми, газәпләнип жан бирә... Ятимлекнең ачы хәсрәт икәнлеген күчелә белән тойган нәни Габдулла: «Әнкәмнең җеназасын күтәрәп алып киткәннәрен сизгәч, яланаяк, яланбаш хәлемдә, капка астыннан, үкереп елый-елый, йөгереп чыгып: «Әнкәйне кайтарыгыз, әнкәйне бирегез!» – дип, шактый гына җир мәет күтәрүчеләрдән калмый барганымны хәзер дә хәтерләвемне язамын», дип искә ала. (Г. Тукай, «Исемдә калганнар».)

Жаннарны тетрәндерерлек «Өзелгән өмит» шигырендә Габдулла Тукай әнисенә йөрәгеннән сыкрап чыккан иң олы мөхәббәтен, иң изге хисен җиткерә.

Ни кызганыч, Мәмдүдәнең язмышы бик күп татар хатыннарыныкы кебек үк фаҗига белән тулы.

*Бар күңелләрдән җылы,
йомшақ синең каберең ташы.
Шунда тамсын күз яшемнең
иң ачы һәм татлысы!*

«Әни дә үлгәч, мин бөтенләй ятим булып җиткәнгә, мине Өчиле карьясендәгә, аңамның атасы булган бабайга кайтарып биргәннәр», – дип искә ала Тукай. Казан губернасында җирсезлектән еш кына ачлыкка дучар булып яшәгән татар халкының бер вәкиле ул Зиннәтулла хәзрәт.

Фәкыйрьлекнең соң дәрәҗәсенә җитеп яшәгән гаиләдә үзенә тигән икмәк сыныгын да нәни Габдулла белән бүлешеп яшәгән Сәҗидә (хәзрәтнең үги кызы) хакында шагыйрь: «Ул апа минем күңлемдә фәрештә булып утырган да калган. Күңлем аны уйлый башлады исә, хәзер күземә ап-ак саф бер фәрештә күренә», дип язган.

Нәни Габдулланы башлап гыйлем дөньясына алып кергән Кырлай абыстае Маһруйбикә Мөхәммәтлатыйф кызын искә алып китү дә урынлы булыр: булачак шагыйрь аңнан «Иман шарты»н өйрәнә. Уртача буйлы, сабыр табигатлы, жайлы гына сөйләшә торган Маһруй абыстай Габдулла күңеленә дә җылы хисләр белән кереп калган. Солдатка каралырга кайткач, Тукай аның янына күрешергә күчтәнәчләр белән килгән һәм сабуулашканда: «Мин хәзер китаплар язам. Сөзгә дә китапларымны җибәрермен әле», – дигән. «Күпме какканны вә сукканны күргән» ятим йөрәк шәфкатьле жаннарны үз итмичә, аларның тормышларына бита-раф булып, кайгы-шатлыкларын бүлешмичә яши аламы соң?!

«Кешене ашар ризыгы, эчәр суы йөртә», – диләр. Инде язмышы кушкан буенча Жаек (Уральск) шәһәрәндә яшәп, Мотыйгулла мәдрәсәсендә, Әхмәтша учительдә белем алган Габдулла, ниһаять, Камил Мотыйгы мөхәррирлегендә чыккан,

демократик рухтагы «Фикер» газетасында (1905–1907) эшли башлый.

Инде мәгълүм булганча, XIX йөзнең соңгы яртысында аеруча үсеп киткән мәгърифәтчелек хәрәкәте татар хатын-кызларының «уянуы»на да зур этәргеч биргән. Алар, кулларына каләм алып, әдәбият мәйданына чыга башлаган. Алай гына да түгел, әдәбият һәм мәгърифәт юлын да җиң сызганып эшкә керешүчеләр артканнан-арта барган. Габдулла Тукай – хатын-кызларның мондый тәрәккыятькә аяк басуларын чын күңелдән хуплаучыларның берсе. «Фикер» газетасында (1905 елның ноябрендә) Фатыйма Госман кызы Коләхмәтова хакында мәкалә басылып чыккан. Татар халкының күрнекле әдибе Гафур Коләхмәтовның ерак туганы булган бу сәләтле кыз Мотыйгулла хәзрәт мәдрәсәсендә мөгаллимәлеккә имтихан бирә. Мәкаләдә имтихан алучыларның Уральск каласында бик билгеле, укымышлы затлар булуы, шулай булса да, кыз баланың, каушап калмыйча, барлык сорауларга да ачык җавап бирүе хакында әйтелә.

Газета хатын-кызлар язган мәкаләләргә дә ешрак урын бирә башлаган. Ачинск шәһәрәненнән мөгаллимә Фәрханә Алушева (1886–1958) – иң актив язучыларның берсе. Үл үзенә мәкаләләрендә хатын-кызларны ачыктан-ачык азатлык өчен көрәшкә чакырып язган.

XIX йөз ахыры – XX йөз башы татар яшьләренең иҗтимагый-сәяси активлыгы күтәрелү, рухи жанлылыгы көчәю чоры да. Әлеге хәрәкәттән татар кызлары да читтә калмый. Аларның күбесе дөньяви фәннәр укытылган мәдрәсәләргә, рус кызлары өчен ачылган уку йортларына кереп укый башлый, хәтта югары уку йортларын тәмамлаучылар да күренә. Рус мәктәпләрендә укучы яшьләренә мәдәни хәрәкәт шактый киң төс ала, һәм ул 1903–1904 елларда татар

Тукай үз заманындагы алдынгы фикерле хатын-кызлар белән дә аралашып яшәгән.

шәкертләре арасында барган ислах хәрәкәте белән янәшә атлый.

1907 елның көзендә Тукай Уральскидан Казанга күчеп килә. Шагыйрь ижатында бу вакыйганың зур өметләр, тирән уй-кичерешләр белән бәйлә булуы күренә. Казанга килүенң беренче көннәреннән үк, ул үзенә фикердәшләр һәм ышанычлы дуслар табарга тырыша. Тиз арада Хөсәен Ямашев, Гафур Коләхмәтов, Галиәсгар Камал, Фатих Әмирхан һәм башка алдынгы карашлы зыялылар белән якыннан аралашып китә. «Әл-Ислах» газетасы тирәсендәге әдәби көчләр – ислахчы яшьләр арасында көннәрен үткәрә.

Тукай үз заманындагы алдынгы фикерле хатын-кызлар белән дә аралашып яшәгән. Шулай булмыйча мөмкин дә түгел. Бу хакта шагыйрь хакында язылган истәлекләрдән дә укып беләбез. Мәсәлән, шагыйрьнең замандашы нәшир Тимерша Соловьевның улы Фоат Саллави язган сүзләр моны раслый: «Без «Болгар»да Тукай абый яшәгән бүлмә каршындагы номерда тора идек... Еш кына Тукай янына... Сәхибҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, Гөлсем Болгарская, Хөсәен Ямашев белән Хәдичә апа, китап нәшире Шиһаб Әхмәров белән хатыны Әминә Әхмәрова, әниемнең кече сөңлесе Закирә апа белән ире – журналист Борһан Шәрәф... киләләр иде. Тукайның хәлен белешергә татар кызларыннан беренче булып гимназия тәмамлаган апалы-сөңелле Әминә, Мәдинә Тергуловалар һәм Габитовалар (Зәйнәп, Рабига – Т. Б.) да килә иде. «Шәрык» клубында, «Яңа клуб»та, «Эрмитаж»ның жәйге театрында, Панаев бакчасында әдәби-музыкаль кичәләр оештыруда жиң сызганып йөрүче Гөлсем Камалова, Гайшә Богданова, Әминә Мөхетдинова, Заһирә Әхмәрова, татар кызларыннан беренчеләрдән булып югары белем алган Мәрҗям Акимбетова һәм соңыннан граждандар

нар сугышында катнашкан һәм икесе дә Кызыл Байрак ордены белән бүләкләнгән апалы-сөңелле Мәрҗям, Гайшә Саиновалар (Муллаһур Вахитовның туганнан-туган сөңелләре) – болар барысы да Тукайны олылаучылар, килеп, даими рәвештә аның хәлен белешеп торучылар иде».

Исемнәре телгә алынган хөрмәтле затларның күбесе әдәби һәм мәдәни тарихыбызны белгән укучыларга таныштыр дип уйлыйм. Шулай да кайберләре хакында кыскача гына әйтеп үтәсем килә.

Рабига Шәрәфетдин кызы Габитова (1889–1966). Әтисе Кытайның Син-Цзян өлкәсендә Голҗа шәһәрендәге Россия илчелегендә озак еллар хезмәт иткән; үзе укыган кеше булып, күп кенә көнчыгыш телләрендә сөйләшә алган. Ул вафат булгач, гаиләсе Казанга кайтып төпләнгән. Кызлары Зәйнәп һәм Рабига – «Шимбә» түгәрәген оештыручылар. Рабига 1906 елда Казанда ачылган хатын-кызлар югары курсларына укырга керә. Фатих Әмирханның истәлекләрендә аның әдәби кичәләрдә, спектакльләрдә катнашуы, анда Габдулла Тукаев шигырьләрен укуы хакында әйтелә. Бу хакта «Йолдыз» газетасында да хәбәрләр басылган. Ул сәхнәгә Тарханова тәхәллүсе белән чыккан. Рус-япон сугышында (1904) һәлак булган сөйгәнәең биргән вәгдәсенә тугры калып, гомере буга ялгыз яшәгән. Укучы булып эшләгән. Янгын вакытында укучы баланы коткарырга теләп утка кергән. Баланы коткарган, әмма, ни аяныч, үзе алган яраларыннан үлгән.

Сәхибҗамал Гыйззәтуллина кызы (1885–1974) – беренче татар хатын-кыз артисты. Сәхнә псевдонимы – Волжская. Сәхнә эшчәнлеген «Сәйяр» труппасында 1907 елда башлый. Татарстанның атказанган артисты (1926). Шагыйрь аның гүзәл эшчәнлеген шигъри юллар белән мәңгеләштерә:

*Күр, ничек иртә кояш чыкса,
жиһанда нур тула;
Һәр күңелләр нурланадыр,
чыкса Гыйззәтуллина.
Бу икәүгә таңре биргән
бертигез зур мәртәбә:
Берсе уйный күк йөзәндә,
берсе уйный сәхнәдә.*

Мактау сүзләренә бик юмарт булмаган шагыйрь артисткага шундый искиткеч югары бәя бирә.

Зәйнәп Хәсәни (1887–1967) – үз гомерендә татарның игелекле байларынан саналган, милләтә өчен хәләл акчасына 13 мәчет һәм 7 мәдрәсә салып калдырган Ногман хажигабделкәримов кызы. «Халидия» мәдрәсәсен тәмамлаган. Әтисе, өй укучысы яллап, аны рус, француз телләренә, музыкага өйрәткән. Өйләрендә зур гына китапханә булып, анда татарча, төрекчә китаплар белән бергә, рус һәм Европа халыкларының классик әдәбиятларын да табарга мөмкин булган. Үсеп буйга җиткәч, Зәйнәп Сибгатулла хажигабдулла ханымның кызы Гыйззәтуллина (1883–1933) кияүгә чыккан. Югары белемгә Әхмәтгәрәй рус, төрек, француз, гарәп телләрен яхшы белгән. Язучылык, тәрҗемәчелек белән дә шөгыльләнгән. Ул – Тукайның иң якын дусларының берсе. Фатих Әмирхан, Газиз Гобәйдүллин, Габдулла Тукай һәм Гафур Коләхмәтов 1912 елда Әхмәтгәрәйне әдәби журнал чыгарырга күндерәләр. Журнал чыгару өчен чыгымнарны Зәйнәп ханым үзенә бирнә итеп бирелгән акчадан түләгән.

Зәйнәп Хәсәни – Габдулла Тукай хөрмәт иткән зыялы хатын-кызларның берсе. Шагыйрь журналының җаваплы сәркатибе булган Зәйнәп ханым белән еш очрашып, фикер алышып яшәгән. Аның соңгы көннәре дә Хәсәниләр белән бәйлә. Вафаты алдыннан соңгы хатны да ул Зәйнәпкә яза: «8 нче санга бар кадеремне җибәрдем. Беренче корректурасын үземә күрсәтсәгез икән», – ди. Бу хат 1913 елның 28 мартында язылган.

Күпме кешегә изгелек эшләгән, репрессия елларында һәлак булган Әхмәтгәрәйнең, биш баласының үлемен кичергән бу ханым үзенә куркыныч янаган вакытларда да хаксызга җәбәрләнгән дистәләргә

әдбиятчыларыбызның фотоларын, кулъязмаларын саклап калган. Фатих Әмирхан белән Габдулла Тукайның Хәсәниләр дачасына кунакка барулары хақында Фатих Әмирхан истәлекләреннән дә укырга мөмкин.

Тукай даирәсендәгә мәгърифәтче хатын-кызларыбызны искә алганда, Фатиха апа Аитованы (1869–1942) онытырга хақыбыз юк. Үзенә бирелгән бирнә акчасына башта – дүрт, соңрак сигез сыйныфлы кызлар мәктәбе, мәктәп янында читтән килеп укучылар өчен – пансион, ә 1916 елда татар кызлар гимназиясе ачкан, мәгариф тарихында тиндәшсез кеше ул Фатиха ханым. Аның олы улы Исмәгыйль Габдулла Тукай, Фатих һәм Ибраһим Әмирханнар белән якын дус булган. Әнә шулар аша Фатиха апа Тукай ижаты белән якыннан танышкан. Фатиха Аитова мәктәбен тәмамлаучыларның истәлекләренә караганда, Габдулла Тукай шигырьләрен мәктәптә укучылар бик яхшы белгән. «Рокыя апа Мөштәриева безгә жыр өйрәтә, – дип яза Газизә Әхмәтова. – Тавышы бик матур. Ул безгә шагыйребез Габдулла Тукай турында сөйли, аның шигырьләрен укый, жырлап күрсәтә. Аннан бергәләп «И туган тел»не жырлыйбыз».

Фатиха Аитова мәктәбе турында укучысы Рокыя Габдрахманова истәлегә дә игътибарга лаек. «Беркөн безнең сыйныфка Фатиха апа керде дә: «Мәшһүр шагыйребез Габдулла әфәнде Тукаев бик каты авыру хәлдә, Клячкин шифаханәсендә ята. Хәзер укучылар арасыннан иң алдынгылар аның янына барыр», – диде. Безнең кызлар арасыннан дүрт кызны сайлап алды, шунда мин дә эләктем... Габдулла Тукай үлгәч, аның җеназасы үткәрелгән мәйданга Аитова мәктәбе кызлары килеп тезелделәр, башка мәктәптә укучыларны да шуларга куштылар».

Габдулла Тукайның хатын-кызлар мәгарифен олы йөрәгенә никадәр якын алуын, бу эштә һәртөрле ярдәмне күрсәтсәргә әзер торуын раслаучы бер фактны язмыйча булмый. Аның якын дусты Гафур Коләхмәтовның бертуган сеңлесе Суфия (1890–1972) 1908 елда ирләр гимна-

зиясендә өлгергәнлек аттестатына имтихан бирә. Ул Петербурттагы Югары медицина курсларында (курслар институт программасы белән эшли) уку турында хыяллана, әмма акчасы булмый. Туганы Гафур да, бу вакытта матди яктан авыр яшәгәнлектән, булыша алмый. Суфияга I курста уку өчен Фатих Әмирхан ярдәм итә. Икенче елда бу ярдәм Тукай белән бергә оештырыла. Суфия 1914 елда Казанга югары белемле табибә булып кайта.

Кызларга белем биру, алар өчен дөньяви мәктәпләр ачу зарурлыгы хақында Тукайның үз әсәрләрендә күпме язганын искәртеп китү дә артык булмас.

Гомере бие Тукайны хөрмәт итеп яшәп, шагыйрьнең соңгы сәгәтләрендә янына барып йөргән, хәлен белеп торган шәфкатьле ханым – атаклы мөгаллимә, шагыйрә Маһруй Габделвәли кызы Мозаффария (1873–1945). Ул элеккеге Казан губернасы Тәтеш өязе Олы Торма авылында туган. Маһруйның әтисе – мулла, ә әнисе Габдулла Тукайның Уральскидагы остазы Мотыйгулла хәзрәтнең апасы булган. Ул әти-әнисеннән заманы өчен яхшы гына гыйлем-тәрбия алган, төрек, фарсы, гарәп телләрен өйрәнгән.

1901–1917 елларда Маһруй Мозаффария Хәдичә Әхмәрованың татар кызлары өчен фәннәрен рус телендә укыта торган мәктәбендә һәм Фатиха Аитова ачкан кызлар мәктәбендә дә татар теле укыткан. Татар кызларының яңалыкка, мәдәниятка, иреккә тормышка омтылышларын үстерсәргә ярдәм итеп килгән.

«Әл-Ислах» газетасын чыгаруда якиннан катнашкан Габдулла Тукай Маһруй Мозаффариянең «Мәшһүр хатыннары» дигән шигырен үзе редакцияли. Шагыйрь хатын-кызлардан шагыйрәләр үсеп килүенә куана. Шигырь газетада 1907 елның 1 декабрь санында басылып чыккан.

Шагыйрәнең тормыш юлын жентекләп язып тормастан (укучыларның күбесенә таныштыр дип уйлыйм), аның һаман укытучылык, язучылык эшендә, балалар арасында

гомер үткәруен генә әйтсә килә. Маһруй Мозаффариянең улы – атаклы композитор Мансур Мозаффаров, кызы Мәхмүдә – Фатиха Аитова мәктәбендә мөгаллимә, ә Мәхмүдәнең ире – Тукайның якын дусты, китап ширкәтен оештыручы журналист Әхмәт Урманчиев. Тукайның Урманчиевлар гаиләсе белән аралашып яшәве хақында истәлекләр шактый.

Маһруй апа 1911 елның 24 августында – Кадер кичәсе көнне укучы кызлар белән әдбият кичәсе үткәргәгә тели һәм Тукайдан балалар өчен берәр шигырь язуды үтенә. Шагыйрь шунда ук «Бу кадер кич – елда бер кич, Барча кичләр изгесе», дип башланган шигырен язып бирә. Әлегә шигырь 1928 елга кадәр сакланган һәм соңыннан архивка тапшырылган.

1913 елның 31 мартында Маһруй Габдулла Тукай белән күрешү, хәлен белү өчен Клячкин шифаханәсенә бара. Тукай аны күргәч бик шатлана, алып килгән катыгын да яратып эчә. Маңгаена чыккан салкын тирләрен Маһруй ханым сөлге белән сөртеп алгач, сулышын бүлә-бүлә: «Рәхмәт, Маһруй ханым, жаным рәхәт тапты», – дип, аңа соңгы сүзләрен әйтә.

Боларга өстәп шуны да әйтәсем килә: Маһруй ханым Г. Тукайның кара савытын, китапларын һәм кәрзинен кадерләп саклаган. 1945 елда, вафат буласын сизгәндәй, аларны улы Мансурга биргән. Мансур ага Мозаффаров, әнисенең әманәтен үтәп, бу кадерле истәлекләрне СССР Фәннәр Академиясенең Казан филиалына тапшырган.

Кайбер истәлекләрдә Габдулла Тукай хақында: «Хатын-кызлар белән аралашырга яратмый иде», дигән сүзләрен укырга туры килә. Бу сүзләр белән килешеп бетәсем килми. Ул – яшь, өйләнмәгән кеше. Шуңа күрә кызлардан оялу – әхлагы иманлы яшьләр өчен бик табигый хәл. Ә шагыйребезнең матур әхлагы хатын-кызларга булган олы хөрмәтендә аеруча ачык чагыла.

Тәминә БИКТИМИРОВА,
тарих фәннәре кандидаты,
Татарстанның атказанган мәдәният
хезмәткәре.

Балтач районының иң матур почмагында – Көшкәтбаш авылында туганмын. Кечкенә генә авылның бәләкәй генә мәктәбендә укыганда беренче укытучым Роза апа сыйныф китапханәсе булдырды. Мин дәфтәр битләре кисеп, аларны тегеп, шуларга шигырьләр язып, китап ясап китердем, аны кулдан-кулга йөртеп укыдылар. Соңрак татар теле һәм әдәбияты укытучысы Лилия апа оештырган «Шигъри тәлгәшләр» түгәрәгенә йөрдем. Остазым кебек укытучы яки журналист буласым килде... Тик язмыш мине бөтенләй башка якка илтте, Казан банк мәктәбен, аннан КНИТУның икътисад бүлеген тәмамладым. Хәзерге вакытта үз белгечлегем буенча эшлим. Туган авылым табигатеннән, кешеләрнең бәхетле йөзләреннән, күңелемнең йөз дә бер халәтеннән илһам алам. Бер шигыремдә мин сөюгә ышанам, икенчесендә җавапсыз мәхәббәттә янам яисә яратудан ваз кичәм. Кәефем мизгел эчендә үзгәрә, кайвакыт бер тәндә берничә кеше яши сыман тоела. Тик бернәрсә гел үзгәрешсез: ул – бу дөньяны яратуым!

Зәһрә РАМАЗАНОВА

ЯЛАНАЯК КЕРИМ ТӨШЛӘРЕНӘ

* * *

Ә бүген таң шундый соңлап атты.
Бер тамчы да йокы кермәде.
Күктәгә ай миңа, ә мин аңа
Бертуктаусыз нидер сөйләде.

Күңел тулган иде. Ай да тулган.
Йолдыз булып серләр түгелде.
Зәһрә булып көянтәсен аскан
Ай кызы ул миндер бүгенге.

Төне буге керфек кагылмады.
Мөлдәрәмә иде чиләкләр.
Юк, чиләктән түгел, ташый иде
Яшеренгән хисем йөрәктән.

Тупыл мамыгыннан баскыч үрдем,
Айдан җиргә кадәр төшәдер.
Минем сөю таңнар белән арга,
Тик ышаныч кына бетәдер.

Жәй уртасы юкса. Ә төн озын.
Шундый озын булып тоелды.
Килер диеп сине көттем бүген.
Соң өметем генә юк булды.

* * *

Мин бүгеннән башка.
Синле түгел.
Күңел түрем тулы бушлык бүген.
Капкачларын ачып, бәрә-кага
Җилләр йөри ялап тәрәз төбен.

Яңаклары буйлап яше ага,
Пыялага яңгыр зарын сөйли.
Күңел арган. Һәр сәләмә хыялына
Черек терәү терәп йөри-йөри...

Соң өметен салып аткан жаным
Мең ямаулы, теткәләнеп беткән.
Миллионлаган күзәнәккә тәннең
Син сеңгәнсең.
Ә мин кайда икән?!

Ник кысан соң тәрәз кысалары?
Ник буа соң шулай сулышны?
Бу калдыру микән үз-үземне,
Йә яңадан җиргә туышмы?

Төнне ярып, пәрдә ярыгыннан
Бер нечкә нур төшә бүлмәгә...
Мин бүгеннән башка.
Синле түгел.
Мин бүгеннән гади күлгәгә...

* * *

Рөхсәт итче? Яланаяк
Төшләрәнә керим әле?
Сагыш тулы күңелемә
Урын тапмый йөргән мәлем.

Без атлаган сукмактардан
Акрын гына җиргә басып,
Синең йокың бозмас өчен,
Төннең пәрдәсенә качып,

Бармак очларыма басып
Синең янга килермен дә
Кагылырмын. Сөю төме
Калсын татлы иренендә.

Синең тәндә калсын шушы
Мәхәббәтем кайнарлыгы.
Төшәр өчен хәтеренә
Ниләр эшлим икән тагы?

Рөхсәт итче? Мин ышанмыйм
Синсез төнне кичәрәмә.
Сагындырдың. Яланаяк
Керим әле төшләрәнә?

* * *

Саубуллашмый
Бүген китсәм...
Юксынучы, бәлки, калыр.
Исемемне аз булса да
Догаларда искә алыр...

Калыр йортым, туган авыл,
Кич утырган эскәмия...
Жаным сөйгән ярым калыр...
Аз яраттым, дия-дия.

Бүген китсәм...
Азмы-юкмы
Байлык калыр, табылмаган...
Шигърем калыр, башланган һәм
Ахыргача язылмаган.

Өскә кигән күлмәкләрем,
Гөлчәчәкле, каралары,
Калыр алтын-көмешләрем –
Искеләре, яңалары...

Бүген китсәм...
Бар да калыр.
Бу тормышның кагыйдәсе –
Буш кул белән киләсе дә,
Буш кул белән китәсе...

* * *
Кара төндә күккә күтәрелеп
Йолдыз булып килә янасым.
Бергә чаклар онытырлык түгел,
Ничек табыйм башка чарасын?!

Күктән сине күзәтермен, аннан
Яктыртырмын йөргән юлыңны...
Абынганда, син сизмәслек итеп
Торгызырмын биреп кулымны.

Нур булып төшәрмен бүлмәңә,
Ябармын аркаңа юрганны.
Бит очыңнан үпсәм алсу таңда,
Сизәрсеңме минем булганны?

Сине тагын күрер өчен жирдә
Киң күкләрне килә гизәсем...
Тик бер сорау тыңгы бирми җанга.
Ә син...
Мине күрми ничек түзәсең?

* * *
Яз! Язларда яз, дисең...
Язларда наз дисең...
Көләсең!
Ә минем шундый чак –
Янасым килгәнән
Үзең дә бик яхшы беләсең.
Күрәсең – күзләрдән нур бөрки,
Агыла елмаяу җиһанга.
Чикләре булмаган хисләрем
Рифмага сыймагач ни файда?!
Юк, язмыйм!
Ул хисләр, ул сөю –
Күкрәкне ертса да соңыннан
Чит күздән, чит сүздән саклармын –
Мин шигыр тудырмам... тудырмам!

Шаярам –
(Язларның назына көнлим лә үзеңне...)
Ә чыны – һәр төнен сүз эзли
Тасвирлый алырдай сөюне...

* * *
Болыннарда ап-ак тузганаclar...
Гүя әнкәй керләр юган күбек.
Бер йөгереп үтсәм сукмагыңнан
Балачакка кайтып киләм кебек:

Зур ләгәнгә иелеп күлмәк уа
Чандыр гына әни куллары.
Ничек күңел чиста булмасын соң,
Киеп үскәч әнкәй юганны?

Чиләкләрен көянтәгә асып
Китәр иде аннан чайкарга.
Салкын суда кулы җылылыгын
Каян җаен тапкан сакларга?

Кояш нурларына якын итеп
Эләр иде ишегалдына.
Чисталыктан шыгырдаган керне
Тагын кемнәр шулай сагына?

Мин үзем дә әни, тик заманы
Арттан ала хәтта кугалап та.
Машинама керләр салам бүген.
Болыннарда ап-ак тузганаclar...

* * *
Ә кызым таганда атына...
Күкләрне гизәргә талпына.
Шундый киң уйлары сабыйның
Сыядыр җиһанга чак кына...

Менә ул сикереп менгән дә
Туздыра мамыктай болытны.
Ә безнең күңелләр бигрәк тиз
Эчкерсез хыялын онытты...

Без дә бит кояшка талпындык,
Шомыртның очына үрмәләп,
Сиртмәле карават өстеннән
Күренер күк булган бар галәм.

Салават күперен сәпиткә
Атланып үтмәкче идек тә,
Балачак иленнән кителгән.
Күз ачып йомарлык тизлектә.

Гел жиргә төбөлгән карашны
Күкләргә ташлыймын тын гына.
Чикләргә күнеккән хыяллар
Иреkkә чыгалар. Йә Хоҗа!

Ә кызым таганда атына...

* * *
Бит очымнан кояш үбә,
Ә мин менә, читенсенми,
Иркәләнем кочагыңда.
Бу хисләрдән тәнем эри...
И назлы май!

Җаным тула назың белән –
Җаваплыдыр бар да, беләм.
Тузганаclarның чәчкәсеннән
Бал тамадыр, берәм-берәм...
И сары май!

Яшь җилкенчәк кыздай җилгә
Хуш исләрен сибә шомырт.
Сулшымын тирәнәйтәм –
Бәрхет һава күкрәк тулы!
И ислемай!

Мең төрле ай...
Һәр яз сиңа
Гашыйк булам кабат-кабат.
Буш сүзләрдән арган чагым,
Тик эчкерсез мине ярат!
И минем ай!

* * *
Яратыл!
Күр, әнә,
Битендә мәхәббәт эзләре –
Бармы соң кояштай яратып
Һәр бөртек сипкелең сөйгәне?

Яратыл!
Чәчендә җәй исе!
Җиләкнең хуш исе!
Җилләргә тарат та чәчеңне,
Яратып үпсеннәр бу кичне!

Яратыл!
Тәнендә наз тәме!
Бал тәме ирендә!
Җәйләрнең бөркүе назласын,
Чәчәкле күлмәгең киен дә!

Яратыл!
Яңгырар һәр яклап
Мәхәббәт көйләре!
Онытма, нинди зур җиһанның
Нәкъ сине өзәлеп сөйгәнән!
Яратыл!

Азнакай районы Мәнәвез авылында яшәп иҗат итүче Халидә Галимованың тормыш-чан, юморга бай хикәяләрендә авыл, аның кешеләре бөтен гадилегә, тапкырлыгы, ихласлыгы белән күз алдына килеп баса. Алар гашыйк та булалар, мәхәббәт газәплә-рында да яналар, язмыш сынауларын да кичәләр... Үзе дә шул дөньяда кайнаган кеше генә шулай яза аладыр. «Азнакай» нефть кудыру станциясендә 35 ел эшләү дәверендә сценарийлар әзерләргә дә, концертлар оештырырга да, «Гөлстан» берләш-мәсендә ялкынланып иҗат итәргә дә вакыт тапкан Халидә һаман якташлары мәнфәгатьләрен кайгыртып яши: ул авыл Советы депутаты да, ветераннар советы рәисе дә. «Елмаегыз әле, кешеләр» дигән беренче җыентыгында нәкъ менә тынгы-сыз җитәкченең күңел кичерешләре урын алган. Ә бүген журнал укучылар аның өр-яңа хикәясен укыр.

Халидә ГАЛИМОВА

КӨТЕГЕЗ МИНЕ, КЫЗЛАРЫМ!

(Хикәя)

Инде эш сәгатә тәмамланып килә иде. Гөлназ документларны тәртипкә китереп, өстәл өстен җыештырып куйды. Ике көн ялда ниләр эшләчәген тагын бер кат барлап чыкты. Иртәгә йокысы туйганчы йоклаячак, аннан маникюрга, чәч буятырга барачак. Ашарга әзерләп торасы юк, йортлары янында гына бик яхшы кафе бар. Ә кичкә иптәш хатыны Рәсилә кунакка чакырды. Шуң күңелле уйлар белән ул телефонына күз салды. Күпме хәбәр, хат җыелган. Беренче итеп ире Фәритнең СМСын укыды.

«Матурым, яратам, сагынам, кочып үбәм». Гөлназ бәхеттән балкып, канәгать елмаеп җибәрде. Ире Себергә эшенә китте. Ике атнадан кайтырга тиеш. Инде биш ел шулай кайтып-китеп эшли ул. Башта фатир акчасын түләп бетерик дип тырышсалар, аннан кыйммәтле ремонт, яңа җиһазлар кирәк булды. Барысы да булды дигәндә машина яңарттылар, Гөлназ ел саен диңгезгә, чит илгә ял итәргә барырга да өйрәнәп китте. Өйләнешүләренә ун гына ел булса да, тормышлары рәхәт, мул, тик менә балалары гына юк. Инде кая гына барып карамадылар, кыйбатлы клиникаларда күпме акча түктеләр – бер файдасы булмады. Гөлназның төннәрен мөдәргә капланып күз яше түтүен күрәп, Фәрит аны сабый бала кебек юата, көйли иде.

– Соң, матурым, ни эшлисең, без генә түгел бит баласыз кеше. Әнием әйтмешли, Аллаһтан вакыт җитмәгәндер. Мин дә бик телим дә, ни эшлисең? Булыр, мин бит сине бик яратам, – дип, алдына алып чәчләреннән сыйпый.

Менә хезмәттәшләре дә берәм-берәм җыена башлады. Гөлназ да, тагын берничә генә СМСны карыйм, дип, таныш түгел номердан килгән рәсемнәргә ачып җибәрде дә телсез-өнсез калды... Баскан урынында чайкалып, лапылдап урынына утырды. Фәрит, аның Фәрит шактый түгәрәк-ләнгән корсаклы кыз белән... Шик юк, кыз авырлы. Икесенең күз карашына карап та, аларның бик бәхетле, шулкадәр шат икәнә күренеп тора. Рәсем астына тел күрсәткән смайлик һәм саф татарча: «Яраткан иреңнән тиздән зур бүләк алырсың», – дип язып куелган иде.

Ничек кенә торып китәргә тырышса да, Гөлназны аяклары тыңламады. Күрше өстәлдә утыручы хезмәттәше килеп иңсәсенә кагылгач та ни кузгалырга, ни сүз әйтәргә хәле булмады. Баш бухгалтер

булып эшләрүче Сания Габдулловна аның йөзенә карап инәлеп китте.

– Гөлназ, кызый! Ни булды сиңа, төсөң качкан бит. Авырып киттеңме әллә? Әйдә тизрәк һавага, – дип житәкләп урамга алып чыккач та озак кына аңына килә алмады. Сания апасы аны машинасына утыртып өенә илттеп кенә калмады, фатирына тиклем озатты. Күпне күргән хатын Гөлназга нидер булганын аңлап, тиз генә чыгып китмәде, өстен салдырып диванга яткыргач та янына килеп утырды.

– Йә, хәлең берәз яхшырдымы? Ашыгыч ярдәм чакырыйммы? Мин сине бу хәлдә калдыра алмыйм, – дип, Гөлназның башына салкын кулларын куйды.

Шулчак яшь хатын түзә алмыйча үксеп елап жибәрде. Илерә-илерә, башын диван башына ора-ора елаган хатынны күреп, Сания бөтенләй куркып калды. Тиз генә сумкасыннан үзе белән йөртә торган тынычландыручы даруларны эчертте, бәргәләнгән Гөлназны кысып кочагына алды. Инде елап көчә дә, хәле дә калмаган хатын мөңдәргә капланып тынып калгач кына, әкрәнләп, жайлап кына сораштыра башлады. Башта берни дәшә алмаган Гөлназ башына төшкән бу кайгыны эшкә кергәннән бирле аны үз баласыдай якин күргән Сания апасына сөйләп тә, рәсемнәрне күрсәтеп тә бирде. Озак, кабат-кабат карады Сания фотоларны. Күренеп тора: Фәрит тә, теге кыз да бик бәхетле, алай гына да түгел, бер-береннән күзләрен алалмыйлар төсле.

– Шалтыратып карадыңмы, бәлки, теге, кем әйтмешли, фотомонтаж, диләрме әле, – диде ул аптырап. Ул гына да түгел, рәсем жибәрүченең номерын да жыйеп карады. Трубканы алмадылар. Жавап итеп авыз ерып көлүче мыскыллы смайлик килеп төште.

– Кирәкми, Сания апа, мыскыл итмәсеннәр. Бу кайтуында Фәрит чынлап та бик мәзәк иде. Ике көнгә соңарып кайтуын вахта килмәде, дип аңлатты. Аннан бик еш югалып тора башлады, берничә тапкыр миннән яшереп кенә төннәрен кем беләндер сөйләшкәннен ишеттем. Тик мине генә яратуына шулкадәр ышана идем. Бик игътибар итмәдем. Ун ел яшәп бер генә дә үзеннән шикләнәрлек сәбәп булмагач исем китмәгән иде. Мин сукур, тиле. Беләм бит мин аның ничек бала теләгәннен. Менә, теләгәнә ирешкән, тиздән әти булачак. Ә мин, мин ни эшләргә тиеш? Юк, гафу итмәчәкмен. Иртәгә үк әти-әни янына кайтып китәм.

– Туктале, алай кырт кисмәле, Гөлназ. Очрашыгыз, сөйләшегез, аңлашыгыз.

– Сания апа, мин күземә ышаныйммы, сүзенәмә? Әнә бит нинди бәхетле алар. Кирәкми, берни ишетәсем дә килми. Бүген үк аерылышырга гариза бирәм дә Казанга әниләр янына кайтып китәм.

Икенче көнне үк эшеннән еллык ялын алды да әни-ләренә кайтып китте. Китешли, ЗАГСка кереп, аерылышуга гариза биреп чыкты. Фәриткә теге рәсемне жибәрде дә өч-дүрт кенә сүз язды: «Мин сине беркайчан да гафу итмәчәкмен!» – диде. Фәрит бертуктаусыз шалтыратты, нидер аңлатырга тырышты, тик Гөлназ аны кара исемлеккә кертеп куйды. Дөнъяның яме, ризыкның төме калмады.

Беркайчан да ирен бу чаклы яратам дип уйлаганы юк иде. Ул һәрвакыт янәшәдә, тик аныкы гына дип йөргән Фәритке кемнәндер сөяргәсе булуын, аларның балалары туасын күз алдына китерү белән йөрәккә ут каба, һава житми башлый. Әниләренә кайтып китеп тә тынычлык таба алмады ул. Иртәннән кичкә чаклы тиле кеше кебек урамда йөрдә, кишеткә кереп бер кирәксез киём-салым алган булды, кайткач, аларны шкапка атып бәрде. Кызгануларыннан куркып, әти-әнисенә дә берни сөйләмәде, сораштырып ярасына тоз салудан башкасы булмаячак. Чөнки аныкылар укытучы әнисе ялгызы гына бер бүлмәле фатирда үстергән малайга кызларын тиң дип уйламадылар да, килешмәделәр дә. Инде килеп балаларының хәзерге мул тормышта яшәвен, кияүнең кызлары өчен барысын да эшләргә әзер икәннен күрсәләр дә, үзләренә якин итәселәре килмәде. Гөлназ әти-әнисен ничек кенә яратса да, инде ир хатыны булырга өйрәнгән, өзәлеп-өзәлеп Фәритке белән яшәгән чакларын сагынды. Ничә тапкыр телефонын алып шалтыратып, тавышын ишетәсе килсә дә, горурлык, көнчелек, нәфрәт, тагын әллә нинди кара хисләр кулына богау салды, аңын томалады.

Аерылышу турында судка чакыру килгәч, ул кайтырга булды. Өенә түгел, аның серен белүче Сания Габдулловнага тукталды.

– И балам, бөтенләй төсөң беткән бит, – дип каршы алды аны хатын. – Шалтырат инде, аңлашыгыз.

– Әйе, шалтыратырга кирәк. Телефоныңны биреп тор әле. Үземнекендә блокировать ителгән.

– Гөлназ, тилермә. Үз кайгың белән берни ишетми, күрми башлагансың, ахры. Синең Фәритке кичә кайтты, сине эзли. Аңа бит повестка килгән, балакаем.

– Повестка миңа да килде, иртәгә безнең развод. Без аерылышабыз, Сания апа.

– Ни сөйлисең, аңа бит военкоматтан килгән, иртәгә аларны махсус операциягә алып китәләр. Әнисе бик авыр хәлдә икән. Теге яман чир, ди. Беркөнне кишеттә очратым, танымый тордым. Күреш, аңлаш, ирең бит ул синең.

Санияне телсез, өнсез булып тыңлады Гөлназ. Әйе, телевизорда, интернетта, кеше арасында сүзләр йөри. Тик бу бит каядыр еракта, миңа бер катнашы юк дип уйлый иде. Үз кичерешләренә, үз халәтенә чумган яшь хатынның күзә ачылып киткән кебек булды. Ничек инде алай булсын? Тышта бит тыныч кына яңгыр ява, жиргә соңгы алтын яфраклар түшәлә, кешеләр каядыр ашыга, берни дә үзгәрмәгән кебек. Каян килеп чыккан бу бала? Кемгә кирәк бу хәлләр? Башы каткан Гөлназ тагын телефонга тотынды, калтыранган куллары белән Фәритнең номерын жыйды. Тик «абонент недоступен» дигән сүзләр генә яңгырап торды.

Йокысыз төн шулкадәр озын булды. Ничек кенә тынычланырга тырышса да, йокыга китә алмады. Колагында Сания апасының: «Апаем, бу бит уен түгел, янадан күрмәвек дә бар Фәриткеңне. Кешечә сабуллаш булмаса. Гомер буге үкенерсең», – дигән сүзләре яңгырап торды.

Таң алдыннан утырган килеш йокымсырап киткәннен үзе дә сизми калды. Сания апасының кулыннан тарткалаганына уянып итте.

– Уф, апаем, тор тизрәк. Озату бик иртә икән бит. Наилә кодача шалтыратты. Тиз бул, йөгәрсәң житешерсең. Алла хакы өчен күрәп кал. Үпкәләшер, ачу саклар вакыт түгел.

Иртәнге салкын юка курткасы аша тәнен өтеп алды. Ярый бәхетенә такси очрады. Мәйдандагы халыкны күрәп берәзгә каушап калды. Шау-шу, елау, жыр, тагын ниндидер тавышлар бергә буталып мәйдан өстенә жәелгән. Кемнәндер баласы кычкырып елап жибәрде, кемнәндер бер-берсен эзләп йөрде.

Инде китүчеләргә автобусларга утырырга кушылды. Кайсы рюкзак, кайсы яшел биштәр аскан бер төркем ир-егетләр берәм-берәм кузгала башлады. Елау тавышлары көчәйде. Гөлназ, чарасызлыктан як-ягына каранып, кешеләр төркеменә якынрак килде. Шулкач жанны өзгәләп яп-яшь бер кыз баланың:

– Папочка, миленький, не бросай меня, я только тебяшла. Не бросай меня, эти! – дип кычкырганына халык иңрәп китте. Автобулга кереп баручылар арасыннан аерылып, бер ир-ат теге кызны күтәрәп торгызды.

– Кызым, тынычлан. Синең белән әбиең кала. Тиздән әни булырсың, ә мин бабай булам. Сакла үзеңне, кызым.

Таныш тавышны ишетеп, Гөлназ аларга таба атылды. Фәрит тә аны күрәп алды. Бер кулы белән фотодагы авырлы кызны, бер кулы белән хатынын качаклап күкрәгенә кысты.

– Гөлназым, кая юкка чыктың син?! Мин бит жүләрләне яздым сине күрми китәм дип... Кичә телефоным югалды. Кайтсам – син юк. Ә менә мин китәм.

Бер Фәриткә, бер Гөлназга карап, шешенеп беткән авырлы кыз тагын елап жибәрде. Шулкач вакыт: «По машинам!» – дигән тавыш ишетелде.

Фәрит теге кызны качаклап үптә дә хатыны каршысына китереп бастырды.

– Гөлназ, бу – минем кызым Фатыйма. Хәтерлисеңме, мин сина унтугыз ел элек Ташкентка баргач апаларның күршесендә торучы төркемән кызы белән йөргәнемне сөйләгән идем. Бу шулкач Алиянең кызы Фатыйма була. Әбиләре, әнисе белән үги әтисе юлка фажигасендә вафат. Башка кешесе юк. Ташлама инде син аны.

Шулкач вакыт:

– Улым, Фәритем!.. – дигән тавыш яңгырады. Кеше арасыннан хәлсез кулларын сузып, ап-ак чырайлы кайнанасы килә иде. Гөлназ, телсез калып, Әдибә апага карады. Атнаун көн эчендә тәмам бетерешкән. Урамда очратса, танымаган да булыр иде. Әле кайчан матур гына йөргән кайнанасы коры сөяккә калган, киёмнәре өстендә эленеп кенә тора.

– Әни, нигә чыктың больницадан? Кичә хәлең әйбәт түгел иде бит, – дип, улы әнисен качагына алды.

– Ничек сине күрми калыйм, бәбекәем? Әллә көтеп алалам, әллә юк... – дип, ана елап жибәрде.

Үзенә мөлдәрәп төбәлгән өч пар яшьле күзләргә карап, ир үзе дә елаудан чак тыелып, иң кадерләләрән тагын бер кат качагына кысты да автобулга таба ашыкты. Кереп утырыр алдыннан тагын бер кат артына борылды, каерылып, йотлыгып карады да:

– Сау булыгыз, кызларым. Көтегез, мин кайтырмын, – дип, иптәшләре арасына кереп югалды.

Автобуслар, тезелешеп, бер-бер артлы кузгалдылар. Гөлназ, һушына килеп, башкалар артыннан шулкач якка тартылды. Әйтәсе күзләрен дә әйтә алмаган килеш күз яшьләренә буылып, кемнәргәдер бәрелеп, атлады да атлады ул. Менә инде төтен исләрен таратып машиналар да күздән югалды. Юк, бу бары куркыныч төш кенә, мондый хәлләренәң булуы мөмкин түгел, ниндидер куркыныч кино төшерәләрдер... Менә хәзер барысы да бетәр, элекке тормыш башланыр кебек тоелды. Тик үксеп елаган аналар, хатыннар үзәкне өзде. «Әттә» дип кычкырган балалар да юкка чыкмады. Иңнәренә кагылганга борылып караса, Фатыйманы житәкләгән кайнанасы эндәшә икән.

– Кызым, бу баланы кая куярмын икән, миңа иртәгә кире булнискә бит инде. Бөрүзән калдыра алмыйм. Бүтән-иртәгә бәбиләргә тиеш.

Салкынча иртәгә карамыйча, юка гына плащка төрөнгән, озак елаудан бөтенләй шешенгән, хәлсезләнеп аягында чак басып торган бу балага карап йөрәгә әллә нишләп китте Гөлназның. Бер яктан – Әдибә әнисен, икенче яктан Фатыйманы житәкләп, кайтуга таба атлады ул.

Икесен дә фатирына алып кайтып, өсләрен салдырып диванга утыртты да чәй куеп жибәрде. Күптәннән өйдә булмагач, суыткычта ни тапса шуны тезеп залга чыкса, Фатыйма Әдибә әбисенәң тезенә башын салып йоклап киткән. Аны уятмадылар, ипләп кенә мөндәр салдылар да аш бүлмәсенә чыктылар.

Берәз күзсез утыргач, кайнанасы ябык куллары белән күз яшьләре кипмәгән күзләрен сөртеп, күзән башлады.

– Кызым, син Фәритне гаепләмә инде. Гөнаһларын Аллаһым үземә язсын. Без кунакка барган Жихан апаларга Төрөкмәнстаннан кунакка килгән иде Фатыйманың әнисе Алиә. Кай арада, ничек танышканнардыр, ике атна гел бергә булдылар, Фәритем иртә таңнан шулкач кыз янына чыгып китә дә кичсез кайтмый, бөтен Ташкент буйлап парлашып йөрделәр. Мәхәббәтләре күзләренә чыккан иде. Тик минем бердәнбер баламны алар ягына жибәрәсем килмәде, аның әтисе дә баласын бу якларга аяк та атлатмаячагын әйтте. Үзара сөйләшеп, балаларны бөтенләйгә аерырга булдык. Кемнәр белгән бит аларның очрашып йөрүләре шулкач тирәнгә китәсен. Елый-елый аерылышканнарын күрсәк тә, нык тордык, мин дә улымның кесәсеннән кызының адресын алып яшердем, Жиханга да ныклап әйтеп калдырдым, әллә ниләр дип сорап язса да, Фәриткә берни белдермисең, дидем. Алиәнең әти-әнисе нинди хәйлә корганнарын белмим, кызларының авырлы икәнән күрәп ниләр кичергәннәрдер, тик бердәнбер балаларыннан аерылмас өчен безне эзләмәгәннәрдер инде. Фатыйманың авырлы икәнән белгәч, егете ташлый. Бик авыр юлка һәләкәтенә очрап, әнисе Алиә ире белән шундук жан бирә. Әбисе берничә көн яши әле. Шунда бүтән беркеме дә булмау сәбәплеме, андагы тормышлары да бик жинел булмаганга, оныгына әтисенәң кемлеген, Татарстанда

Рәсем: Наталья Васильева

яшәгәнөн әйтә. Бу вакытта алар үзләре дә Ташкентка кайткан булар. Жиһанның адресын әйтеп, оныгына язып бирергә өлгөрә. Иң яқын кешеләрен югалткан бала ничекләр күтәргәндер бу кайгыларны, бер Раббым үзе генә беләдер. Жиһан апан хәбәр иткәч, үзем дә аңсыз калдым. Фәритнең теге кайтуында, гафу сорый-сорый, хәлне сөйләдем. Өч көн яныма кермәде. Юк, баласы булганнан курыкмады, сиңа ничек әйтергә белмәде ул. Мин Фатыйманы үземә чакыртып кайтарттым. Очраштылар, кочаклашып елаштылар. Син эштә чагында шәһәр буйлап йөрделәр, миндә утырдылар, кафеларга, киноларга бардылар. Фәритнең эшкә китәр вакыты җитте.

«Әни, Гөлназны алдан әзерләми генә бу хәлләргә аңлатып булмас. Мин кайтканчы Фатыйма синдә торсын. Бу кайтуымда барысын да аңлатып, баламны үзәбезгә алырмын», – диде. Шатланып риза булдым. Оныгым бит, баламның баласы. Үземә дә иптәш булыр, дидем. Ул вакытта диагнозымны әйткәннәр иде инде. Чиремнең дәрәсән Фәриткә белдертмәдем. Алдан йөрәген яралыйсым килмәде. Син оныгымны кире каксаң, фатирымны аңа яздырырмын, дип уйлап куйдым. Беләм, улым аны ташламас, тик Фәритнең бөтен курыкканы – сине югалту бит, бигрәк ярата шул үзеңне...

Бөтен көчен җыеп хикәясен тәмамлап чыккан Әдибә битен каплап үкси башлады. Гөлназ әле дә аңына килә алмый утырган җиреннән барып аны кочып алды. Ике хатын, бер-берсенен кочагына сеңеп, көне буге тыеп торган күз яшыләрен түктеләр. Әдибәнең хәле бик аяныч икәнөн күреп, Гөлназ аңа урын салып бирде. Үтешли, сабылларча

таралып йоклап яткан Фатыйманың өстенә япты. Тәрәзә янына килеп, урамга күз салды. Бер карасаң, берни дә үзгәртмәгән кебек бит. Йорт янындагы утыргычта өч әби гәп сата, балалар мәйданчыгында яшыләр җыелган, көлешәләр, сөйләшәләр. Тик күңне каплаган кара болытларгына ниндидер бер билгесезлек белән сагайталар. Гөлназ бер көн эчендә дөньяның асты өскә килгәнәнә исе китеп берәз басып торды, аннан, бар көчен җыеп, аш әзерләргә тотынды. Әле бер ай элек кенә матур киём, маникюр, массаж салоны дип чапкан иркә хатын каядыр эреп юкка чыкты. Бүгенге көннән ул авыру кайнанысы өчен – терәк, Фәритнең туачак оныгы өчен – әби, кызы өчен әни урынына калган бердәнбер иң яқын кеше иде. Исән-сау гына кайтсын аның пар канаты, мәхәббәте, бердәнбере. Соңгы фотосын тагын карыйм, дип, ул телефонны ачты. Аларның тормышын җимерә язган теге СМС килеп чыкты. Гөлназга аның кем булуы барыбер иде инде. Бар бит инде кеше бәхетеннән көнләшеп яшәүче бәхетсезләр. Берәз уйланып торгач, хатын аңа да: «Ә безнең озакламый оныгыбыз туачак, рәхмәт иң беренче булып сөенче алганга», – дип язып җибәрде.

Фәритнең рәсемен озақ карап торды ул, фотога иреннәрен тидереп алды. Араларына беркем дә керә алмас, бәхетле ир белән хатын, әби белән бабай булыр алар.

Кайтыр, Аллаһ бирса, «Көтегез мине, кызларым, мин кайтырмын», – дип китте бит. Кайтыр, озакламый кайтып та килер. Бергә булсалар, барысы да җайланыр, тормыш элеккечә дәвам итәр.

Роза Хафизова... Балалар дөньясында кайнау вәкаләте аңа югарыдан тапшырылгандыр, язмышына язылган булгандыр, мөгаен. Балалар мавыгып укый торган әкият-повестьлары, Кирлемән, Курай-малай, Актәпи, Талсылу, Суган солдат, Шырпы солдат кебек кызык-лы геройлары искә төшә... Чып-чын балалар язучысы! Һәм «Ялкын» журналының легендар редакторы! Чирек гасырга якин мәктәп укучыларының яраткан журналын чыгарган, Жәлил-ләр, Алишлар башлап жи-бәргән эшне йөз меңләгән балалар күңеленә күчерә алган зур шәхес ул! Быел Роза апа ХАФИЗОВАНЫң тууына – 95 ел, ә «Ялкын» журналы чыга башлауга 100 ел тулды. Күп кенә язучылар, журналистлар өчен «Ялкын» редакциясе үзә бер мәктәп булды, аларның орасы Роза Хафизова иде.

КАШКАРЫЙЛАР ОЗЫН ГОМЕРЛЕ

Эльмира
ЗАКИРОВА

Балалар хатларыннан башланган эш көне

Мине дә Роза апа эшкә алды. Уйламаган-көтмәгән жирдән. Университетның бишенче курсын-да укып, диплом язып йөргән көннәрем. Факультетның «Әдәби сүз» газетасын чыгаруда да катнашам, «Татарстан яшьләре», «Яшь ленинчы»ларга да язгалыйм. Диплом житәкчем Мөхәммәт абый Мәһдиев университеттан соң кая китәргә жыенуым белән кызыксына, авыл мәктәбендә педпрактиканы уңышлы үткәнгә күрәме – «По вызову үзегезнең районга кайтасыңдыр инде», – ди. «Минем редакциядә эшләп карыйсым килә. Теләсә кайсы район газетасына да китәргә риза мин», – дим кыюланып. «Ә нигә район газетасы? Разил Вәлиев көн дә чылтырата, «Ялкын»га бер егет кирәк, ди. Син егетләр кебек эшли алырсың, минемчә», – димәсенме! (Ул «Ялкын»ның редколлегия әгъзасы иде.) Редакция Декабристлар урамында, матбугат йортында, тугызынчы катта, дип тә аңлатты әле.

...Коридорда Фәннур Сафин очрады, үз итеп сәлам бирде (таный икән: без 1 нче курска кил-гәндә алар инде 5 нче курс студентлары иде), ни йомыш белән килүемне сорашты. Ә менә бу апа – баш редактор Роза Хафизова инде. Оялып-кызарып, уңайсызланып кына эш мәсьәләсендә килгәнемне, Мөхәммәт абый жиһәргәннен чак әйтә алдым. Шунда Роза апа энә күзеннән үткәрдә мине. Кайсы яктан икәнемне, нинди темага диплом язуюмны, ничәләгә укуымны, кайсы газета-

ларга мәкаләләр язучыны сорашты. Имтихан алганнан ким булмады. Аннары 8 Март бәйрәмнәре узгач килерсәң дип сабуллашты. Соңыннан гына белдем: баш редактор икәнә калган башта. «Кашыңны жые-рыбрак карасаң да елап жибәрер төсле бу бала, эшли алыр микән...» – дип шикләнгән икән. Мәһдиев булдыра алмастай кеше тәкъдим итмәс дип, эшкә алырга булган шулай да.

20 март – «Ялкын»ның туган көне беренче эш көнем булды. Минем өчен өр-яңа тормыш башланды. Кызыклы, ижат кешеләре белән аралаша, үзенең инде журналист итеп хис итә торган, һәр иртәсә балалар хатларын укудан башлана торган... Житмәсә, журналы да журналы бит әле! Яңа гына офсет ысулы белән төсле булып чыга башлаган көннәре. Советлар Союзында нәшер ителә торган балалар журналларыннан бер Мәскәү «Пионер»ы гына шулай төрле төсләр белән басыла!

Бер бۆлмәдә без өчәү утырабыз: Габделхәй Сабитов, Хәйдәр Гайнетдинов һәм мин. Җаваплы секретарь Разил Вәлиев белән Фәннур Сафин – күрше бۆлмәдә. Редакциягә көн саен йөзәрлэгән хат килә: шигырьләр, әкиятләр, мәкаләләр, рәсемнәр жибәрә балалар. Һәрберсенә кулдан жылы итеп җавап язарга кирәк. Актаныштан Ленарис Леронов, Башкортстанның Бакалы районныннан Ләис Зөлкарнәев, Чуашстанның Комсомол районныннан Ркаил Зәйдуллин дигән малайлар шигырьләр жибәргәннәр. Габделхәй абый и мактый үзләрен! «Их-ма, егетләр! Шөп язалар!» – дип куана. Бүгенге язучы-шагыйрьләрнең күбесе Роза Хафизова «Ялкын»ында төгәрәп үскән, диделәр әле. Зөлфәт, Наис Гамбәров, Равил Фәйзуллин, Рашат Низамиевлар... Саный китсән, әллә никадәр алар! Миякә районы Олы Кәркәле мәктәбендә укыган Галимов Айдар дигән малайның шигырьләрен журналга әзерлэгәндә берзаман аның җырчы Айдар Галимов булып китәсен каян белик инде без! Ижаты журналда урын алган малайларга-кызларга «Яшь хәбәрче» таныклыгы тапшырыла. Кайберләрен юллама белән «Артек», «Орленок» Бөтенсоюз лагерларына да

Баш редактор тыштан гына кырыс-житди күренә икән: балалар хатларының кайберләрен көлә-көлә кычкырып укый.

жибәрәбез. Мөдәррис Әгъләмов Зәй районы Түбән Биш мәктәбендә укыганда ук шигырьләр жибәрәп торган, редакциядәгеләр аңа журнал үзе дә кереп утырырлык зу-ур конвертка салып хатлар юллаганнар, гонорар да түлэгәннәр. Берчак шулай Мөдәррис редакциягә үпкәләп язган: «Сез кош теле кадәрле генә хатларыгызны бала-чагага юллаган кебек олы конвертка салып жибәрмәгез миңа бүтән!» – дигән. Мәктәптә генә укыса да, «Ялкын»ның «Чаткы» конкурсларында берничә ел рәттән җиңүче булган, исеме матбугатта күренә башлаган шагыйрь бит! Мөдәррис сүзенә колак салып, конвертларның кечерәкләрен дә яساتырга туры килә редакциягә. (Еллар узгач, Мөдәррис Әгъләмов «Ялкын»га «Жылынды синең учакта, жылынды ничә буын!» дигән мәгълүм шигъри юлларын багышлый.)

Сергач якларынан Рифат Фәттахов, Чуашстанның Батыр районныннан Миңназыйм Сепперовлардан көнаралаш хатлар килеп тора. Аларга ничек җавап язып бетерергә дә белмәсәң. Роза апа берчак:

«Балаларга «хөрмәтле» дип түгел, «кадерле» дип язык хатларны», – дип әйтеп куйды. Роза апаның кинәшләре безнең өчен кагыйдә кебек яңгырый иде:

«Һәр мәкалә кечкенә бер хикәя кебек язылсын».

«Матур киенеп йөрегез: ул бит «Ялкын»да эшли диярлек булсын!»

«Озын итеп язмагаыз. Вак шрифты белән җыелган текстларны укып, балаларның күзләре бозыла». Бер летучкада баш редакторыбыз, чарасыз калып, безнең язмаларга анализ ясады: «Кемгә атап язганыгызны бер минутка да истән чыгармагыз. 10–12 яшьлек мәктәп укучысын гел күз уңында тотыгыз. Ә сез жөмлөләрне дыңгычлап тутырасыз», – дип кисәтте.

...Редколлегия утырышлары үзе бер осталык мәктәбе икән! Гыйлем Камай, Нәкый Исәнбәт, Нәби Дәүли, Жәүдәт Фәйзи, Әнвәр Бакиров, Фасил Әхмәтов, Мансур Рәхимов, Тавил Хәҗиәхмәтовлар анда... Көннәрдән бер көнне редакциягә Нәкый ага Исәнбәт килде. Роза апа Хафизова белән бер йортта, күрше

■ «Ялкын» журналы редакциясе коллективы, 1979 ел. Утырганнар (сулдан уңга): Разил Вәлиев, Роза Хафизова, Фәния Хәйруллина, Айдар Үтәгәнов. Басканнар (сулдан уңга): Эльмира Закирова (Мәжитова), Асия Кәримова, Хәйдәр Гайнетдинов, Фәридә Мөхәмәтшина, Рафис Гыйззәтуллин, Гүзәл Камалова.

Исеме билгеле галимнәр, язучылар, композиторлар, рәссамнар балалар журналы өчен җан атып йөри.

фатирларда гына яшәгәч, күренекле галим, әлбәттә инде, безнең журналларны да игътибар белән күзәтеп бара икән. Исәнбәт «җегет», «жылан», «жырак», «жылау» дип сөйләшәргә кирәк диде. «Бер телдән икенче телгә аерым сүзләр керү генә тел үсеше өчен куркыныч түгел, ә инде жөмлә төзелеше башка тел калыпла-рына яраклаша башласа, телнең структурасы үзгәрсә, анысы фажи-га. Бу – бер телнең икенчесе тарафын-нан йотылуы дигән сүз», – дип аңлатты галим.

Кем ул Роза апа Хафизова?

...Баш редакторыбыз Роза апа Хафизова турында миңа эшли башла-ган көннәремдә үк «кырыс, таләпчән, туры сүзле, максатчан, гадел, хаксыз-лыкны күтәрә алмый, зыялы, ялганны яратмый, принципияль, кече күңелле, кешеләрне алдан күрә белә...» дип санап киттеләр. Усал икән, дип уйлап куйдым эчтән генә. Редакциядә күбе-се – егетләр. Берәр эшкә тотыныр ал-дыннан кайчак узара гына шаяртып: «Хафизәләм-иркәм ни әйтер бит», – дип тә көлешеп алалар. Хафизова

белән киңәшәргә кирәк башта, янәсе. Шагыйрьләрдән чыга инде канатлы сүзләр. Әнә, «Яшь ленинчы» редакто-ры Роза Туфитуллова белән җаваплы секретарь Саимә Ибраһимова да шагыйрь Зөлфәт Проза Туфитуллова, Поэма Ибраһимова дип, яңа исем тапкан ди!

...Карап-күзәтеп йөрим дә, Роза апа шаян да кебек тоела. Әнә, бүлмә-безгә кергәч, Габделхәй абый юклык-ны күреп: «Безнең Барон кайларда йөри икән?» – дип куйды. «Барон фон Мюнхгаузен мажаралары»н тәржемә иткән озынча какча йөзле, жирән чәчле Габделхәй Сабитов чыннан да Мюнхгаузенның үзедер кебек тоела.

...Хәйдәрнең дә, Разил абыйның да, минем дә иң беренче эш урыны-быз «Ялкын» икән. Роза апа алган безне!

...Мәскәүнең атаклы М. Горький исемендәге Әдәбият институтында, Лев Ошанин классында укып кайт-кан Разил Вәлиевне әдәби хезмәткәр итеп эшкә алу турында приказ чыгарган баш редактор. Тик Вәлиев икенче көнне дә, өченче көнне дә

эштә юк икән. Аптыраганнар. Мәскәү тәртипләре белән яшәргә өйрәнгән, иҗат кешесе ирекле булырга тиеш дигәнне сөндереп кайткан егет: «Мин көн саен эшкә киләсе дип белми идем», – дип аңлаткан... Хәлгә керә белгән Роза апа егетнең тәҗри-бәсезлегенә күз йомган шулай...

...Карлар ява башлагач та җәйге туфлидән йөргән Хәйдәрне күреп: «Салкын тидерәсең бит, балакай. Матпомощь сорап гариза яз да, кышкы ботинкалар сатып ал тизрәк», – ди редактор. Кайгыртучан да икән әле!

...Шаян исемле эте чыннан да шук, тиктормас, ахрысы: редакторы-быз аның турында әллә никадәр әкәмәтләр сөйләп көлдерә!

...Баш редактор кабинетында – гел чәчәкләр. Язын – лалә-нәркисләр, көзен – кашкарылар. Идел буенда, Займищеда урнашкан бакчасыннан бүген дә пионнар күтәрәп килгән.

...Роза Сәетовна редакциягә әллә каян балкып, шатланып килеп керде беркөн: кызы Наилә кандидатлык диссертациясе яклаган! (Фәттахова Наилә Нурихан кызы бүгенге көндә филология фәннәре докторы, зур галимә, КФУның Филология һәм мәдәниягә багланышлар институ-тында укыта.)

...Фәннур Сафинның кызына Роза апа исемне үзе сайлады: «Без әле кайтырбыз» повестендагы Айсылу кебек акыллы кыз булсын», – диде.

...Редакциядәгеләргә өр-яңа кита-бын – «Тантаналы вәгъдә»не авто-граф язып бүлөк итте язучы апабыз.

...Кайчакларда Роза апа ничектер якын итеп «иркәм» дип тә эндәшә. Һәм шул бер сүз генә дә аның Шөгәр якларыннан, Сарабикколдан икәннән сиздерә.

Сугыш чоры баласы ул. Әтисе Мирсәет Хафизов район Башкарма комитетында эшли, әнисе Мәгъмүрә балалар йорты директоры була. Гаи-ләдә биш бала үсә. Чәчкә апасы белән Фрат һәм Луиз энеләре уртасында туган Розаны әтисе аеруча ярата, «Күгәрчен кызым» дип йөртә. Ә төпчек кызга Флера дип исем кушалар. Әтисен сугышка озатканда Розага 13 яшь була. Мирсәет абый «Күгәрчен кызы» исеменә аерым гына

■ «Яшь ленинчы» газетасы белән «Ялкын» журналы – икесе дә балалар өчен нәшер ителә торган басмалар. Ике редакция кулга-кул тотынышып та, ярыша-ярыша да эшлиләр. Баш редакторлар ике Роза – Хафизова белән Туфитуллова – еш кына пленум, съездларга бергә китә.

Фотолар: автор архивынан

да хатлар язып тора. Сугыш кырынан килгән өчпочмаклы хат соңгысы була. «Әтине мин гомерем буге юксынып яшәдем. Һәр эшләгән эшемне, гамәлемне әти моңа ни ни әйтер икән дип, аның күзлегеннән бәяли бардым. Аның йөзәнә кызыллык китермәдем дип уйлыйм. Әти Берлинга барып житә алмады. Мин аның хөрмәтенә Берлинның Трөптов-паркындагы солдат һәйкәленә чәчәкләр илтөп салдым. «Кашкарылар озын гомерле» дигән повестемны Сталинград сугышында һәлак булган әтиләребезгә багышладым. Шунысы үкенечле: үзем эшләп тапкан хәләр ризыклар белән сыйлап, газиз әтиемә бер чынак чәй дә эчерә алмадым...» – дип яза ул истәлектәрәндә.

Фәннур, Хәйдәр, мин – өчөбез дә университетның татар теле һәм әдәбияты бүлегендә укыдык. «Редакторыбыз да безнең бүлекне тәмамлаган!» – дип горурланып йөри идөк.

Әйе, Мирфатих Зәкиев, Гарәф Шәрәфетдинов, Сәгәдәт Ибраһимов, Рафак Тимергалин, Зәет Мәжитов, Нурихан Фәттаһ кебек асыл егетләр укыган группада Роза Хафизова күз өстендә каш кебек булгандыр шул! Атаклы язучы булып китчәк Нурихан атлы егетнең дә йөрәген яндырган чая кыз! Университет тәмамлап, Себергә, Төмән якларына укытырга киткән Роза белән Казанда калган Нурихан арасында башта сагыну хатлары йөргән, аннары егет Төболга килеп, кызны алып кайтып ук киткән. Өйләнешкәннәр. Наилә туган... Тик гайлә тормышы гына озын гомерле булып чыкмый...

«Яшь сталинчы» («Татарстан яшьләре») газетасында, китап нәшриятында, «Азат хатын» журналында эшлэгән еллар... 1962 елның көзендә Роза Хафизова, Мәскәүдә КПСС Үзәк Комитеты каршындагы югары партия мәктәбен тәмамлап, «Ялкын» журналына баш редактор булып кайта.

Мәскәүгә, ВЛКСМ Үзәк Комитетына йә В. И. Ленин исемендәге Бөтенсоюз пионер оешмасының Үзәк Советы утырышына барган көннәрән Роза Туфитуллова болай искә төшерә: «Татарстан» поездында Мәскәүгә килеп, «Юность» кунакханә-

сенә урнашуга, без бөтенләй башка дөньяда яшәп алабыз. Бер утырышта Роза апа тәҗрибәле редактор, балалар язучысы буларак сүз сорап алды да: «Пионер газетасы, журналларында төрле положениеләр, күрсәтмәләр бастыру дәрәс эш түгел. Ул балаларны хыялларынан, романтикалы мавыктыргыч тормышынан читләштерә. Мин каршы моңа», – дип турысын ярып салды. Мин дә аны хупладым. Комсомол чиновникларына ошамады, әлбәттә. Ләкин күпләр Роза апаның кыю сүзләре белән килеште».

...Роза апаның туган көнендә – 6 февральдә Гүзәл Камалова, берәз алданрак килеп, вазага кызыл канәферләр утырта. Редакция егетләре ашыга-ашыга яңа гына чыгарып өлгерткән шаярулы, юморлы, шигырьле стена газетасын коридорга эләр. Шигырьләре Разил Вәлиевнеке, фотолар – Рөстәм Мөхәмәтжановныкы, рәсемнәр өчен Айдар Үтәганов җаваплы. Редакторга сүприз ясыыйбыз шулай.

Тагын килдә февраль, тагын көлдә – / Урамнарда тулды ак шатлык. / Гөлләр тездә тәрәзләргә – / Ак карларны гөлгә охшаттык. / Ни гәҗәп бу? – / Февраль чәчәкләре / Китерә бит җиргә җәеңне! / Өермәләр тышта уйнаганда, / Ни гәҗәп бу: туган... җәй гәле!

«Сез – редакциябез илчесе»

Ул елларда редакциягә, шәхсән Хафизова янына Уфадан да, Йошкар-Оладан да, Чабаксардан да балалар журналлары редакторлары еш килә иде. Өйрәнергә, тәҗрибә тупларга, әлбәттә. Без журналистларның да офыклары киңәйсән, дөнья күрсеннәр дип, йә Мәскәүгә, йә Ленинградка командировкаларга барырга җай чыгара. Һәм алар, әлбәттә, андагы коллегалар белән алдан сөйләшенеп эшләнә. Бервакыт Гүзәл Камалова белән мине Ригага, «Драугс» балалар журналы редакциясенә җибәрде. «Кызлар, сез редакциябез илчесе булып барасыз, шуны онытмагыз», – дип тә хәер-фатыйхасын бирде әле. Роза апаның алдан шалтыратып куыи бик ярады: баш редактор Эрика безне көтә иде инде.

Журналның 60 еллык юбилей елы башыннан ук матур хәбәр белән башланды. Баш редактор тиз генә кабинетына җыеп алды да елмаеп: «Булдырабыз бит, егетләр!» – ди. Берни аңламый утырабыз. Роза апа: «Безнең тырышлыкны, матур эшләребезне Мәскәүдә дә күргәннәр! Безне «Почет билгесе» ордены белән бүләклиләр! – диде шатлыктан балкып. – «Ялкын»ыбызга СССР Верховный Советы Президиумы Указы нигезендә яшь буынны тәрбияләүдәгә нәтиҗәле эшләре өчен «Почет билгесе» ордены тапшырыла!» Һәм ул «Мәскәү, Кремль, 1984 ел, 5 гыйнвар. СССР Верховный Советы Президиумы Председателе Юрий Андропов», дип, Указда язылганнарны сүзен-сүзгә укып чыкты. Без эйфория хәлендә бер-беребезне кочаклыйбыз, котлашабыз. Күрше редакцияләргә дә тизрәк мактанасыбыз килә. Бу олы бүләк баш редактор эшенә дә зур бәя иде, әлбәттә.

Юбилей санын әзерләгәндә баш редактор миңа бик җаваплы задание тапшырды. Мәскәүгә барып, Муса Җәлилнең хатыны Әминә ханым, кызы Чулпан, оныгы Тәня белән күрешергә, Тәня исеменнән журналга язма әзерләргә тиеш идем. Башкалада эшләр тыгыз булачак: Мәскәүдә яшәүче генерал-лейтенант Якуб Чанышев белән дә очрашырга тиеш идем мин. Баш редакторның: «Син редакциябез илчесе булып барасың, Эльмира. Менә дигән итеп башкарып та чыгачаксың әле», – дип ышаныч белдерүе минем өчен иң зур мактау сүзләре булып яңгырады.

* * *

... Кашкарылар озын гомерле. Бу сүзләргә тирән мәгънә салынган. Мажаралы әкиятләре, мавыктыргыч повесть-хикәяләре белән укучылар күңелен яулаган, чирек гасыр давамьнда «Ялкын»нары белән балаларның хыялларына канат куйган Роза Хафизова иҗатын, аның китапларын язучының энә шул «Кашкарылар озын гомерле» әсәре белән тәңгәлләштерер идем. Роза апа үзе дә шул чәчәкләр төсле чыдам, нәфис, кырауларга-салкыннарга бирешми торган матур кеше иде бит.

*Әнием Хужагалиева
Нәкыягә тормыш михнәтен
күп татырга туры килә.
Ул буынның күбесенең язмышы
уртак: ачлык, ятимлек, сугыш...
Әни балачак хатирәләрен сөйли
башласа, күзләремә яшь бөялә.*

Әлмәт районы Габдрахман авылын-
да туып-үскән ул. Сугыш башланганда
ана – 7, сәңдесенә 1 яшь була. Әтиләре
Сәлманга сугышның икенче көнендә
үк повестка китерәләр.

– Әтинең кулында яз. Әни елый-
елый идән себерә. Үзара шыпырт кына
сөйләшәләр, безгә белгертмиләр. Әни
иртүк Гөлфия сәңлемне күтәрәп әтине
озатырга барган, ә мин йоклап калган-
мын. Шуң чакта уятмаганның өчен
бик үпкәләгән идем, балачак үпкәсе
әле дә оныгылмый. Әтинең артыннан
карап та кала алмадым, ичмасам, –
дип искә ала ул көнне әни. – Әти
киткәч, тормышыбыз бик авыр булды.
Дус кызым Гаҗилә белән Мактама
авылында хәер сорашырга да туры
килде. Ишек төпләрендә озак кына
басып торгач, берничә бәрәңгә биреп
чыгаралар иде. Шуң сөенчтән 10 кило-
метрны сизмичә дә узып, әниләр
кайтышка бәрәңгә шулпасы әзерләп
куя идем. Бигрәк тә 1942–1943 еллар-
ның кышы авыр булды. Чатнама
салкыннары үзәккә үтте. Бер кышны
ягарга утын да булмады, салам яктык.

11–12 яшьләрендә май заводына
эремчек суына йөри башладык. Аны да
сорап кына аласы, дуңгызларга кирәк,
дип, бирмиләр. Үзәбез сыер асрасак та,
сөтен эчеп булмады, дәүләткә тиешле
норманы тапшырырга кирәк иде.
Безнең бәхеткә, мәрхәмәтле кешеләр
Миннәхмәт абый Заманов, Гайшә апа-
лар булды. Алар әнине ашлык туты-
рырга чакыралар иде. Эшләгән өчен
азрак он, бәрәңгә бирәләр. Әнинең
кайтканын дүрт күз белән көтеп тора-
быз.

Әнигә дүрт кенә класс укырга туры
килә. Мәктәпкә киеп барырга алмаш
күлмәгә булмагач, укырга йөри алмый.

Колхоздан жиде кешене Молотовка
урман кисәргә жиберәләр. Аз булса да
акча эшләр, гаиләмә ярдәм итәрмен
дип, безнең әни дә аларга кушыла.
Урман кисеп эшләгән акчасына өйдә-
геләргә кышкы итек, күлмәклек, шаль-
яулык алып кайта.

1956–1957 елларда авылга вербов-
щик килә. Әни дә вербовкага язылып,
Төмән шәһәренә эшкә китә. Аларны
Букино дигән авылга урнаштыралар.

– Казан якларыннан килгән гармун-
чы Фәйрүзә, Мансура исемле кызлар
белән бергә фатирда тордык, – дип
искә ала ул елларны әни. – Төзелештә
эшләгәндә аятымны авырттырдым.
Иртәнге тугызларда күрше авылга
хастаханәгә барырга чыктым. Урам
буйлап барганда иптәш хатыным
Мәржәнә өй эченнән тәрәзә шакый.
Артык игътибар бирми генә, юлымны
дәвам иттем. Ә ул тагын да катырак
шакый. Кире борылып килергә туры
килде. Ире эштә, үзе бәбигә авырый
икән. Мин урын-жирне көйләгәнчә,
бәбили дә башлады. Баланың кендек
жебен ике яктан бәйләп, кайчы белән
уртадан кистем. Жылы су белән бәбине
юйндырдым, яңа яулыкка биләп, әнисе
янына салдым. Үз гомеремдә беренче
тапкыр әнә шулай «кендек әбисе»
булырга туры килде. Мин боларны
инәйне бәбиләткәндә кендек әбиебез
Гайшә апаның «жеп, кайчы» дип
әйткәннән ишетеп калганнарда
белеп кенә эшләдем. Мәржәнәнең
куенына яңа туган бәбиен салып,
аксый-аксый юлымны дәвам иттем...

Әтиләренә кайтуын никадәр
өзелеп көтсәләр дә, күрешүләр насыяп
булмый шуң. Әтисезләргә сугыштан
соң да жиңел булмый. Әни кабат
хатирәләрен барлый:

– Абый белән үгез жигеп, Тайсуган
ягына утынга барабыз. Тауга менеп
булмый, хәл юк, ашыйсы килә. Абый
бусудан бер-ике бәрәңгә табып бирә.

15 яшендә әни дуңгыз фермасына
эшкә керә. Берара тавык фермасында
да эшли. Аның: «Тавыкларга үлгән
бозауларның итен пешереп ашата

идек. Ач булгач, үзөбез дә шуны ашадык», – дип сөйләгәннен тыңлаганда һәрчак елыйм. Яшәү теләге никадәр көчле булган аларда!

Быел яраткан әнибезгә 90 яшь тула. Шушы көнгә кадәр янәшәмдә әнием булганга мин бик бәхетле. Әни, сиңа барысы-барысы өчен дә зур рәхмәт. Исән генә була күр!

*Лена ХӘМӘТЖАНОВА.
Лениногорск шәһәре.*

Динебездә сәт әнисе, сәт туганнар дигән төшенчә бар. Сәт әнисе сине бу дөньяга тудырган әниң кебек үк якын, ә аның балалары бертуганнарың кебек кабул ителергә тиеш, диелә анда. Сәт туганнарга үзара гаилә кору да тыелган.

Әтием Равил белән әнием Фәтлиянең беренче балалары булып, мин 1961 елның февралендә туганмын. Шунда әниемнең температурасы күтәрелеп, авырып киткән. Мине ул вакытта палатадагы башка әниләр имезеп торган. Әминә апа Йосыпова һәм Мөкәrrәмә апа Тимершина – авылдагы беренче сәт әниләрәм. Мөкәrrәмә апа – әниемнең киләндәше. Аның ире Бинарис абый белән әтием бертуганнар. Мин туганда әнием – 30 яшь, ә Мөкәrrәмә апага (без аны апай дип йөрттек) 34 яшь булган. Бу вакытта Бинарис абый белән Мөкәrrәмә апаның Флера, Рифат, Фәнзия, Рәмзия исемле балалары үсеп килгән инде. Соңрак уллары Илфат туган. Рәмзия миннән дүрт кенә айга олы. Икебез бер ана сөтен имеп үскәнгә, гомер буена күңелебездә бер-беребезгә карата туганлык, бердәмлек хисләре яшәде. Мөкәrrәмә апа да бик якын кешем иде. Аның вафатына 21 ел үтсә дә, һаман да уйда, күнелдә ул. Биргән киңәшләрен тормышта гел истә тотам. «Балаларыңны «бисмилла» дип ашат! Өйгә кеше килсә, чәй эчермичә жибәрмә!» – дип өйрәтте ул, мәрхүмәкәем.

Икенче сәт әнием Әминә апа да дүрт бала үстерде. Шамил, Камил, Дамир, Рания – сәт туганнарым. 1958 елны Самат абый Әминә апаны Мәскәүдән алып кайта. Медицина институтының беренче курсың төмамлаган кыз язмышына риза булып,

авылда яшәп кала. 1970 нче елларда үз йортларыңнан ерак түгел, кизләү янында күл ясап, Самат абый уллары белән балык та үрчетеп карады әле, тик бу ниятләре барып кына чыкмады.

Минем үз әнием дә – шәһәр кызы. Ярославль өлкәсе, Рыбинск шәһәрендә туган. 1942 елда немецлар бомбага тота башлагач, Маһирә әбием өч баласы белән иренә туган авылына – Чуашстанның Козловка районы Әлмән авылына кайта. Жиде буразнадан өр-яңа тормыш башларга туры килә.

Икесе дә сугыш чоры баласы булган әти белән әни 1959 елның сентябрендә өйләнешәләр. Заманына күрә туй да уздыралар. Ә никахны аларга авылның мулласы Гыйният абый Төхвәтуллин укый. Әти ун балалы гаиләдән. Тормыш башлаганда икесенә дә әтиләре булмый. Әнинәң әтисе Шакиржан Мөлеков 1942 елны Ленинград өчен барган сугышларда ятып кала, «Алга» колхозы рәисе Мөбарәкша бабам Тимершин исә сугыш яраларыңнан 1956 елны вафат була.

Безнең Кармыш, Әлмән авыллары – гомер-гомергә һөнәрчеләр, шәлчеләр авылы. Бөек Ватан сугышы елларында сарык йоныңнан шәл, оекбаш бәйләп сатып, күп гаиләләр ачылыктан исән калган. Советлар Союзы Герое Мидхәт Салихов исемәндәге Кармыш урта мәктәбендә ике татар, өч чуаш – Масыл, Синчас, Чирш-Сирма авыллары балалары бергә укып, татар, чуаш, рус милләтеннән булган укытучылардан белем алдык. Төрле милләттән булсак та, үзара дус-тату идек. Әле дә, Аллага шөкер, дус яшибез.

*Равил МӨБАРӘКШИНА.
Казан шәһәре.
Фотода: сәт әнием
Мөкәrrәмә Тимершина.*

Балачагым, үсмер елларым Түбән Тегермәнлек авылында – әби-бабай янәшәсендә үттө. Бик яраталар иде алар мине. Беренче онык булганга шулай кадерле идемме, белмим.

Атна ахырын көч-хәл белән көтеп алам. Мәктәптән кайтам да жәяүләп әбиләргә китәм. Басу-кырлар аша жырлый-жырлый баргач, алты чакрым ара сизелми дә. Кыш көннәре ике авыл арасында ат чанасы юлы өзелмәде. Әтигә рәхмәт, салкынмы, буранмы – чана түренә калын итеп салам түшәп, мине толыпка төреп утырта да, «ә» дигәнче китереп тә житкәрә. Әби кунакка киләсәмне белә: яраткан ризыкларыңны пешереп көтеп тора. Мичтә пешкән пәрәмәч, каз мае белән майланган коймак, сөттә пешкән дөгә боткасы – барысы да мин теләгәнчә. Ашап-эчеп, яңалыкларны сөйләшәп алгач, әби мине йә тундырма, йә пирожный белән сыйлый. Ул чакта тансык иде шул безгә бу ризыклар.

Бик кызганыч, әбиебез 62 яшендә үк китеп барды. Ансыз 23 нче языбызны каршылыбыз менә...

Улыма да әби-бабайлы булу бәхете эләккәнгә сөенәм. Алар белән аралашып үскән бала бөтенләй башкача була бит ул. Әбиебезнең берсе еракта – башка шәһәрдә яшәгәнлектән, аның белән күрешү улым өчен бәйрәмгә тиң. Очрашуны календарьдагы көннәргә сыза-сыза саныбыз. Әбиләрне ничек яратмыйсың ди инде?! Оныкларыңның һәр теләген үтәп торучылар ич алар!

Әбиләрдә озаклап кунак булу улым өчен ят нәрсә. Ул яктаң миңа охшамаган. Хәзерге балалар әбиләренәң яшереп куйган сыйларына гына алданмыйлар шул.

Ә минем әби-бабайлы балачагым бик бәхетле үттө. Кайтарасы иде шуны бер генә көнгә...

*Гүзәл ХӘБИБУЛЛИНА.
Балык Бистәсе районы,
Корноухово авылы
Мәдәният йорты мәдире.*

**Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru**

Тәкъдир » мин язмышны жиңдем

НӘФРӘТТӘН – ЯРАТУГА

Фото: Антон Катүшенюк

«Мин яратам сине, тормыш!» Чаллыда яшәүче, күрү сәләтенән мәхрүм калган психолог Марат ГАТАУЛЛИНның тормыш шигаре бу. Аның бүген язмышка бер генә тамчы да үпкәсе юк. Югыйсә ул якты дөньяның матурлыгын, үсеп килгән кызының йөзен күрми... Маратка да әңгәмә барышында бу хакта сорау бирми түзә алмадым. «Мин үземне бер дә суырып итеп хис итмим, чөнки күзләрем бары тик башкага гына юнәлгән. Ышаныгыз, күзләре сау-сәламәт булса да, яшәүнең мин күрә алган гүзәллеген күрмәүчеләр бар, ә мин күрәм һәм шуннан ләззәт алам...»

«Кеше тормышында ике зур вакыйга бар: дөньяга туган көн һәм нәрсәгә туганыңны аңлаган көн».

Марк ТВЕН

Армиядә автомобиль гаскәрләрендә хезмәт итә Марат. Анда хәрби укулар узалар – төнлә дөм караңгыда машина йөртәләр. Кырда бернинди фонарьлар юк, бары тик төнлә күрү өчен битлек кенә. Ротадан бердәнбер солдат – бары Марат кына әлеге битлексез дә хәрби машина йөртә. Менә шундый уникаль күрү сәләте булган егет дембельгә бер ай кала, бер көнне иртән йокысыннан уянуга тирә-якны томанлы гына шәйли. Кисәк кенә. Моның өчен бернинди сәбәп тә булмый кебек. Маратны хәрби госпитальгә жиберәләр. Сивцев таблицасы буенча тикшергәндә егет начар күрә, ә башка төрле диагностикада күзгәндә үзгәрешләр таппыйлар. Аңа ышанмый да табиблар: «Алдыйсың», – диләр. «Алдауның ни мәгънәсе бар, мин болай да бер айдан соң кайтып китәм», – ди Марат. Соңгы ае хәрби госпитальдә уза. Табиблар күрү сәләте начарлануының сәбәбен дә аңлата алмыйлар, дөваламыйлар да. Марат та бу вакытлыча гына дип уйлый. Армиядән инде ул күзлек киеп кайта. Яшь чак – жүләр чак, дип тикмәгә әйтмиләр. Армиядән кайткан солдат, дуслар, күңел ачулар, төнге клублар...

Берзаман ул күзенә тагын да начараюын сизеп ала. Шәһәр хастаханәсенә барып тикшерелә. Күздә нерв атрофиясе дигән диагноз куялар аңа. Моңа китергән сәбәпне генә ачыклай алмыйлар. Ә ул авыруга теләсә нинди фактор китерә ала: стресс та, дәрәс тукланмау да, бәрелү дә, хәтта грипп та...

Марат армиядән кайткач каравылчы булып урнаша, аннан кафедра пешекче булып эшли башлый, ә күз күрмә көннән-көн тарая. Эшгәндә булачак хатыны белән таныша. Официант булып эшләгән Ләйсән белән дусларча гына аралаша башта. Кызның үзенә карата хисләрен сизсә дә, игътибар итми. Беренче гаиләсеннән киткән, бөтен хатын-кыз да бер калыпка салынган, дип, тар карашлы уйлар белән йөргән көннәре. Әмма Ләйсәннең чиста күңеле, жылы мөнәсәбәте Маратның бикле йөрәгенә ачык таба. Аларның егет белән кыз булып очрашып йөрүләре туй белән тәмамлана. Бар да яхшы кебек: куенында яраткан хатыны, яраткан эше, аңа бары изгелекләр генә теләгән әнисе, әмма күзләре генә якты дөньяны көннән-көн начаррак күрә. Интернеттан бу диагнознның дөм суыктыкка илткән укий. Табиблар фикеренчә, вакыт аңа каршы уйный. «Мин – суык, бер мөһкәм кеше. Кемгә кирәк соң мин?!» дигән уй көннән-көн жанын иги башлый. Шомлану хисе эзәрлекли. Бу эзәрлекләүдән аны бары хәмер генә коткара. Эчеп алгач жинеләя, хәтта яхшырак күрә кебек. Хәмернең шундый бер сыйфаты бар: ул кан тамырларын киңәйтә, күрәсәң, шуңлыктан күрү сәләте бер аз яхшыра. Әмма бу вакытлыча гына. Аннан соң кан тамырлары тагын да ныграк кысыла һәм көчле махмыр... Маратта кешеләргә, Аллаһы Тәгаләгә карата нәфрәт, үпкә туа. «Кешеләрне үтергән, көчләгән, талаганнар күрә, ә мин –

дөньяга бер начарлык кылмаган бәндә – күрмим. Ни өчен? Нигә син миңа шулай гаделсез?» – дип, Аллаһы Тәгаләгә каһәрли. Күпме генә эчсә дә, эшен ташламай. Исәре булса да, җаваплылык хисе тоя: вазыйфасын жиренә җиткереп башкара. Ләкин тагын да начаррак күрә. Эшгәндә күбрәк мускул хәтеренә таяна. Көннән-көн күбрәк эчә. Ул инде туп-туры чоңылга – эчкече язмышына тәгәри. Чоңылга очкан да булыр иде, әмма 2015 елның җәендәге бер көндә тормышы башка якка борыла башлый.

– Ул көнне әнидә кунган идем. Иртәнге өчләр тирәсгәндә сусаудан уянып киттем, – дип исә төшерә Марат. – Гадәттәгечә, төнлә бәйрәм иткән идем: спиртлы эчемлекләр, наркотиклар... Хәлем бик авыр. Мин инде шушы тормышымнан алжый башлаган идем. Даими махмырда булу туйдырган иде. Эчәсәң дә килми, әмма эшкә баргач эчәм. Минем кемдер эчәргә мәҗбүр итә кебек. Эчкәч икенче көнне баш авыртып, сасы көзгәңгә әйләнә-чәгәңгә дә аңлайсың, әмма бары шешәгә үреләсәң. Аек булудан курка идем. Айнуга, шөбһәле уйлар бимазаларга керешә. Аллаһка нәфрәт көчәя. Ә ул нәфрәт миндә бик көчле иде. Әгәр аны югары көчкә түгел (Әйе, ул вакытта минем өчен Аллаһы юк иде. Югары көч, Галәм – ничек кенә атамый идем.), кешеләргә юнәлткән булсам, миннән бөтенесе дә йөз чөөрерләр, бәлки, кыйнап та ташларлар иде. Уянгач, суыткычтан сыра алып эчтем дә, балконга чыгып тәмәке кабыздым. Әниңнең фатиры тугызынчы катта. Шуң биектән карап торам дөньяга. Бу мәгънәсез тормышны төгәлләргә кирәк дигән уй килде. Менә хәзер бер адым атлайсың да юкка чыгасың, син дә юк, проблемаларың да юк һәм бары тик тынлык. Рәхәт тынлык! Ирекле тынлык! Мин булмагач, якыннарым да тынычлана: әни дә борчылмый, хатыным миннән котыла да үзенә тиң ир таба. Бу уйлар шундый бер рәхәтлек хисе бирде. Мин диннән ерак, үз-үзен үтергән кешенең бакый дөңдәдә нәрсәләргә дучар ителгән белмим. Хәзер аңлайм: ул чакта шайтан вәсвәсәсенә бирелә башлаганмын инде. Һәм ул вәсвәсә бик татлы кебек тоела икән. Үз-үземне үтерүдән, мөгаен, тәмәке коткаргандыр, чөнки сикерергә әзер идем. Тартып бетердем дә төпчекне жиргә ыргыттым. Шуң мизгелдә үземне төпсә урынында күз алдыма китердем әле. Очам һәм жиргә килеп бәреләм. Хәтта жирдә ни рәвешле ятканымны күз алдыма китердем. Шундый рәхәт кебек тоелды. Һәм секунд эчендә картина үзгәрә: мин инде кабердә, ә кабер өстендә әнием һәм хатыным тезләнгәннәр дә иләрәп елайлар – күз яшьләрем бәрәп чыкты. Шуңчак минем өчен борчылучы кешеләр барлыгын аңладым. Карашымны күккә төбәдем. Ул көнне күк шундый зәңгәр иде. Югары көчкә беренче тапкыр нигә дип түгел, ә ни өчен суырайтасың дигән сорау бирдем: бу сынауда нинди сабак алырга тиеш мин? Шуң чакта

Бу мәгънәсез тормышны төгәлләргә кирәк дигән уй килде.

башыма китереп суктылармыни: берничек тә төзәтә алмаслык гамәл кылмакчы булам – гомеремне өзәргә ниятлим. «Марат, үлөргә өлгерерсең, бу авыр да, озак та түгел, син менә ни өчен шундый сынау бирелгәнән аңлап кара», – дидем үземә. Эчүдән туктарга дигән уй беренче тапкыр шул чакта килде миңа. Бүлмәгә кереп компьютер каршына утырдым. Эзләү браузерын ачкан идем – эчүне ничек ташларга дигән язу тора. Исламга килгәч кенә аңладым: Аллаһы Тәгаләнең бер билгесе булган инде бу.

Марат, билгеле, шул ук көнне эчүдән туктамый, әмма спиртли эчемлекләр куллануны киметә. Аңа төрле яктан билгеләр килә башлый: кемдер телефонына эчүнең зыяны турында хәбәр жибәрә, яңа танышының эчүен ташлаганын белә, эштә директорлары бөтен жиргә камералар урнаштыра, администраторны да алыштыралар... Аллаһы Тәгалә әкрәнләп ул зәхмәткә юлларын яба шулай. Тормышын үзгәртә торган тагын бер вакыйга октябрь аенда була: хатыны авырга узуы турында әйтә. Бу хәбәр аны айнытып жибәрә кебек: ул күрми, эчә, эштән дә куарга мөмкиннәр, ә хәзер бала туа чак... Шул көннәрдә өенә кайтып йокларга яткач уенда әтисе белән сөйләшә ул. Холкы начар, йодрык та уйната торган эчкесе була әтисе. Маратка 11 яшь тулгач, аларны ташлап чыгып китә. Нинди генә булса да, әтисен ярата ул. Аңа карата ачуы да, үпкәсе дә булмый. «Әти, мин сине бик яратам, ә син миңа шундый житмәдең. Син яхшы әти үрнәге дә булмадың. Ә минем үрнәк әти буласым килә, тик ничек булырга икәнән белмим. Тиздән балабыз туа чак. Аның кыз буласына шигем юк. Амилия дип исем кушачакмын. Мин бит инде бер бала язмышын боздым – беренче гаиләмдәге бала әтисез үсә, монысы да шуңа дучар булырмы?» – дип, күңеленнән әтисенә эндәшә. Шул вакыт ул әтисе тавышын ишетә кебек: «Улым, мин сиңа иң мөһиме – нинди әти һәм нинди кеше булырга ярамаганын күрсәттем. Болай дәвам итсәң син мине кабатлаячаксың: гаиләң дә, эшең дә, торыр жирең дә булмас...» Икенче көнне «башка эчмим!» дип уяна Марат һәм сүзендә тора. Соңрак аңлый: начар гадәтләре булмаса, күрү сәләте болай ук төшмәс иде. Чөнки эчүен ташлагач, күзендә барган тискәре үзгәрешләр процессы да туктый. Хәзер Марат яктылыкны күрә, шөүләләрне чамадый. Начар гадәтен ташламаса, хәзер ул дөм караңгылыкта яшәр, ә бәлки бу дөньяда булмас та иде...

Эчүен ташлагач Маратның күңелендә Аллаһыга карата нәфрәт бетә, әмма мәхәббәт... Аннан ерак була әле. Психологияне өйрәнә башлый. Бөтен күзәтүләре аша шуны аңлый: уйларның көче бар, һәм алар чынга аша. Нәрсә уйласак, шул алдыбызга чыгып баса. Маратның уйлары, эмоцияләре белән идарә итәргә өйрәнәсе килә. Психологияне өйрәнү белән бергә үзенең ике кафесын ача. Бизнесны хатыны белән бергә алып баралар. Психология буенча өйрәнгәннән коллегалары, дуслары

белән бүлешә. Соңрак Марат үзенең тренинг клубын оештыра.

– Психологияне күпме генә өйрәнсәм дә, миңа нидер житми кебек иде. Психология миңа гаиләм, бизнес, акча, үз-үзем белән мөнәсәбәтләренә жайларга өйрәтте, әмма эчемдә бушлык. Югыйсә барысы да аңлашыла. Без язмышыбызны үзәбез язабыз, үзәбез булдырабыз. Нинди уйга эмоциябезне күбрәк юнәлтәбез, шулар безнең чынбарлыкка әйләнә. Тормышыбыз – уй-фикерләребездән, карашларыбыздан тора. Бу – минем өчен аксиома, һәм мин аңа йөз процентка ышана идем. Узган елның март аенда өйдә психология буенча чираттагы китапны тыңлап утырганда шуны аңладым: китапларның бөтенендә дә бер үк фикер, минем өчен бер яңалык та юк. Бәлки, пәйгамбәрләр тарихын өйрәнәп караргадыр дигән уй килде. Иң элек Гайсә пәйгамбәр турында тыңладым, әмма йөрәгемә кермәде. Аннан Будданы өйрәндем, эзләгәнәмне таппадым. Аңлавыгызча, ислам диненнән ерак кеше идем. Шулай да Мөхәммәд (с. г. в.) турында тыңлый башладым. Кызыклы булып тоелды, мавыгып киттем. Күңеләм Коръәннән төрле сүрәләр керде. Бернәрсә аңламасам да, миңа якын тоелды ул. Исламда намаз барлыгын белә идем. Миңа ике туган тиешле Айдар намаз укый. Аңа шалтыратып намаз укырга өйрәтүен сорадым. Иртә уянырга яратам мин. Медитация ясым да чишмәгә китәм, анда коенам, аннан соң спортзалга барам. Үземә намазлык сатып алдым да медитация урынына намаз укый башладым. Аллаһы Тәгалә миңа бик яхшы хәтер биргән. Догаларны шундук өйрәндем.

Берничә атнадан соң минем тирәмдә глобаль проблемалар чыга башлады. Бер-бер артлы. Бөтен ачкаларымны югалттым, сәламәтлегем какшады, гаиләмдә аңлашылмаучылыклар туды. Алтырап калдым. Хәтта намаз укыганда: «Басма башка намазлыкка, ташла намазыңны», дигән тавышлар ишеттем. Шайтан булган инде ул. Намаз укуымны, Аллаһка сыенуымны дәвам иттем. Мин намазлыкта басып торам һәм аңлайм: ярдәм сорар бер кешем юк! Шул вакытта: «Мин – үз язмышымның хужасы, язмышымны үзем язам» дигән концепция жимереләп төште. Барысы да үзәбездән генә тора дигән уй эшләми икән бит! Миңа беркем, хәтта үзем дә булыша алмыйм. Бары бер Аллаһыга гына сыенуырга калды. Намаз укымаган булсам, ул сынауларны жиңә алмас, сынар идем. «Безнең тормышта булган хәлләр мәгънәсез, Синәң көчәңне беләсәм, яратуыңны тоясым килә. Миңа ярдәм ит», – дип Аллаһыга ялвардым. Тирә-ягымда проблемалар бик күп һәм аларны, бер караганда, хәл итү мөмкин булмаса да, намаз укыгач жанымда тынычлык тоя идем. Ураза башланды. Гомеремдә беренче тапкыр уразага кердем. Икенче көнне Шәһадәт кәлимәсен әйтергә мәчеткә бардым. Шунда бер кеше белән таныштым.

«Мин – үз язмышымның хужасы, язмышымны үзем язам» дигән концепция жимереләп төште.

Ул мине өйгә кайтарып куйды. Юлда сөйләшеп киттек. Ә мин ислам дине турында берни белмим. «Әйдә, мин сине кичен тәрәвихка кереп алам», – диде. Шул көннән ул остазыма әйләнде, миңа бик күп белем бирде. Исламны өйрәнә башлагач, проблемаларым да бер-бер артлы хәл ителде. Могжизага тиң хәлләр була башлады. Хәтта бик зур бурычларымны түләү үзеннән-үзе чишелде. Ислам динен өйрәнә башлагач исемә төште. Мине кечкенә чагымда әтиңең әнисе Аллаһы Тәгалә белән «таныштырган» иде. Әти белән әниңең дин турында сөйләгәннән һич хәтерләмим. Ерак булганнар инде алар. Миңа 5–6 яшь иде. Авылга кайтардылар. Төнлә куркыныч төш күреп, саташып уянып киттем. Имеш, минем арттан зур бака куа, ул мине кабып йотарга тели. Инде куып тотып йотты дигәндә, уянып киттем. Ул төш берничә тапкыр кергән иде инде миңа. Әби яныма килде дә: «Марат, әйдә әле минем арттан кабатла», – дип, дога укый башлады. Бернәрсә аңламасам да, һәр сүзен аның артынан кабатлап бардым. Аннан соң күзләремне йомарга кушты. «Башка ул төш кермәс, сине Аллаһы саклар», – диде. Мин, чынлап та, башка ул төшне күрмәдем. Шул төннән соң йоклар алдыннан әбигә гел ул доганы кабатларга куша идем. Мин аны ятлап бетердем. Шөһүргә кайткач та кабатлап йөрдем. Әмма бала күңелендәге яктылыкны үстерергә кирәк икән шул. Минекен үстерүче булмады. Авыр заманнар, әти эчә, әни дә, күрәсәң, Аллаһыга сыена белмәгән. Юк, аларны һич тә гаепләргә теләмим. Димәк, кечкенә чагымда танышкан Аллаһыга урау юллар белән килергә кирәк булган.

Өч айдан соң Марат Казанга «Ярдәм» мәчете каршындагы Сукурларны тернәкләндерү үзәгенә килә. Нияте – Брайль алымы белән Коръән укырга өйрәнү. Гарәпчә укырга өйрәнгәнче, иң элек русча укырга өйрәнергә кирәк. Маратның бары тик бер ай вакыты була. Бер айда гына өйрәнә алмыйсың, бу мөмкин түгел, диләр. Марат 16 көн эчендә барысын да үзләштерә! Брайль алымы белән Коръәнне ул инде тулысынча укып чыккан. Ә могжизалар туу һаман дәвам итә. Хаж кылу турында хыяллана. Намаз укыган саен Аллаһыдан шунда барыр өчен мөмкинлек сорый. Һәм уйламаганда аңа юллама бүләк ителә. Июнь аенда ул изге сәфәргә – хаж кылырга жыена. «Документлар рәсмиләштерелде. Шулай да бару-бармавым бары Аллаһы Тәгалә кулында», – ди.

«Хатыным Ләйсән белән кызым Амилия минем өчен Аллаһыдан соң икенче урында тора», – ди Марат. Хатынына, хатынының күңеленә үзенә карата рәхим-шәфкать салганы өчен бер Аллаһка рәхмәте зур. «Ләйсәннең миңа карата ышанычы булган, шуңа күрә мине ташламаган. Яшь чакта кәттә күренергә тырышасың бит, дорфалык та була. «Синең шул битлеген астында башка Маратны күрдем һәм аңа гашыйк булдым. Ул Маратның кайчан да булса бер жиңеп чыгасына ышандым», – ди. Ләйсәннең сабырлыгы мине коткарды. Амилиябез – мәхәббәт фәрештәсе. Ул миндәге мәхәббәтне тагын да үстерде. Үткәннәргә борылып карыйм да андагы һәр вакыйганы, һәр сүзне Аллаһы мине бәхеткә алып барыр өчен тудырганын аңлыйм. Бу дөньяда

һәм, иншаллаһ, бакыйлыкта да бәхетле булыр өчен. Хәзер менә һәр пазл үз урынында. Рухи үсеш житмәгән булган. Мин өйрәнгән психология хәзер тулыланды инде. Аллаһы безгә уй көче биргән, һәм бары Аллаһы гына безнең уйларны материалләштерә. «Син нәрсә сайлайсың, шуны чыңга ашырырмын», – ди Ул безгә. Ә сайлау – үз кулыбызда. Ислам дине бөтен сорауларыма җавап бирде. Әйе, әле өйрәнәсә дә өйрәнәсә, мин милли-ардан бер өлешен генә өйрәндем. Бу үзәк бер могжиза һәм матурлык», – ди Марат.

Марат белән сөйләшкәндә аның күрмәвен бөтенләй онытасың. Үзенә бик ышанган. Аның хәрәкәтләре дә ышанычлы, нык. Һәрвакыт елмая, бик ачык. Иренмишә һәрнәрсәгә төбәнә төшеп аңлатып бирә. Кирәк чакта кешеләрдән ярдәм сорарга куркып тормый. Аның өчен киртәләр юк кебек. Синең күзгә карап сөйләшә сыман. Хәтта кайчак, бәлки, күрәдер дигән шиктә туа. Аның белән сабуллашып алдыннан төп соравымны бирәм: «Җавап таптыңмы, Марат, Аллаһы Тәгалә ни өчен сиңа бу сынауны биргән соң?»

– Әлбәттә, таптым. Менә, кара, безнең күзләребез кая юнәлдерелгән? Әйе, тышкы дөньяны күрү өчен: табигатьне, кеше йөзләрен... Күзләребез тышкы дөньяга юнәлдерелгән булгач, шул дөньяга бәйлә булып яшибез. Бәхет тышкы дөньяда дип уйлыйбыз: фатирлы, машиналы, акчалы булу... Күпчелегебез материал кыйммәтләргә кызыгып яши, шулаймы? Аллаһы Тәгалә мине сукурайтмаган, ә бары тик күзләремне әйләндереп куйган. Аларның эчкә дөньяга каравын теләгән. Мин күрәм, бары тик карашым эчкә дөньяга юнәлгән. Аллаһ нуры да эчтә ул безнең. Тормышыбыз эчкә дөньябызга бәйлә. Анда гармония булып, мәхәббәт тулып торса, тормышыбыз да бәхетле булчак. Сукур калып эчкә дөньямы күрә башладым. Аллаһы Тәгалә шуңа биргән бу сынауны. Хәер, мин аны хәзер сынау түгел, ә мөмкинлек дип кабул итәм. Башкача ул дөньяга карамаячагымны Ул белгән инде. Коръәндә дә язылган бит: үзләре үзгәрмичә, Аллаһы Тәгалә кешеләрнең хәлен үзгәртми. Безнең тормышта ун плюс бар, ди. Һәм бер минус барлыкка килде – күрү сәләте югалды. Наданлыгыбыз аркасында бөтен игътибарны шуңа юнәлтәбез дә, башка тугыз плюс турында онытабыз. Мин бары тик шул минус турында уйламый башладым. Башка позитив яклар житәрлек бит: тавышым матур, кул-аякларым исән, башка әгъзаларым сәламәт, камил акыл, менә дигән эшем, искиткеч гаиләм бар. Шундый матур шөһүрдә яшим. Һәр иртә чишмәдә коенам, аның рәхәтен тоям, кешеләр белән аралашудан ләззәт алам. Шулар өчен Аллаһыга рәхмәтлемен. Әйе, мин моңа урау юллар белән килдем.

Безгә бирелгән вакыт күп түгел. Бүген булмаса, иртәгә безне Аллаһы Тәгалә бу жирдән алып китә. Төшенкелеккә бирелеп, әрнеп утырып, нигә әле кыйммәтле вакытыбызны әрәм итәргә?! Шуңа күрә дә үземне күрә торган кеше итеп хис итәм һәм бу дөньяда рәхәтләнеп яшәп калырга тырышам.

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

ОРДЕНҢЫ ФАТЫЙМА

Минем кайнамам Вафина Фатыйма – Кукмара районы «Восток» колхозының алдынгы сыер савучысы, Ленин һәм Октябрь революциясе орденнары кавалеры. Исән булса, 5 апрельдә аңа 100 яшь тулыр иде. Әнкәйнең арабыздан киткәнәнә дә быел инде егерме ел. Без аның белән 17 ел килен-кайнана булып яшәдек. Миңа «тормыш университеты» дәресләре биргән, ир хакын хакларга өйрәткән, кулыннан килгәнчә тормышыбызны җиңеләйтергә тырышкан, балалар үстерешкән, аларга хезмәт тәрбиясе биргән, авырлыкларга бирешмәскә, нык булырга өйрәткән кадерле кешемнең бер генә көн дә истән чыкканы юк.

Аның хезмәт кенәгәсендә эшкә чыккан көннәр саны 365, хәтта 366 булган еллар бар. Димәк, ел буена бер көн калмый, көзгә салкын яңгырларда, күз ачкысыз карлы бураннарда тәүлегенә өч тапкыр фермага ашыккан ул. Ә ул вакытларда фермалар янындагы үзле балчык җәй уртасына кадәр кипми иде. Шуны ерып потлы чиләкләр белән он ташырга кирәк, малларга ашарга биреп, асларын җыештырырга, аннары кул белән унбиш сыерны саварга... Күпме көч-күәт кирәк мондый хезмәткә! Баш өянәгеннән интеккәндә, авыртуны бернинди дарулар басмаганда, башын кысып бәйләп булса да, малкайлары янына барган ул. «Кайбер сыерларым чит кешегә саудырмыйлар йә сөтләрен биреп бетермиләр. Аларны җәлләп чыгып китә идем инде, аяк атлар хәлем булмаса да», – дип сөйли иде үзе.

Әле эштән кайткан арада ялгыз башына хужалыкны да алып барырга кирәк бит. Абзардагы сыер, бозау, сарыкларны нинди авыр вакытта да бетермәгән ул. «Кешедән ким булмыйм, сер бирмим», – дигән. Су китерү, тегермән тартыру, печән, утын әзерләү кебек кичектергесез эшләр күпме?! «Капка төбәндә ярыласы утын булса, эштән кайтышлы ун утын пүләнән санап кереп китәм, эшкә барышлы шуларны ярмыйча китәсе түгел», – дип искә ала иде ул. Алны-ялны белми, борып җибәрелгән сәгать кебек чапкан да чапкан Фатыйма.

Ул эшләгән елларда «Восток» колхозы сөт җитештерү буенча һәрвакыт беренче урыннарда булган. Колхозның даны районда гына түгел, республикага таралган. Хәзер дә «Восток» – сөт җитештерү буенча республикада танылган хужалык. Бүгенге көндә шәхси эшмәкәрләр җитәкләсә дә, алар эшне нәкъ менә шул елларда ныгып калган хужалык базасында башлап җибәрделәр һәм уңышлы дәвам итәләр.

Авылда «Усал Фатыйма» диләр аны. Ялгыз башың тормыш арбасын җигелеп тартканда, язмыш җилләре сине уңнан да сулдан чәбәкләп торган чакта, авырлыклар килгәндә башыңны җилкәсенә салып юатыр кешең булмаганда, әче телле көндәшләрәң синең һәр адымыңны тикшереп, булмаганны булды дип гайбәт таратканда юаш булып кара! Хезмәттәшләре алдында да, үзе әйтмешли, «макы» бирмәгән ул, җитәкчеләр алдында да койрык болгап куштанланып тормаган. Әйтәсе сүзен туры бөрөп әйткән.

Мин килен булып килгәндә әнкәй лаеклы ялда иде инде. Аңа туй көнне үк «әнкәй» дип эндәштем. Беренчедән, күрше киленнәре дә кайнаналарына шулай дип эндәшә, миңа да шулай тиештер дип уйладым. Икенчедән, «үземнең әни», «теге әни», «бу әни» дип аерып торасым килмәде. Тудырып үстергәнә – әни, әнием; иремнең әнисе минем өчен әнкәй булды. Аның белән унжиде ел бергә яшәдек. Ул мине яшәргә өйрәтте дисәм дә ялгыш булмас. Авылда туып, эшләп үссәм дә, гомер итә башлагач авылның, гаилә тормышының мин беләп бетермәгән бик күп нечкәлекләре, чөтөрәклә яклары бар икәнә ачыкланды. «Көефеңнең нинди чагы булуга карамастан, ирең эштән кайтканда елмаеп каршы чыгып ал», «ирең кайтуына ашың пешкән, чөең кайнаган, табының әзер булсын», «үзеңнең тамагың тук булса да, ирең ашаганда янында утыр» һәм башка бик күп язылмаган законнарның гаилә иминлегә өчен ничек мөһим булуын мин яши-яши аңладым.

Аның саф күңелендә ачу саклау, мәкер кебек кара хисләргә урын булмады. Эчендәгесе тышында иде.

Әйе, тормыш булгач, төрле чаклар булды. Әнкәйнең холкы кызу. Кайвакыт уйлап бетерелмичә әйтелгән сүзләр аркасында үпкәләшеп алулар да булмады түгел. Андый чакта ул урамга чыгып китеп, хисләреннән «суынып» керә, аннары, берни булмагандай, утырып чәй эчәбез дә үпкәләр оныгыла. Кайвакыт мин чиләк-көянтәмне алып ярты километр ераклыктагы чишмәгә чыгып китәм. Елыйсы килсә – елап, жырлыйсы килсә жырлап алам да, бөтен борчу-сагышларымын чишмә юлында калдырып кайтам. Мин кайтышка әнкәйнең йөзе ачык, чәе кайнаган, мин дә сер бирмим – чөкөрдәшеп чәй эчәбез. Аның саф күңелендә бервакытта да ачу саклау, мәкер кебек кара хисләргә урын булмады. Андый кешеләр турында «эчендәгесе – тышында» диләр.

Әнкәй һәрвакыт тормышыбызны көчәннән килгәнчә жиңеләйтергә тырышты. Килең булып төшкәннең беренче көнендә үк: «Будильник куеп йокламагыз. Иң үзегемә үткән нәрсә ул – будильник тавышы. Аның тавышына чәчрәп уянып, башларыма каба иде. Үзем кирәк вакытта ишек артыгызда әкрән генә эндәшермен. Бераз алданрак эндәшәм, шунда ук сикереп тормагыз», – диде. Мин унжиде ел буге, вакыты житкәч инде уянган булсам да, әнкәйнең йомшак кына тавыш белән эндәшүен көтеп яттым.

«Гомер буге көндөз йоклап алган кешегә кызыктым. Көндөз ятып йоклап алыгыз, ял иткәч эш тагын да хушлырак эшләнә», – дип, безне көндөз йокларга өйрәтте ул. Өч балабыз булгач та, аларга: «Әнигез ятып тора, шауламагыз», – дип кисәтә, йә булмаса, аларны урамга ук алып чыгып китә иде. Күрше килеңнәре әле дә: «Йомыш белән керсәк, ятып тора әле ул, соңыннан керерсез, дип, Фатыйма апа синең янга кертмичә борып чыгара иде», – дип көлаләр. Минем көндөз ятып алу гадәте әле дә дәвам итә. Дөрестән дә, ял иткәннән соң кич белән, балалар йокларга яткач, мин тынычлап, рәхәтләнеп эшлим, теләсәң – йорт эшләрен башкар, теләсәң – язу-сызуыңны кара.

Әнкәйнең балалар тәрбияләве турында үзе бер китап язарлык. Бердәнбер улын бер айлык вакытта әти-әнисенә калдырып фермага эшкә чыгарга туры килә аңа. Улымның үскәнән дә рәтләп күрми калдым, дип, бар назын оныкларына бирергә тырышты. Унбер айлык чагында олы улымын әнкәйгә калдырып укырга чыгып китәсе булды. Ул аны шулкадәр кадерләп, һәр хәрәкәтенә, һәр адымына исе китеп, кулыннан да төшермичә карады. Аннан соң туган кызымны: «Минем дә кыз бала сөяр көннәрем бар икән», – дип итәгендә сикертте, кече улыбызны үзенә яраткан Кадыйрына охшатып иркәләде. Ул аларга дус та, сердәш тә, командир да була белде. Кирәк чакта яклада, кирәк чакта тәртипкә өйрәтте. «Тырыш булыгыз, вакытыгызын бушка әрәм итмәгез, энә чебен дә үзенә күрә безелдәп, очып йөри, тик тормагыз», – ди иде. Ә балалар көче житәрлек эшнә әбиләре таба белә! Күл пычкысы белән вак-төяк утын кисү дисеңме, «уфалла» арбасы белән печән жыеп кайтумы, бакчага кечкенә арба белән тирес ташумы – авылда эш житәрлек. Ә иң мөһиме – ул аларны үсәндәрә, мактый белә иде. Әмма бервакытта да эшләдегез, дип, акча бирмәде, нәрсә белән дә булса кызыктырмады. Ә инде берәр ахирәте киләме, күрше керәме, туганнар кайтамы – мактап та күрсәтә иде инде балаларны! «И-и-и, бигрәк тырышлар

Фото: гаилә архивынан

инде, фәлән иттеләр, төгән эшнә эшләделәр», – дип тезеп китә. Ул аны балалар ишетсән өчен, алар барында бигрәк тә кычкырып сөйли. Без эштән кайткач, безгә аларны мактый. Кайвакыт эштән кайтканымны капка төбенә чыгып каршы ала да колакка пышылдый: «Кызың идән юды бүген, макта, яме!» Дөрестән дә, ул әйтмәсә, мин, үз уйларыма бирелеп, ул идәннең юылган икәнән абайламаска да мөмкин. Билгеле инде, ишектән керешли үк: «Өйләр балкып киткән, кызым, идән юдыңмы әллә? Бигрәк уңганым син», – дигән булам.

Балалар үзләре дә әбиләре өчен нишләргә белмичә тордылар.

- Картайдым, ямьсезләндем инде, – дигән сүзенә:
- Әби, син бик матур әби, үскәч, без сиңа яшәртә торган крем алып кайтып бирәбез әле, – диләр.
- Сезне итәгемдә сикертә-сикертә күлмәкләрем тузып бетте инде, – дигән була әбиләре.
- Эшли башлагач, без сиңа күлмәкнең алтын белән чигелгәнән алып кайтып бирәбез, – ди балалар. Шуңа сөенгәннәре инде әнкәйнең!

Әнкәй һәрвакыт: «Рәхмәт әйтә белми дип уйламагыз, мин сезгә гел теләк телим. Сез дә яхшы теләк теләп йөрегез. Бер булмаса, бер фәрештәнең «Әми-и-ин» дигән сәгатенә туры килә ул», – ди иде. Үзе гомер буге: «Ходай миңа жиңел үлем бирсә ярар иде. Кеше кулларына калып, кеше күзләренә карап ятмасам ярар иде», – дип теләде. Теләге кабул булды. Үз аягында йөгереп йөргән көе, атнакич көнне жиңел генә жан биреп, жомга көнне бакыйлыкка күчте ул.

Әнкәй хезмәттәшләре, авыл халкы арасында, гаиләдә хөрмәткә, ихтирамга лаеклы олы шәхес иде. Инде вафатына егерме елдан артык булса да, бүген дә аны сагынабыз, юксынабыз, аның чын күңеленнән теләгән теләкләре безгә әжер-савап булып ирешәдер дип сөенәбез, рәхмәт әйтәбез.

Камәрия ВАФИНА

Сер итеп саклаганың барыбер
кайчан да бер тышка чыга.
Аны яшереп тә, онытып та булмый.
Бик теләсәң дә...

«ҮЗЕМ ГЕНӘ БЕЛӘМ...»

Мәдинә
АВЗАЛОВА

...Ни өчен ул миңа ачыласы иткәндер? Бер уйласаң, бу бит кешегә, бигрәк тә чит кешегә сөйли торган әйбер түгел. Кем белә, бәлкем, аның дистәлэгән еллар буена жыела килгән авыр хисләрен, күңеленә кереп утырган һәм инде беркайчан да алып ташламас булган ул хатирәләрне әнә шулай ачыктан-ачык сөйләп, бер селтәнүдә юкка чыгарасы килгәндер. Белмим, кыяфәтенә, йөзенә караганда, бер дә алай булыр кебек тоелмый үзе.

Гомере әкрәнләп көзләргә борылган ханымның аннан башка да сары-сагышлы күңеле баштан кичкәннәрен күтәрә алмас шикелле. Алай дисәң, ничә еллар ул аны йөрөгәндә бикләп йөртә алган бит. Ике сүзнең берендә «үзем генә беләм...» дип, бертуктаусыз кабатлавыннан, хәлен, эчке халәтен сиземлим шикелле. Ярларына сыеша алмыйча, бөргәләнә-бөргәләнә аккан ташкындай, аның бер мизгелдә кинәт түгелеп китү сәбәбен аңладым соңыннан. Ханымның һәр әйткән сүзе ук булып йөрәккә кадала барды.

Сүзен ул бик ерактан, уратып, яшьлегенә кайтып башлый. Беренче жөмләсен әйтүдән үк күзләренә яшә килеп елый башлаган әңгәмәдәшемне бүлдермим, сораулар бирмим.

– Без аның белән яз ахырында – көннәр жәйгә борылган бик матур вакытта очраштык, – дип башлый ул сүзен әкрән генә. – Рөстәмнең (исемнәр билгеле бер сәбәпләр белән үзгәртеп бирелә) армиядә хезмәт итеп кайткан чагы гына. Икебез бер авылдан без. Бер мәктәптә, бер сыйныфта укыдык. Укыганда бер-беребезгә игътибар итмәдек. Ис китмәде, дип әйттимме... Ул да шулай... Мин аның өчен әллә бар, әллә юк. Кеше ышанмас, безнең мәхәббәт бер мизгелдә уяңды. Ул мәктәпне тәмамлады да армиягә китеп барды. Мин читтән торып бухгалтерлар эзерли торган көллияткә укырга кердем. Теләп кермәдем, хыялларым бик югарыдан иде. Әнием: «Буй житмәс нәрсәләр белән хыялланма», – дигәч, уяладым–

«Кирәкмәскә авызыңны ачма, гөнаһ жыйма», – дип тәрбияләде мине әни.

уйладым да, дөрөс әйтә бит, дип, күктән жиргә төштем. Рөстәм кайтканчы, мин инде үзөбезнең авылда эшли башлаган идем. Кайтканчы, дим... мин аның китүен дә, кайтуын да белмәдем. Әйтәм бит, минем өчен барыбер иде. Мин үзем алай клубларга чыгып йөрөргә яратмыйм. Ләкин, күрәчәк булган-дыр инде, матур кичләрнең берсендә иптәш кызым, мине үгетләп диарлек, клубка алып чыкты. «Казаннан концерт килгән, барабыз», дип кырт кискәч, жыендым да киттем. Аллаһының рәхмәте, урыннарыбыз янәшә туры килде. Мин аңа карамыйм да, ә ул мине һаман сөйләштерергә азапла-на. Шундый шөп тамаша бара. Ә ул үзенекен итә: сөйли дә сөйли. Башта ачу килде. Аннан күтәрелеп йөзөнә карадым. «Бер күрүдә га-шыяк булдым» дигәннәренә ыша-нам хәзер.

Шул көннән, шул кичтән алар аерылмас була. Аерылмас дип... Озак йөрми алар. Өч ай дигәндә, әти-әниләрән, бөтен авылны шак-каттырып өйләнешеп тә куялар. Нәсимә, килең булып, авылның бер башыннан икенче башына күчтөнә. Тәртипле, эшчән гаиләгә элгүенә кыз куанып бетә алмый. Сүз йөрт-миләр, артыгын сөйләмиләр. Килеңнәренә «кызым» да «кызым» гына... Тормышлары шулай жай гына барганда, ерак шөһөрдән олы уллары Рәсим кайтып төшә. Кичең, табын янына утырышып алгач, әниләре озак вакытлар югалып торган улына авыл хәлләрен сөйләп ала. Килеңнәрен: «Безгә охшаган, күп сөйләшми, тыйнак, эшчән...» – дип мактап алырга да онытмый. «Шундый эшәке, усал итеп кара-ды... тәнем чымырдап китте», – дияр Нәсимә соңыннан. Ни өчен әнисең бу сүзләрен кунак «абый»сы шулай кабул итте? Ни өчен ул аңа шулай ямьсез итеп карады?

– Абың мине яратмады, – дим Рөстәмгә икәүдән-икәү калгач. Шулай дигәч, ирем авыр сулап куй-ды, аннан: «Кеше хәлен кеше бел-ми. Син күп сөйләшмә...» – дип кырт кисте. Кая инде күп сөйләшү...

Минем андый гадәт юк. Минә әнкәй: «Кирәкмәскә авызыңны ачма, гөнаһ жыйма», – дип тәрбияләде. Бөтен сөйләшү – үпкәмне белдерү шуның белән тәмам булды.

Тик менә күрәселәр әле алда булган икән. Кунак абый бик сәер кеше булып чыкты. Жәй уртасы, бөтен халык жиң сызганып эштә – кайсы кырда, кайсы басуда, бак-чада... Эш кайда да житәрлек. Кайната белән кайната да иртә таңнан печәнгә дип басуга чыгып китә. Без – эштә. Тик менә Рәсим генә өйдә, караватка сузылып яткан да гәзит караштырган кыла-на йә бакчада кызына. Ни өчөндөр беркем бер сүз әйтми. Кем нәрсә дисен инде, бер уйласаң, кунак бит... Төшкә ашка кайтканымны күрсә, яныма килеп житә, бәйләнә башлый. «Син ашарга кайтмаган-сың, синең максатың башка...» – дип, нәрсәгәдер ишарәли. Тагын Рөстәмгә әйтеп карадым. Әйткәч, ярсуын күрсәгез... «Үзең гаепле, ул минем абый...» – дип, мине шуның ише рәнжеткеч сүзләр белән коен-дырды да, тыңлап та тормыйча, өйдән үк чыгып китте. Хәзер уй-лым инде, нигә дип боларның барысын да бөтенесе алдында да әйтмәдем икән? Мондый хәлләргә юлыкмас идек. Күңелемә гомерлек жәрәхәт салмас идем.

Сер итеп саклаганың барыбер кайчан да бер тышка чыга. Аны яшереп тә, онытып та булмый. Бик теләсәң дә... Рәсимнең борчула-рын, ни өчен нәкъ менә хәзер авылга кайтканын якыннары белә. Аның хәленә керергә, дөшми ка-лырга тырыша. Абыйсының үз-үзен сәер тотышына «игътибар итмә», дип кенә чикләгән Рөстәм дә көннәрдән бер көнне ачылып ки-теп, Нәсимәгә барын да сөйләп ташлый. Ун елга якын гөрләшеп, бәхетле булып яшәгән ир белән хатын көннәрдән бер көнне икесе ике якка каерыла. Хатын 7 яшьлек

малаен алып, башка беркайчан кайтмаска дип чыгып китә. Рөстәмнең: «Тегесе гаепле монда, башка ир белән чуалышкан», – дигәннән барысы да үз урынына кайта. Бу хәлдән соң хатынын күрәлмәс булган ирнең башка хатын-кызларга да мөнәсәбәте тетрәндергеч шикләнүчәнгә әверелә. Менә ни өчен ул аны жәе чыккан саен кимсетә, әрнеткеч сүзләр әйтә. Ә бәлкәм, үзе әйт-мешли, аның максаты башкадыр. Их-х, белгән-сизгән булса иде ул шул чагында уйларының ни дәрәжәдә дөреслеккә туры килүен.

– Аңламыйм, – дим, әңгәмәдә-шемнең фәлсәфәгә кереп китүен өнәп бетермичә. – Аңлап булмый моны. Мин үземне үзем дә аңламыйм, – дип дәвам итә тәкъдиренә язганын инде күптән кабул иткән ханым. – Бер айга гына дип кайткан абыебыз авылда жәй буена калды. Әтиңең: «Әшеңнән кумаслармы?» – дигә-ненә, кулын гына селти. Берни булмас, янәсе. Өч ай югалып то-рырга мөмкин булган нинди эштер инде ул... Аның каравы, алышты-рып куйдылармыни үзен. Өй эшлө-ренә булыша башлады. Үз-үзен то-тышы да икенче дип әйттимме. Юк, бөтенләй башка. Рөстәм эшкә китеп, мин ялгызым гына өйдә калсам, янымнан китми. «Булышыйммы?» – дип, һаман аяк астында бутала. Ә көннәрдән бер көнне ул мине: «Дөнъяда синең кебек хатын юк», – дип өнсез кал-дырды. Әйткәнне ишетмәмешкә салыштым. Бик уңайсызландым. Һаман бер сүзне кабатлый торгач, дөшми калып булмый. «Әйе, мин әти-әниңе дә, иремне дә бик яра-там», – дидем. Ә ул: «Чибәрлегең, уңганлыгың турында әйтәм мин сиңа...» – дип, янә телсез калдыр-ды. Кәефе кырылганы күренеп тора иде. Шул көннән мин төшкә ашка кайтмас булдым. Малаегыз бәй-ләнә, дип, әти-әнигә әйттимме,

«Бу якты дөнъядан олы улларының кылан-мышларын белмичә китеп бардылар».

абыенны кара, дип, иремә зарланыйммы? Ышанырлык түгел ич моңа.

Тыныч кына барган тормышының астын өскә китергән, төзәтә алмасылык хәсрәт эчендә калдырган ул көнне Нәсимә «каһәрле» дип атый. Ял көне була. Дөрөсөн әйткәндә, бер караңгыдан икенче караңгыга кадәр эшлэгән авыл кешесе ялның ни икәннән белми дә ул. Бигрәк тә жәй көннәрендә.

...Ул көнне Рөстәм иртә таңнан ат жигеп, әти-әнисе белән басуга чыгып китә. Ә килен исә аш-су эзерләргә керешә. Кайнана, тәмле пешерәсәң, дип, жәе чыккан саен бу эшләрне аңа йөкләргә тырыша. Нәсимә, гадәттәгечә, камыр куя, аш сала, Рөстәм яраткан итле бәрәңге эзерләргә керешә. Кояш күтәрелеп кенә килә. Ә уңган киленнең инде барысы да эзер. Эш белән мавыгып, «абый»сының, уянып, йокы бүлмәсеннән чыкканын сизми дә кала. Карашын алмый, үзен күзәткән Рәсимне табынга чакыра. Барысы да куркыныч төштәгечә, күз ачып йомганчы була. «Аның йокы бүлмәсенә ничек килеп элэккәнәме, нинди хурлыкка дучар ителүемне сизми дә калдым...» – дип инәлә Нәсимә.

Абый кеше аны кисәтеп куя: «Син дә минем азгын хатын шикелле. Әйтсәң, үз теләге белән, диячәкмен». Кая барсын, кемгә зарлансын бичара хатын. Аны кем якласын, аңа кем ышансын?! Йөрәгенә сауған канны йотып, ул дәмәскә була. Авыр булса да, дәмәскә, Рөстәмә ничек түзәр, кайнатасы белән кайнана, ничек кичерер бу мәхсәрәне? Аннары бит ишектән чыгып очкан сүз, минуты белән кырыкка кырланып, бөтен авылны әйләнә. Ә гайбәт хак булса да, нахак булса да кешене үтерә. Бу хәлләрдән соң болай да аз сөйләшә торган Нәсимә өйдәгеләр белән аралашмас була. Сәер үзгәрешне Рөстәм дә күрми түгел, күрә. «Авырысыңмы әллә?» – «Юк», – «Рәнжәтләремә әллә?»

Тагын «Юк...» Ни уйларга, ни эшләргә дә белмәгән Рөстәм абыйсы белән киңәшләшмәкче була.

Тик анысы: «Зинаһарым өчен, өйдән чыгып китсә дә, һич аптырама. Минекә шулай итте», – дип, янә үз хәсрәтен искә төшертә.

Шуның белән генә беткән булса иде. Нәсимә өчен мәхсәргә әйләнгән бу хәлләр жәе килеп чыккан саен кабатланып тора. «Бервакыт әткәй белән әнкәйне ашка чакырдылар, – дип дәвам итә сүзен бәхетсез хатын. – Рөстәм, йомышы төшеп, район үзәгенә киткән иде. Тагын икәүдән-икәү калдык. Тагын кагылмакчы. Мин тартыша башлагач, янә куркыта: «Иреңә әйтәм», – ди. Ул имансыз теләгенә иреште: ирем безне күрдә, үз күзләре белән күрдә. Тавыш чыгармады, авызын ачып ник бер сүз әйтсен. Борылды да чыгып китте. Ул төнне ул кайтмады. Әткәй белән әнкәй: «Эшендә тоткарлаганнардыр», – диделәр дә йокларга яттылар. Мин капка төбәндәгә эскәмиядә төн үткәрдәм. Баксаң, ул миннән ун-унбиш адымда гына булган. Иртәгесен әткәй Рөстәмне сарайда асылынган килеш табып алды».

«Үзем генә беләм, – ди бичара хатын һаман шул бер сүзгә кабатлап. – Әгәр дә кеше сүзеннән курыкмыйча дөрөсөн сөйләп биргән булсам, никах, бөлкәм, таркалыр да иде, аның каравы, Рөстәмем исән калган булыр иде. Ә теге кабахәт, энесен жирләгәннән соң, шундук авылдан чыгып качты. «Эшкә чакырлар», имеш. Этлеген эшләде. Хатынына карата жыелган явызлыгын иң якыннарына, иң газизләренә китергән ачы хәсрәт аша чыгарды».

Бу вакыйга бөтен авылны аяктан ега. Һәр яктан үрнәк саналган гаиләдә шундый фажиға булыр дип кем уйлаган. Тиктомалдан нинди хәл?.. Шулай уйлылар. Чөнки ни булганын, балкып торган өйнең нинди хәсрәт-кайгыда калганын берәү дә белми. «Ни өчен, нәрсәгә?» – дип өзгәләнгән кайнатасы

белән кайнана, килең берни сөйләми. Дәшми калуның мең алтын очрагы шулдыр инде. Сер йомгагы чишелми кала. Нәсимә дә, сөекле иренәң елын үткәргә, авылдан чыгып китә. Шәһәргә күченә. Авылга бик сирәк кайта. «Үз әнием күптән вафат. Соңгы мәртәбә Рөстәмемнең каберенә кайтканда кайнатам белән кайнанам каберләрен дә зиярәт кылдым», – ди ул, ни өчен менә хәзер генә ачыласы итүен аңлатып.

«Абый» ничек? – дип кызыксына башлавыма, ул мине шундук туктата. «Кайдадыр Себердә, имеш, өйләнгән, имеш... Тормышыбызны харап иткән кеше турында ишетәсем дә килми. Жирбит...» – дип куя.

...Инде язмага нокта куярга да жыйынган идем. Ләкин шушы хәлләргә бәйле бер очрашуны искә төшермичә булдыра алмыйм. Кыерсылган хатыннарың үз канаты астына алган «Фатима» кризис үзәгенә баргач, каршында яшә ярымлык баласын күкрәгенә кысып утырган, үзе дә әле бала гына сыман тоелган яшә хатын үсмер вакытта күргәннән сөйләп хәйран калдырган иде мине. Игътибар итегез: ни өчен кризис үзәгенә килеп эләгүе турында түгел, ә нәкъ менә үсмер вакытта күргәннән... Үги әтисенең аны ничек итеп мәхсәрәләве, «әниңә әйтмә», дип янавы (охшаш очрак, әйеме?), озак вакытлар шулай тилмертә торгач, кызың әнисенә үзе үк әйтүе... Әнисе шул чагында 15 яшьлек балага: «Син үзең гаепле», – дип ябышкан. Баласын хәтта өеннән куып чыгарган. Менә бит ничек... Әйтсәң дә начар, әйтмәсәң дә... Бу кыз да ул чагында берүзе генә белгәндер, дим. Моңың ише хәлләр еллар үткәч тә онытылмый шул. Чөнки ул йөрәк жәрәхәте, хәтта иң якын кешең белән дә уртаклаша алмый торган олы фажиға.

Нәсимәнең дә шактый еллар узгач кына хәсрәт төенен чишүенә гажәпләнергә кирәкми. Әйе, еллар узгач. Әйе, якыннарың хақына түзәргә, сабыр итәргә кирәк, әмма мондый корбаннар хақына түгел...

АВЫРДЫМ ӘЛЕ

Гөлнур
ГЫЙЗЗӘТУЛЛИНА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Иртәнге сәгать дүртләр тирәсендә бер шәһәр йортына «Ашыгыч ярдәм» чакырталар. Табиблар подъезд төбенә килеп туктаса, бер әби кар көрәп ята икән. «Әби, бу вакытта нишләп йөрисең?» – дип сорыйлар. «Сезне мин чакырткан идем, батып ятмагыз дип көрим менә», – дип җавап бирә ул...

Булган хәлдерме, бер мазәк кенәме, тәгаен белмим, әмма чынлыкта безнең беребез дә ул әбиден кимен куймый. Беренче чиратта үзем турында әйтәм әле. Күп еллар, кан басымым күтәрелеп, башым авытып азапланам. Дару сәдәфләренең файдасы тими башлагач, гадәттә, «Ашыгыч ярдәм»гә шалтыратасың. Юк, алай түгел, шунда ук алар номерын җыймыйсың әле. Шәһәр тибындагы бистәдә үз йортыбыз белән торабыз. Бездә халык бер-берсен танып белә. Бер яктан – бу яхшы, икенче яктан... Тәк, капканы ачып керүгә башта ишегалдын күрә инде табиблар, димәк, иң элек ишегалдын тәртипкә саласың. Өйгә кергәч, синең янга килгәнче кул юып алачаклар, димәк, чират ванна бүлмәсенә. Раковина белән унитазны ялт иттергәч, ванна идәнән сөртеп аласың, аннан беррәттән тузан суырткыч белән башка бүлмәләргә дә әйләнеп чыгасың. Сөлгеләр алыштырыла, яңа сабын кабыннан чыга. Ниһаять, яңа эчке киёмнәр киеп, кабат урын өстенә менеп ятасың һәм шунан соң гына телефонга үреләсең...

Икенче балага 44 яшемдә уздым мин. Казанның «Нуриевлар клиникасы»на учетка бастым. Казанга товарга барасы көнәмне туры китереп (мин эшмәкәр, районда китап сатам), шалтыратам да, анализлар биреп, табибларга күренеп чыгам. Чираттагы УЗИны үткәндә, бер табиб: «Балтачтан хәтле киләсезме безгә?» – ди. Мин әйтәм, товарга киләм дә юл уңаеннан сезгә дә сугылып чыгам, дим. Киресенчә булырга тиеш дип, күз алдына да китерелмәгән.

Шулай йөри торгач, декретка чыгар вакыт җитте. 16 нчы август бу – китап сәүдәсенең иң кызган мәле! Нинди декрет ялы ди – кәгазьдә генә чыктым мин аңа. Инде бәбиликке айга – октябрьгә аяк бастык. Бала тудыру йортына алып барасы сумка гел үзем белән машинада – мин һаман атнага ике мәртәбә Казанга товарга йөрим: кайчан бәбили башлаганны белгән юк.

13 октябрь көнне иртүк ирем белән Казанга товарга килдек. «Бүген табасы көнәң дигәннәр иде, алай да кереп күренеп чыгыйм әле», – дим. Табиб карады да: «Чыннан да, бүген табасыз, хәзер беркая да китмисез», – ди. Нишлим инде, калдым: ирем базага китапка үзе генә китте. Мин инде андагы менеджерга шалтыратып, товарны әзерләтеп куйган идем.

...Кичкә таба тулгакларым башланды гына, сатучым шалтырата: «Товар кайтып җитте, бәяләргә бергә куйыйк

инде», – ди. Тулгак җибәргәндә, бәя куябыз, башланса, туктап торабыз. Берәздән аңа: «Зөлфия, бәбилим бугай, үзең куеп бетер инде, яме», – дидем дә бала табу залына атладым...

Ярый, бәбиләдем, ятам. Телефоным бертуктамый шалтырый – клиентларым китап сорый! «Мин роддомда әле», – дип, берничәсенең өнен алгач (соңгы көнгә кадәр эшләгәч, йөклә икәнлегемне күпләр белмәде дә. Бик тазарды Гөлнур апай дип йөргәннәр), калганның әйтеп тә тормадым. Улымны имезгән арада, клиентларымның әллә никадәр проблемасын хәл иттем.

Тагын бер очракны гына сөйлим дә. Узган ел көзлектә башым әйләнеп азапландым. Больница-мазарга барып йөрергә, әлеге дә баягы, вакыт юк, алай да бер көнне өйдә калдым. Ул көнне, чыннан да, гел ятып кына тордым. Икенче көнне... Залда диванны зурайтып җәйдәм, даруларны шундагы кечкенә өстәлгә чыгардым, укырга «Сөембикә»нең соңгы санын, карарга «Долгая дорога в дюнах» фильмын әзерләдем.

1 нче серияне тыныч кына карадым әле. Менә шуннан соң бер корт уяңды бит күңелдә: «Гөлнур, ашыңны куйсаң, үзе кайный бит инде, ул арада кәтлит кыздырып, берәр ботка пешереп ала аласың. Атна арасында тагын кайчан мондый ял элгә – урын-жирләргә алыштырмыйсыңмы? Тузаннарны сөртеп, идәннәргә юып алсаң, атна ахырына эшен кимиячәк. Башың әйләнсә соң, артыңнан куган кеше юк, җайлап кына эшлә, ава башласаң, ятарсың», ди бу корт.

Шуннан китте! Болар янына бүтән чакта кул җитмәгән эшләр дә өстәлдә. Ирем эштән кайтып кергәндә, хәлсезләнеп, диванга барып утырган чагым иде. «Нигә ашарга пешердең, кичәгесе дә бар иде бит», – дип орышты ул мине. Өйне җыештырып чыгуымны белүче булмады.

Әле бит атна башланганга ике генә көн иде – тузарга да өлгөрмәгән булган, күрәсең. Керләргә бакчага түгел, мунча өйалдына элүмә куандым – авыруыма ышанмалар иде... Берәз үпкәликә килсә дә, үпкәләдем: авырганда да авырый белмәвебезгә алар (ир-атлар дип укы!) гаепле түгел бит.

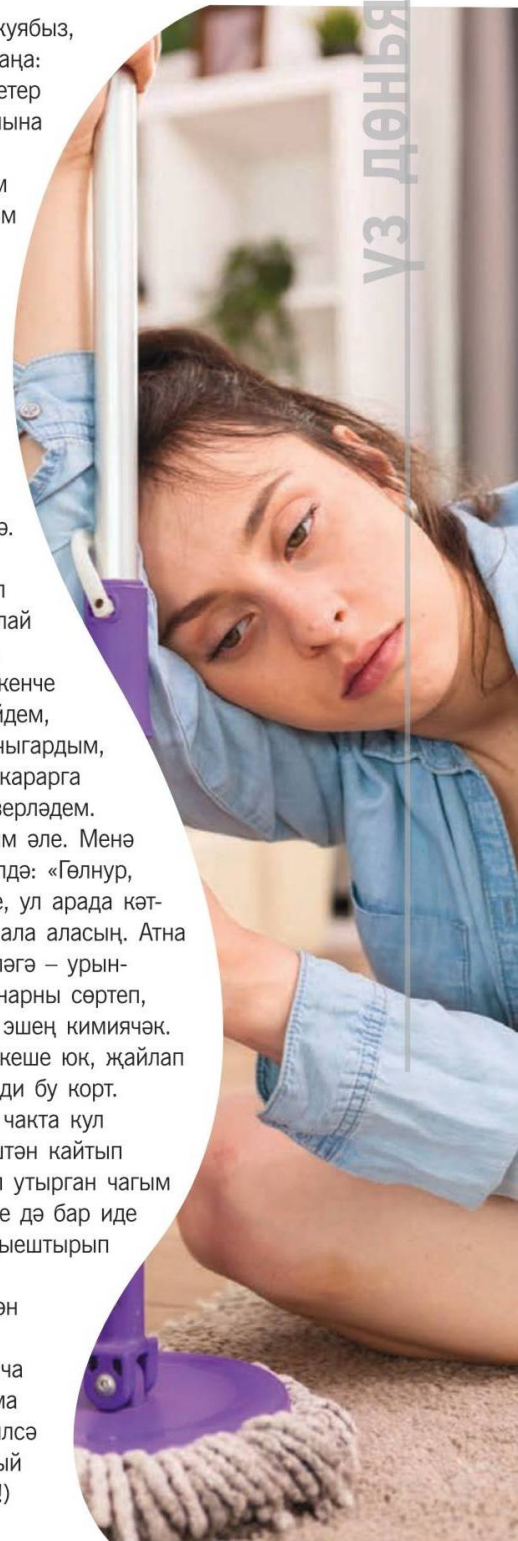

Фото: ru.freepik.com

УЗ ДӨНЬЯМ

СИБЕЛӘ ЧӘЧӘК

Зур учакны кабызырга бер шырпының очкыны житкән кебек, күңелеңне генә түгел, бар тормышыңны бөтереп алачак эшкә керешер өчен дә кечкенә генә бер сәбәп житәргә мөмкин. Һәрхәлдә, Рәшидә ханым ВӘЛИЕВА белән нәкъ шулай була да. Аның кул эшләре белән шөгыльләнәргә яратканын белгән хезмәттәшләре туган көненә киbettән сертификат бүләк итә. «Нәрсә алым икән», – дип торганда, күзе бер китапка төшә Рәшидә ханымның. Тасмалар белән чигү ысулы турындагы басма була ул. Бик тиздән яраткан хоббиена әйләнәчәк эше энә шул китаптан башлана да инде...

Фото: Анна Арахамия

Чигү сәнгате аңа балачагыннан таныш.

– Әбием яшь чагында бик оста чигүче булган. Мин үскәндә аның чигүле сөлгеләре күп иде. Берсен әбиемнең төсө итеп кадерләп саклыйм, – ди язмам герое. – Әнием исә гомер буе тегүче булып эшләде. Тирә-якта ул теккән күлмәкләрне киеп карамаган хатын-кыз булдымы икән? Әбиемнән күчкән сәләттер, мөгаен – ул да чигәргә ярата иде. Әнием тапкырлап чигеп бизәгән колак мендәре һаман да исән. Сагынганда алып карар өчен, саклап кына тотам мин аны...

Кул эшенә маһир кешеләр, гадәттә, табигатькә якын була. Ижат илһамын аларга урман-кырлар, чәчәклә болыннар, зәңгәр чишмәләр бирә. Рәшидә ханым да шулай. Баулы бистәсендә туып-үскән кыз жәйге каникулларны дүрт күз белән көтеп ала. Күңелә әбисе янына авылга – яшел тугайларга, каз бәбкәсә саклаган инеш буйларына ашкына. Жәйге болында тибрәлгән ак ромашкалар, әбисенең бакчасында үскән зәңгәр ирислар, кызыл мәкләр, ишегалдының хәтфә үләне – күңеленә гомерлек бер манзара булып чигелә бара, чигелә бара... Соңрак, үзе дә картиналар чигә башлагач, шушы манзараның һәр мизгеле төен-төен, жәй-жөй, атлам-атлам булып киергедәге тукумага күчәчәк.

– Ул көнне киbettән төрле төстәге тасмалар һәм алардан картина чигәр өчен кирәкле кораллар сатып алдым, – дип, менә инде 12 ел буена тормышын тулыландырып, жанына рәхәтлек биргән шөгиленә керешкән беренче көнен искә ала Рәшидә ханым. – Кайттым да интернетка «кереп чумдым». Моңарчы ничек бер дә күземә чалынмаган – тасмалардан нинди генә картиналар чикмиләр икән бит! Чын рәссам ижаты диярсең! Мавыгып киткәнемне сизми дә калдым. Тик... беренче карашка гына шулай гади тоелган икән. Кулыма энә тотып, үзем чигә башлагач, бу эшнең мин уйлаганча ук гади булмавын аңладым. Хәер, һәр эшнең четерекле яклары, бары чын осталар гына белгән серләре булмый калмый. Тасмалар белән чигү дә шулай ук.

Дөрәсен генә әйткәндә, кул эшләрен яшь вакыттан ук яраттым. Балаларым мин теккән киёмнәргә киеп үстем. Үземә дә кайсы киbettән күлмәк алыым дип апырамадым, ниндиен теләм, шундыен тегеп кидем. Бәйрәм якынлашса, бер бүлектә эшләгән хезмәттәшләремә үзенчәлекләрәк бүләк әзерлисем килеп эзләнә башлый идем инде. Берсендә аларга корама юрган тегеп күрсәттем.

Тасмалар белән чиккән беренче картина хәзер инде исемдә түгел. Артык катлаулы әйбер булмагандыр ул. Ә менә дөньямын онытып утырып плитәдә чөйнек-кәстрүлләргә шактый яндырганым хәтердә.

Баштарак киbettә нинди тасмалар бар, картиналарын шулар белән чигә ул. Жирлеге тематикага карап төрлечә: йә житен тукума, йә бәрхет, йә киндер була. Остара-остара, картиналарны гобеленга һәм габардинга чигә башлый. Тасмаларны да үзенә кирәкле төскә үзе манарга өйрәнә. Картиналарның жирлеген дә үзе буйый. Теләсәң, барысына да өйрәнәп була икән бит.

Тасмалар белән чигә башлагач, моңарчы үзе дә белмәгән әллә нинди сыйфатлар ача ул үзендә.

– Эшкә тотынганда киңәшләшер кешем юк иде әле. Чиккән картиналарымны өйдәгеләр бик ошатсалар да, алар бит аны рәссам күзлегеннән бөяли алмый. Камилләшер өчен профессиональ ижатчыларның фикерләрен ишетү бик мөһим. Бәхетемә, юлымда андый кешеләр дә очрады. Кайсыдыр бер күргәзмәдә рәссам Руслан Даутов белән таныштым. Төсләр дөньясының серләрен ачарга ул ярдәм итте. Табигатьтә төсләр ярашуы, күлгәләр «биюе», яктылык чагылышы – картиналар ижат иткәндә боларны тою шулкадәр мөһим. Элек мин боларны белеп бетермәгәнмен. Кара жирлеккә чигелгән ирисларымны күреп, бер апа үз фикерен әйткән иде. «Чәчәкләр караңгыда үсми, алар бары яктыда гына чәчәк ата», – диде ул. Шул фикер күңелемә кереп калды бит. Хәзер гөлләргә бары якты фонга гына чигәм.

– Булачак картиналарыгызының образларын кайдан аласыз? Открыткаларга карагач туамы ул, рәссамнарның ижатларынанмы? – дип кызыксынам Рәшидә ханымнан.

– Төрле вакытта төрлечә. Кайчагында кулыма карандаш алып эскизларны үзем ясыям. Күңелемә ошаган рәсемне интернеттан да алам. Аннары шул рәсемне киң форматта бастырам. Соңрак аны тукумага төшертерәм. Менә шуннан соң инде вакыт цикләрен дә, тормыш мәшәкатьләрен дә оныттырган эшемә чумам. Чигәргә керешсәм, бернәрсәдә гамем булмый. Бары шуның белән генә яши башлыйм. Синең кул астында тулы бер дөнья жанлана – үләннәр шытып чыга, чәчәкләрнең таң керфекләре ачыла, чык тамчыларында кояш күз кыса, – ди ул, рухланып. – Чигеп бетергәч, картинамы алып, багетлар ясаучы остаханәгә китәм. Матур кысага утырып, эшенең төгәлләгәч, үзеңне дөньяга яңадан тугандай хис итәсең.

12 ел эчендә чиккән картиналары 500 дән артык Рәшидә ханымның. Күбесен туганнарына, дусларына бүләккә дип ижат иткән ул. Эшләре төрле күргәзмәләргә куелса да, моңарчы никтер конкурсларда катнашырга туры килми аңа. Беренче тапкыр узган ел Татарстан Республикасы Ветераннар (пензионерлар) төбәк ижтимагый оешмасы уздырган «Ветераннар – Татарстан халыкларының милли мәдәниятләрен һәм традицияләрен саклаучылар» конкурсының «Чигү» номинациясендә катнашып, өченче урынны яулый Рәшидә ханым Вәлиева.

Аның илһам чышмәсе – табигать. Чәчәкләр, үләннәр, агаclar – ижатының төп образлары.

– Жәй житкәнән түземсезлек белән көтәм. Бакча, урман, жиләкләр, гөмбәләр, үзем үстергән помидорлар – болар минем стихиям. Мин шулардан яшәргә көч алам. Шул көчемне аннан ижатка багышлыйм. Рәсем сәнгатен махсус өйрәнмәсәм дә, күңелемнән берәз гына рәссамдыр мин, ахрысы, – ди ул.

Лилия ГӘРӘЕВА

МОГЖИЗАЛАР ЭЗЛӘП ЙӨРЕШ

Асия
МАЛИКОВА

Табигать – үзе бер могжиза дип уйлыйм мин. Дөньяга мондый караш этиемнән күчкәндер, мөгаен. Гомер бие колхозда баш агроном булып эшләгән этием сирәк кенә булса да профсоюз биргән юллама буенча шифаханәләргә барып кайткач, Гөлшат Зәйнашева сүзләренә язылган жырны искә төшереп: «Үз илемдә ямьле миңа бәрәңге бакчасы да», – дип көйләп йөри иде.

Ул гомере бие басу-кырдан кайтып кермәде, ужымнар шыткан вакытта да, игеннәр шаулап утырганда да, әйдәгез, басуларны карап кайтыйк әле, дип, өч көпчәклә мотоциклына этебез Мохтар белән мине утыртып алып чыгып китә иде. Аның зәңгәр күзләре баеп барган кояш яктысында гажәеп бер төскә керә, кайвакыт яшь бөртекләреннән чылана. Тирә-юньдәге матурлыкны үзенчә күрә иде ул. Соңрак, инде каты авырган вакытында төрле буяулар, киндер кайтартып, картиналар да ясый башлады. Мин аны аңлый идем шикелле. Иремнең эти-әнисе Сажидә Сөләйманова белән Әдип Маликов та үзләре могжиза тудырып яшәгән кешеләр. Шундый булмсалар, кешеләр күңеленә үтеп керерлек шигырьләр иҗат итә алмалар иде. Ирем дә, мин дә сәяхәт итәргә яратабыз, улыбыз да илгизәр булып үсте. Урман-кырларда, бакчада, походларда күңелебезгә рәхәтлек табабыз.

Бу юлы сәяхәт итәр өчен илебездә күн эчендә табигать торышы дүрт-биш тапкыр үзгәрә торган урынын сайладык. Төньяк Кавказда ел фасыллары алышкан мизгелләргә күзәтәсебез, Кисловодск шәһәрәндә шифалы нарзан суларын эчеп, кеше фантазиясә һәм тырышлыгы белән үсеп чыккан Курорт паркында йөрисебез, мәгърур Эльбрус тауларына менеп карыйсыбыз, бөркетләр оя корган урыннарны күрәсебез килде.

Кавказ – үзе бер дөнья...

Узган гасырның 90 нчы елларында илдәге үзгәрешләр Кисловодск шәһәрендә дә эзсез узмаган: йортлар-биналар искергән, дөүләт карамагынан шәхси хужалар кулына күчкән дөвалау учреждениеләре кайсы ябылган, ябылмаганнарының да күбесенең хәле мактанырлык булмаган. Шуңа да карамас-тан, соңгы елларда уңай якка үзгәрешләр күзгә ташлана. Яңа кунакханалар, ял итү-дөвалану, туклану урыннары барлыкка килгән, яңа экскурсия маршрутлары ачылган. Шәһәр тирәсендә табигый истәлекле урыннар шактый, кая барырга икән дип аптырап торасы юк. Телисең икән, шифаханәләрдә дөвалана аласың, телисең икән, үз планың буенча ял итәргә була. Без икенче вариантны сайладык.

Беренче көннән үк экскурсияләргә язылып, иң элек шәһәр белән таныштык. Яңгыр коеп яву да туктатмады, плащларга төрөндөк тә Божра-тауга күтәрелдек, аннан Лермонтов кыясына юл тоттык. Гидыбыз кунакчыл булып чыкты, төрлө үләннәр кушып, кыяда каһвә пешереп безне сыйлады. Шуны эчеп жибәргәннән соң тәнгә жылы йөгерде, кәефләр күтәрелеп китте. Шул арада кояш чыгып, дөньяга нур сибә башлады. Дөрөс әйткәннәр икән мондагы һава торышы турында – чыннан да, гел үзгәрәп тора ул.

Икенче көнебезне бөек рус шагыйре Михаил Лермонтовка багышларга булдык. Михаил Юрьевич Кавказ белән балачакта ук таныша. Әбисе Елизавета Алексеевна Арсеньева аны алты яшендә сәламәтлеген ныгыту өчен алып килә биргә. Ул кечкенә Михаил белән Кавказ сугышы барган вакытта Дагстанга, сугышның алгы сызыгына кадәр барып житә хәтта.

Әнә шул беренче тапкыр килүендә үк яратып кала ул бу якларны. Соңрак аның балачак хисләре, төрлө елларда, бигрәк тә сөргеннәрдә булган чакта алган тәэсирләре белән үрелеп, ижатында чагылыш таба. Беркемгә дә үз дөреслеген көчләп такмый ул. Шуңа күрәдер дә Кавказга, аның горур халкына ихтирам белән сугарылган ижаты өчен жирле халыклар аны рус шагыйре итеп кенә түгел, үз шагыйрьләре итеп тә кабул итә һәм ярата.

Биредә Лермонтов белән бәйлә урыннар шактый. Без аның Пятигорскида соңгы айларын үткәргән, соңгы шигырьләрен һәм хатларын язган, дуэльдән соң канлы гәүдәсә кайткан йортында да, шагыйрьнең үлеме белән тәмамланган әлегә мәгънәсез дуэль үткәрелгән Машук итәгендә дә булдык. Ул торган йорттагы музей аның үлеменнән соң жиде дистә ел үткәч кенә оештырылган икән. Бина безнең көннәргә кадәр үзгәрешсез сакланган. Музейда экспонатлар белән танышып йөргәндә, ирексездән, яшәү мәгънәсе, язмыш турында, әлегә фажигагә китергән сәбәпләр хакында шактый озак уйланып йөрдем. Хәзер дә тынгы бирми әле кайбер сораулар. Шагыйрьнең биографиясен өйрәнүче галимнәр өчен дә ачыкланып бетмәгән сораулар бар икән әле дуэль мәсьаләсендә. Эмма шунысы шиксез: шагыйрьнең кабатланмас бай ижади мирасы исән һәм киләчәктә дә яшәячәк.

Шифалыдыр сулары...

Без шифалы нарзан суларында коенып чыгу өчен Октябрьский ванналарына да, термаль чыганаclar тулыландырып торган Суворов ванналарына да барып килдек. Туристлар сезоны булмаса да, кешеләр йөри, файдасын күрәбез, диләр. Барлык ял итүчеләр кебек без дә көнгә өч тапкыр Нарзан галереясына килеп минераль су эчтек. Монда нарзанның өч төре тәкъдим ителә. Үзәң кайсысы яраганын белеп эчәргә кирәк.

Гомуми нарзан дигәнә 10–15 метр тирәнлектән чыгарылган су, нигездә, ванналар керү, тонус күтәрү өчен, шулай ук ашханә эчемлегә буларак кулланыла. Доломит нарзанында исә минераллар концентрациясе югарырак. Мондый минераль суны 100–150 метр тирәнлектә алалар. Ул матдәләр алмашын, бүлеп чыгару системасының эшчәнлеген нормальләштерә. Сульфатлы нарзанда минераллар башкаларын-дагыдан күбрәк. Анда магний һәм натрий сульфатлары, шулай ук тимер бар. Хәтта тире, кан, терәк-хәрәкәт аппараты, нерв системасы авыруларын дөвалау өчен файдалы мышьяк та бар, аз күләмдә, билгеле. Сульфатлы нарзан 350–400 метр тирәнлектә жыела. Ул ашканынату органнарының эшен

■ 100 миллион еллар элек барлыкка килгән 871 метр биеклектәге Божра-тау Кисловодскидан 10 километр ераклыкта Боргустан тау сыртында урнашкан. М. Лермонтов «Герой нашего времени» әсәрендә аны яратып тасвирлый.

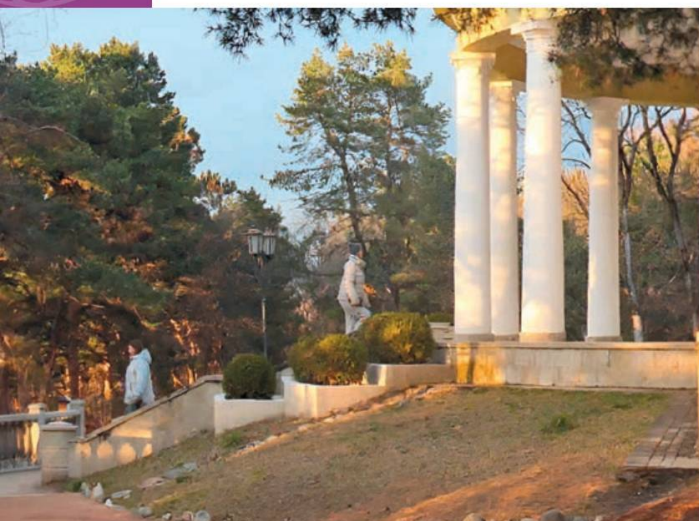
көйли һәм үт кузгату процессын стимуллаштыра. Минераль сулар эчәр алдынан һәркемне кисәтеп куялар: чамасын белеп кенә эчәргә кирәк, диләр.

Нарзан үзәнлегә

Кабарда-Балкар һәм Карачай-Чиркәс Республикалары чигендә Нарзаннар үзәне дигән урын бар. Аның аныннан Эльбрус тавы күренеп тора. Бер квадрат километр зурлыктагы майданда егермеләп минераль чешмә исәпләнә. Сулары салкын, температурасы 10–12 градус. Халык суны үзе белән дә алып китә икән, чөнки ул бик файдалы, составында тимер күп. Шуның аркасында чешмәдән су кергән ташлар кызгылт-сары төстә. Шифалы суларда ике дистәдән артык файдалы минерал, сульфатлар һәм гидрокарбонатлар бар. Нарзан организмны шлаклардан чистарта, ашказаны, бавыр эшчәнлеген яхшырта. Нарзаннар үзәнлегендәге күзәтү майданчыларынан тауларның мавыктыргыч күренешләре ачыла. Туктап ял итәр өчен уңайлы болыннар, борынгы ташландык замоc, яз һәм жәй башында тулы сулы шарлавыклар бар.

Жылы су

Кавказдагы иң матур юлларның берсе Жылы су дип аталган үзәнлеккә алып бара. Бу юлның теләсә кайсы ноктасыннан карасаң да, горур Эльбрус тавы күренә. Юлда барганда, туктап, мондый фонда фотога төшми буламы соң? Сәяхәтчеләрнең бу гадәтен яхшы белгән экскурсоводлар, уңайлы урын табып, үзләре үк фотосессия оешты-

■ Курорт паркына 1823 елда генерал Ермолов приказы буенча нигез салына. Бүген ул махсус сакланыла торган объект, милли парк статусында.

■ Мәкер һәм мәхәббәт замогы ярым жимерек тау кыяташын хәтерләтә. Рельефта кеше йөзләре дә шәйләнә.

рырга тәкъдим итә. Жылы су территориясендә бик күп минераль су чыганаclarы бар. Кайберләре махсус жиһазландырылган: анда суны краннан да агызып алырга була. Ләкин күпчелек өлешен турыдан-туры жир астыннан чыга торган чишмәләр тәшкил итә. Теләгән кеше шифалы чишмәгә чума ала. Жылы су үзәнлегендә әллә никадәр шарлавык күрергә мөмкин. Шуларның берсе – Солтан шарлавыгы. Аннан су 40 метр биеклектән агып төшә. Матур замок үзәнә дә бар әле монда – бу тарлавык борынгы замок түбәләрен хәтерләткән 10–15 метр биеклектәге очлы ташлар белән тулган.

Курорт паркы

Кисловодск шәһәренең үзәгендә урнашып, 1000 гектарга якин мәйдан биләп торучы Курорт паркы Европада иң зур парк булып санала. Курорт паркы тигезлектән башлап тауга кадәр сузылган, шартлы рәвештә берничә зонага бүленгән: аларга Түбән парк, Урта парк һәм Югары парк дип исем биргәннәр.

Түбән (яки Иске) парк моннан ике гасыр элек Нарзан чыганагы табылган урыннан, ә бүген Нарзан галереясы яныннан башланып китә. 1845 елда Кавказдагы наместник кенәз Воронцов паркны үзенең зәвыгы белән төзекләндерә башлаган. Аның Крымдагы биләмәләреннән чачәкләр, куаклар һәм көньякта гына үсә торган агачлар кайтартып утыртканнар монда. Күп кенә үсемлекләргә Ригадан, Тифлистан кайтартканнар. Барлык агач-куаклар-

ны, үсемлекләргә кеше утырткан, карап-тәрбияләп үстергән. Бу бит шулай ук үзәк бер мөмкинчә. Бу матурлыкны үз куллары белән тудырган ничә буын кешеләргә мең рәхмәт! Никадәр саваплы эш эшләп калдырган алар!

Паркның тагын бер үзәнчәлегә турында да әйтми кала алмыйм. Кисловодск файдалы һәм шифалы нарзан сулары белән генә давалап калмый, саф һавада йөрәп сәламәтлеккә ныгытырга да чакыра. Монның өчен махсус терренкурлар, ягъни сукмаклар эшләнгән. 25 терренкур бар: әзерлегенә карап, үзәк туры килгән сайлап аласың. Сукмакларның озынлыгы гына түгел, тауга күтәрелү почмакларына кадәр үлчәнгән монда. Бер терренкур белән икенчәсе арасында ял итеп алу өчен урындыклар куелган. Терренкур – йөгерү, чаңгыда һәм велосипедта йөрү кебек үк – кардионагрузка. Ул, иң беренчә чиратта, йөрәк-кан тамырлары системасына уңай йогынты ясый. Терренкур өчен сукмакларның матур урыннардан, агачлар арасынан үтүен исәпкә алсак, мондый шөгыйләрнең нерв системасы өчен дә бик файдалы булуын аңлыйсың.

Яшәсәк тә төрле жирләрдә...

Төньяк Кавказда ике атна эчендә нинди генә милләт вәкилләре белән очрашырга туры килмәде! Чиркәсләр, әрмәннәр, дагстанлылар, кумыклар, чеченнар белән аралашып, аларның гореф-гадәтләре, көнкүреш үзәнчәлек-

ләре, телләре белән кызыксындык. Карачайлар, балкарлар, кумыклар белән татар телендә аңлаша алуыбызга шатландык. Әлеге милләт вәкилләренең күбесе бу жирлектә инде шактый гомер кичерә икән. Балалары, оныклары монда туып-үскән. Һәркайсы ана телендә сөйләшә. «Туган жирегездән читтә яшәп тә, ана телегезне ничек саклап кала алдыгыз?» – дигән сорауга күбесе: «Гайләдә үз телебездә сөйләшкән», – дип җавап бирде. Кавказ халыклары гайлә традицияләрен, ата-аналарын бик хөрмәт итә шул.

Халыкка дини ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен дә уңайлыklar тудырылган. Шәһәр буйлап хәлалризык эзләп йөресе юк, намаз уку урыннары, туристлар өчен һәр жирдә диярлек махсус санитария-гигиена бүлмәләре ачканнар. Мөселманнар өчен шәһәрнең иң матур урынында мәчет төзеп куйганнар. Ул Православие храмы каршында урнашкан. Бу ике гыйбадәтханә Бөек Ватан сугышында һәлак булган төрле милләт, конфессия вәкилләре исемлегә уелып язылган мемориаль дивар тоташтырып тора.

Күрше республикалар тормышы белән дә танышып кайту мөмкинлегеннән файдаланып, алдагы көннәрдә Чечня, Ингушетия, Кабарда-Балкар Республикаларына да юл алдык.

Ингушетия Республикасында

Чечняга бара торган юл өстендә Ингушетия Республикасы тарихындагы фажиғәлә һәм тантаналы вакыйгаларга

■ Грозный шәһәрәндә гүзәллеге белән дан тоткан «Чечня йөрәге» мәчетенә кереп гыйбадәт кылу бәхетенә ирешә алуыма да шатланып бетә алмыйм. Бу мәчетне төрек архитекторлары төзегән, ул Истанбулның атаклы Зәңгәр мәчетен хәтерләтә.

багышланган Хәтер һәм Дан мемориалы бар. Ул берничә композициядән тора. 1944 елда ингушлар депортациягә озатылган поезд экспонаты да бар монда. Ул Л-2046 серияле паровоз һәм «Теплушка» вагоны. Вагонда – агач киштәләр һәм кечкенә буржуйка миче. Кеше чыдый алмаслык чатнама суыкта шундый шартларда баруны күз алдына китерүе дә кыен... Мондый авырлыктарга түзә алмыйча юлда ук жан бирүчеләр дә булган, әлбәттә. Экспонатның ике ягында ингуш халкының сөргенгә жибәрелгән һәм реабилитацияләнеп, туган илгә кайткан еллары (1944 һәм 1957) язылган монументлар урнаштырылган. Шул вакыт эчендә ингушлар Казакъстанда һәм Урта Азиянең башка районнарында сөргендә булган.

Брест крепостен соңгы саклаучы лейтенант Барханов Умәттәрәй Артагановичка куелган һәйкәл дә бар монда. Ул ныгытма диварының фрагменты фонында сурәтләнгән. Диварның икенче ягында ныгытманы саклаган совет солдатларының уеп язылган сүзләре, аларны тыныч кына укырлык түгел. Күзләрдән ирексездән яшъ тама...

Бу мемориалны караганнан соң уйга калдым. Бархановның батырлык кылуына һич шигем юк анысы, тик... Якташыбыз майор Гаврилов батырлыгы турында барыбыз да беләбез бит. Аның турында фильм да төшерделәр. Ныгытманың соңгы саклаучысы чынлыкта кем булган соң? Шул сорауга ачыклык кертәсем килеп эзләнә баш-

лагач, интернетта «Последний защитник Брестской крепости: Гаврилов или Барханов?», «Правда о защитнике Брестской крепости: трагедия Петра Гаврилова» дигән мәкаләләргә тап булдым. Минем кебек бу сорауга ачыклык кертәсе килгән кешеләр бар икән әле. Брест ныгытмасының соңгы яклаучысы кем булуы турында элек билгеле булган фактны яңадан карау өчен «Ингушетия» газетасы хәбәрчесе Л. Тумгоеваның мәкаләсе сәбәп булып торган икән (төрле чыганаclarда, шул исәптән, «Тарих сораулары» журналында да басылган. Ингушетия, 1 нче чыгарылыш, Магас, 2004.). Антанас Станкус шаһитлыгына сылтама ясаган Дудар Мейриевның истәлекләрен китерә Тумгоева, ул моңа кадәр сугыш башында ук хәбәрсез югалган дип саналган Умәттәрәй Барханов язмышы турында сөйләгән.

ГУЛАГта тоткынлыкта булган литва фашисты Станкус Антанас сүзләренә караганда, Брест ныгытмасын алу уңаеннан, ныгытма алдындагы майданчыкта немецлар тантаналы тезелү оештыралар. 1941 елның июль уртасында була бу хәл. Монда кемнәң дә булса исән калуы турында фашистлар уйлап та карамыйлар – үзләрен иркен хис итәләр. Эмма ярым жимерек ныгытма караңгылыгынан кеше силуэты күренгәч, шаккаталар. Совет офицеры яраланудан сукурайган һәм сул кулын алга сузып бара икән. «Сукур кызылармияче үз тирәсендә генерал житәкчелегендәге немец дивизиясе булуын күрә алмый. Ул башын

як-якка борып, әкрән генә атлый иде», – дип искә ала Станкус Антанас. Бу хәлне күзәтеп торган немец генералы, солдатларына тавышланмаса кушып, кулын күтәрә, ләкин соң була. Совет офицеры янәшәдә фашистлар бар икәнән аңлап, туктап кала, аннары кобурасын чишеп, пистолетын ала һәм үз башына төзәп ата. Менә шундый хәлләр... Гажәпләнерлек, уйланырлык әйберләр күп инде дөньяда...

Лә иләһә иллаллаһ...

Үткән гасырның 90 нчы еллары башында Чечен сугышы вакытында жимерелеп беткән Грозный шәһәренәң төзеклеге, чисталыгы сокландырды безне. Шәһәрнең үзәк урамыннан узганда үзәңне Дубайда кебек хис итәсен.

«Чечня йөрәге» мәчетеннән ерак түгел түбәләре күккә ашкан «Грозный-Сити» күпкатлы йортлар комплексы бинасының 29 нчы катында шәһәрне күзәтү мәйданчыгы бар. Шуңа күтәреләп, шәһәрне фотога төшереп кайта алганым да сөнәм. Безгә шулай ук Шәлидәге «Мөселманнар горурлыгы» дип аталган Ак мәчетне күрү бәхете дә елмайды. Ул шулай ук күз явын алырлык итеп эшләнгән. Ак мәрмәрдән салынган 30 000 кеше сыйдыра ала торган бу олут бина – Европадагы иң зур мәчетләрнең берсе.

Тагын Чечняда очрый торган юл билгеләренә, дөрөсрәге, алардагы язуга исебез китте. Бигрәк тә, Аллаһны олылап, «Аллаһу әкбәр», «Әлһәмдүллилаһ», «Сөбханаллаһ», «Лә иләһә иллаллаһ» дигән язуга күңелгә хуш килде. Юлга шул сүзләренә кабатлап чыгабыз бит без. Шул догалар саклап йөрткәнәнә чын күңелдән ышанабыз. Юл хезмәткәрләре белән дин әһелләре бергәләшеп куя икән ул язуга. Бу язуга күбрәк юлларның катлаулы участокларында, жәяүлеләр юл аша чыга торган урынарда күрергә мөмкин. Менә шундый булып кереп калды минем күңелемә Чечня.

Кисловодск шәһәренә кузгалганда караңгы төшкән иде инде. Автобус шоферы радионы кабызып жибәрде. Аннан моңлы таныш дога ишетелде. Юл кырыенда хәерле имин юл теләгән язуга күренеп калды...

Сорауларга Казан шәһәрәндәге 21 нче студентлар сырхауханәсенәң терапия бүлегә мөдире, табиб-терапевт Илүзә КАМАЕВА җавап бирә.

Гемоглобиным түбән. Тимер препаратлары эчкәндә күтәрелә дә, дару эчми башлагач, тагын төшә. Табиб күбрәк ит, бавыр ашарга куша. Мин аларны болай да көн саен ашыйм, сәбәп туклануда булырга тиеш түгел.

Анемиянең сәбәбе бары тик тимер кытлыгы гына булмаска да мөмкин. Аның төрән ачыклар өчен гомуми кан анализы тапшырырга, сывороткадагы тимер, ферритин, B_{12} витамини һәм фолий кислотасы күләмен дә тикшертергә кирәк. Анемиянең төрән ачыклаганнан соң гына системалы дәва билгеләнә. Бу – тимер препаратлары+ витаминнар+туклану. Бары туклану һәм тимер препаратлары белән генә тиешле нәтиҗәгә ирешеп булмый.

Ачыksam, шунда ук хәлем китә, күз алларым караңгылана. Ашаганнан соң, 15 минуттан бар да үтә. Анализлар тапшырдым, канда шикәр күләме нормада. Нилектән шулай булырга мөмкин?

Озак ашамый торганнан кандагы глюкоза күләме кисәк кенә кимеп китәргә мөмкин. Ул вакытта нәкъ менә сез язган билгеләр күзәтелә. Бу халәт шикәр диабеты белән авырмаган очракта да була ала. Сәбәбен ачыклар өчен иң элек канның биохимиясен тикшертергә, башка берәр эндокрин патология булмавына инанырга кирәк. Гипогликемияне кисәтү өчен ашлап-ашлап еш туклану сорала. Ризыклар арасында тиз үзләштерелә торган углеводлар – шикәр, печенье, шоколад булырга тиеш. Кандагы глюкоза төшеп киткәндә кабып куяр өчен, мондый хәл күзәтелгән кешеләргә үзләре белән баллы ризык йөртү бик мөһим.

Баскычлардан менгәндә тыным бетә. Гәүдә авырлыгым да артык зур түгел үзе. Йөгәрә, бии дә алмыйм – шунда ук йөрәк чыгардай булып тибә, тыным бетә. Ә бит миңа әле 46 гына яшь. Болай тын бетүе нидән булырга мөмкин?

Тын бетүе йөрәк-кан тамырлары авырулары һәм тын юллары системасында тайпылышлар вакытында күзәтелә. Тиз йөргәндә, йөгергәндә, баскычтан яки таудан күтәрелгәндә тын бетү йөрәк эшчәнлегенә бәйле. Аннары сулышның кайсы этабы кыенлык тудыруын – сулышны алуы яки кире чыгаруы – ачыклау да мөһим. Тын бетүнең төгәл сәбәбен ачыклар өчен йөрәккә һәм умырткалыкның муен өлешендәге артерияләргә УЗИ, күкрәк читлегә органнарына рентген ясатырга, гомуми кан анализын тапшырырга, канның биохимиясен тикшертергә, ЭКГ узарга һәм, әлбәттә, табипка күренергә киңәш итәм.

Елына дүртәр-бишәр тапкыр салкын тидереп авырыйм. Хәтта җәй көне дә температура белән чирләп ятканым бар. Бу иммунитетның түбән булуын күрсәтәдер инде. Иммунитетны ничек күтәрәп була?

Иммунитетны күтәрүнең иң гади ысулы – дәрәс туклану, суны җитәрлек эчү, спорт белән шөгыльләнү, иртәнге гимнастика, саф һавада йөрү. Шулай ук витаминнар эчү (БАДлар турында сүз бармый), туйганчы йоклау да иммунитетны ныгытырга булыша. Имму системасын зарарламас өчен, стресслардан сакланырга, хроник ялкынсынуларны үз вакытында дәваларга кирәк.

СОРАУ—ҖАВАП

Казан шәһәрәнең 21 нче студентлар сырхауханәсе баш табибының гаммәви сәясәт буенча урынбасары Зөһрә Гыйбадуллина ярдәме белән әзерләнде.

Кадерле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып җибәрә аласыз.

**Сорауларга Россиянең
һәм Татарстанның
атказанган табибы,
медицина фәннәре кандидаты,
Республика балалар клиник
хастаханәсенең урология бүлегә
мөдире Рәшит БАЙБИКОВ
жавап бирә.**

**Улыбызга өч ай. Кече йомышын
йомышлаганда бик әрнеп елый.
Женес әгъзасының башы ял-
кынсынганга охшаган, кызарып
тора.**

Кечкенә бала кече йомышын үтәр алдыннан борчылырга мөмкин, ул бит әле үзенең ни теләгәнән әйтә белми. Женес әгъзасының башы ялкынсынса, ул кызара, шешә. Бу очракта, әлбәттә, табибка күренергә, бәвел анализы бирергә, бөөр һәм бәвел капчыгы тулы килеш һәм бушаганнан соң УЗИ яса-тырга кирәк. Женес әгъзасының башы гына ялкынсыган очракта ромашка яки марганцовка ванночкалары булы-ша. Ялкынсыну узгач, кабат табибка күренү таләп ителә. Табиб женес әгъ-засының башын каплаучы тирене ачарга, тире астында җыелган смегма-ны юарга мөмкин.

**«Памперс кидергәч, ир баланың женес органнары тәннең башка
өлешләренә караганда югарырак температурада була, ә бу нәсел
калдыру сәләтенә зыян китерә», – дигән фикерне ишеткәнем бар.
Памперсларның нәкъ менә ир балаларга зыяны күбрәкме?**

Тикшеренүләр күрсәткәнчә, памперс кигән балада күкәй капчыгының темпе-ратурасы бары 0,5–1 градуска арта. Сперматогенез 7-8 яшәтән соң гына баш-лана. Шулай да бала тәүлек бие памперста булырга тиеш түгел. Аны 1,5–2 сә-гать саен алмаштырып, көненә берничә тапкыр кимендә 30 минутлы һава ван-налары ясарга кирәк. 1–2 яшәтән балаларны чүлмәккә утырта башларга тәкь-дим ителә. Еш алмаштырмаган очракта, гигиенаны дөрес һәм тиешенчә сакла-маганда памперс аркасында кыз балаларда да вульвит, вульвовагинит һәм бә-вел капчыгы ялкынсынуы барлыкка килергә мөмкин. Зур йомышын үтәгәннән соң баланың памперсы шунда ук алмаштырылырга тиеш.

**Улыбызга инде 10 яшь. Әлегә сөннәткә утыртмадык. Аны кайсы
яшәтә башкарсаң яхшырак икән һәм моңа ничек әзерләнәсе?**

Наркоз белән эшләнә торган операция буларак, без сөннәтне балаларга 3 яшь тулганда яки 3 яшь тулгач кына ясыйбыз. Әйе, кайбер гаиләләр иртәрәк тә ясатырга тырыша, наркозсыз гына ясауны таләп итәләр. «Кечкенә чагында хәтерләми, авыртуны сизми», – диләр. Авырта дип әйтә белмәсә дә, онытса да, балада ул тирән эз калдырырга һәм киләчәктә бу үзен сиздерергә мөмкин. 5–7 яшендә инде бала аңлап килә, операцияне тыныч кичерә.

Сөннәткә утырту өчен башка операцияләргә әзерләнгән кебек үк әзерләнәргә кирәк. Таләпләр шул ук: кан һәм бәвел анализы, ЭКГ, ясалган прививкалар исемлеге, Манту реакциясе, йогышлы авырулар белән контактта булмау турында белешмә кәгазе. Башка белгечләрдә исәптә торган очракта, алардан да баланың сәламәтлеге хакында белешмә ала мөһим. Операция билгеләнгән көнне баланы иртән ашатырга, эчертергә ярамый.

**Улыбызны дүрт айлык булганда сөннәткә утыртырбыз, дигән идек.
Ләкин йөрәгендә ачык артериаль агым барлыгы ачыкланды. Нинди
очракларда баланы сөннәткә утырту тыела?**

Беренчедән, сөннәткә утыртыр алдыннан баланы уролог-андролог карарга тиеш, чөнки тумыштан төрле тайпылышлар булырга мөмкин: мәсәлән, гипоспа-дия, эписпадия, яшерен женес әгъзасы һәм башкалар. Кайбер очракларда бала-га бу операцияне бөтенләй ясарга ярамый яки ул соңрак ясалырга тиеш.

**Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.**

Тиздән жәйге яллар чоры башлана. Нәкъ менә шушы чорда үзбездәгә һәм чит илләрдәгә диңгезгә барып кайтуны кулай күрәбез. Ел буе әлеге сәяхәтне көтеп яшибез дә бугай. Берәзгә гына булса да көндәлек мәшәкәтләрдән арынып, рәхәтләнеп ял итү – бар теләгебез. Әлбәттә, аның матур, онытылмаслык булып истә калуын, алган тәэсирләрнең ел буе рухландырып торуйн телибез. Әмма ялда үзеңне дәрәс итеп тотмау хыялдагы сәфәрне бозарга мөмкин. Ял вакытында да этикет кагыйдәләрен истән чыгармау хәерле. Аларны этикет буенча белгеч Айсылу ГАРИПОВА искә төшерә.

ИСЕГЕЗДӘ ТОТЫГЫЗ!

- ✓ Ялда үз-үзеңне тоту культураның турында онытмагыз, «үзеңне һәм башкаларны хөрмәт ит» принцибы буенча эш итегез.
- ✓ Сәяхәт итегез! Сәяхәт ул – кечкенә тормыш. Сәяхәттән беркемнең дә үзгәрмичә кайтканы юк.

ТӘРТИПЛЕ ЯЛ

Ялга жыенганда иң элек нәрсәгә игътибар итәргә?

Сәфәргә кая гына барырга уйласагыз да андагы традицияләр, гореф-гадәтләр белән алдан ук танышыгыз. Һәр жирлекнең үзенә генә хас язылмаган кануннары бар. Бигрәк тә анда нәрсә ярамаганын жентекләп өйрәнегез. Чит илләргә барганда моны белү аеруча мөһим.

Самолетта нинди этикет кагыйдәләрен сакларга?

Салонга кергәч, бортпроводница белән исәнләшәргә онытмагыз. Очыш дәвамында аның әйткән бар таләпләрен төгәл үтәргә кирәк, чөнки ул куркынычсызлык кагыйдәләре иминлегебезне кайгыртып төзәлгән. Очкычка кереп, үз урыныгызга килеп җиткәч, әйберләрегезне урнаштырырга дип юл өстендә тормагыз. Иң элек башка пассажирларны үткәрегең, аннан соң гына яхшылап урнашып бетегез. Күршегез белән исәнләшегез, әмма артык сораулар биреп җәфаламагыз. Уртада утыручы кулларын сул һәм уң яң култыкларга да куя ала. Креслогызны берәз төшерергә уйласагыз, артыгыгызда утыручы пассажирга бу хакта әйтегез. Балалар белән очасыз икән, аларны даими рәвештә күзәтеп торыгыз. Алдагы креслога аяклары белән тибеп утырмасыннар. Гаджетлардан мультфильмнарны бары тик колакчыннар киеп карасыннар. Самолет салоныннан чыкканда стюардессага рәхмәт әйтү – гадәти хәл.

Поездда барганда этикет кагыйдәләре

Поездда еракка барырга жыенасыз икән, алмаш өс киеме һәм аяк киеме алыгыз. Ир-ат купега беренче керә, багажны урнаштыргач кына, юлдаш хатын-кызын керергә чакыра. Купега керүче юлдашлары белән исәнләшә, үзара танышу мөһим түгел.

Юлда күршеләрегезнең шәхси чикләрен сакларга тырышыгыз. Шунан онытмагыз: өске ятактагы пассажирлар көндәз аскы урыннарда да куллана ала. Өстәл дә гомум куллану өчен, анда шәхси әйберләрне таратып салырга кирәкми. Поезддан төшәр вакыт җитәрәк, җайлап, әйберләрегез онытылып калмаслык итеп кенә жыеныгыз һәм юлдашларыгыз белән сабуллашыгыз.

Кунакханә этикеты

Беренче һәм мөһим кагыйдә: әдәпле һәм дустанә мөнәсәбәттә булыгыз. «Швед өстәле»ндә комсызланмагыз. Талинкәгә күп итеп ризык җыю һәм аны ашап бетермичә калдыру – әдәпсезлек! Шулай ук кунакханәдә кичке уннан соң шаулау һәм су коену костюмыннан гына йөрү дә тыела.

Пляждагы төп кагыйдәләр

- Шәхси чикләрен саклагыз. Башка ял итүчеләр янына ук барып урнашмагыз.
- Пляжда чүп-чар калдырмагыз.
- Музыканы кычкыртып куймагыз.

Кычкырып сөйләшү, бигрәк тә сүгенеп сөйләшү тирә-яктагыларның тынычлыгын боза. Пляж – җәмәгать урыны, моны исегездән чыгармагыз.

- Балаларыгыз да башкаларга комачауламасын. Әйе, пляж – ял итү урыны. Әмма гаилә белән киләсез икән, балаларны караусыз калдырмагыз. Үзләре генә пляж буйлап йөрү куркынычсыз түгел, артык кычкырып уйнап – башкаларның ачуын да китерергә мөмкиннәр.

- Җәмәгать шезлонгларын һәм зонтларны озак вакытка алмагыз.

Күбегез ял вакытларында компаниядәгә башкалар да килеп кушылып дип, үз сөлгеләрен берничә шезлонгга җәеп куя. Таныш күренеш, әйеме? Бу – әдәпсезлек билгесе. Кунакханә бассейны янында әдәпле кунак булыгыз. Дусларыгыз, гаилә әгъзаларыгыз вакытында килеп җитми икән, алып куйган өстәмә шезлонгларны башкалар белән бүлешергә әзер булыгыз. Шезлонгларда сөлгеләрегезне көнә буена калдырып китмәгез. Башкаларга да алардан кулланырга мөмкинлек бирегез.

- Комны кеше өстенә какмагыз. Сөлгегез, киёмнәрегез комлана икән, пляждан китәр алдыннан аларны кагыгыз, әмма һич тә башка ял итүчеләргә якин урында түгел. Сөз каккан ком бөртекләре башкаларның күзенә керергә мөмкин – җилнең кайсы яктан искәнән дә искә алыгыз.

АВЫРТУ

Хатын-кыз тормышындагы иң дулкынландыргыч мизгелләрнең берсе – яраткан ир-ат белән женси якынлык кылу. Интим якынлык хатын-кыз өчен эмоциональ тынычлык һәм канәгатьлек ягыннан да, физик яктан да бик мөһим. Әмма кайвакыт женси мөнәсәбәтләрдән соң авырту барлыкка килүчән. Гадәттә ул авырту эчнең аскы өлешендә була. Сәбәпләре турында сөйләшәбез.

ГАДӘТТӘ:

Интим якынлыктан соң эчнең авыртуына аналык кыскаруы сәбәпле. Ул озакка бармый, берәз вакыт үткәннән соң басыла. Бу – гадәти күренеш. Ә менә авырту еш һәм бик озакка сузылса, сәбәпләре бөтенләй башкада булырга мөмкин.

✓ Назлар булмау

Кайбер хатын-кызларда женси мөнәсәбәтләр вакытында аналык жиңсәсендә майлану табигый рәвештә бүленми, махсус гель-лубрикантлар да куллан-масалар, якынлыктан соң авырту шул сәбәпле дә булырга мөмкин. Авыртуны булдырмас өчен, якынлык алдыннан су нигезендә ясалган май кулланырга тырышырга кирәк. Авырга узмас өчен презерватив белән саклануны өстен күргән парлар өчен аеруча мөһим бу. Аналык жиңсәсендә табигый майлану хатын-кызларның женси дәртләнүе белән бәйле. Махсус бизне эшләтеп жиңсәсү өчен, хатын-кызны иркәләү-назлау мөһим. Хатын-кызларның ир-атларга караганда күпкә әкренрәк дәртләнүен онытмаска кирәк. Гүзәл затлар колаклары белән ярата, назлаганда аларга мөхәббәт аңлату йә мактап кую зарур. Монысы – ирләр колагына!

✓ Активлык

Еш кына эчнең аскы өлешен авырту китүенә сәбәбе – бик актив женси якынлык кылганда аналык жиңсәсендә лайлалы тышчасына зыян килү. Ир-атның женес ағзасы зур булуы, артык тирән үтеп керүе һәм презерватив куллану уңайсыз хисләр тудырырга мөмкин. Моннан кала, зур һәм кечкенә женес иреннәренә презерватив латексының химик составы аллергия реакцияләре бирү дә авыртуга китерә.

✓ Оргазм булмау

Әйе, оргазм ала алмаудан да эчнең аскы өлешендә авырту барлыкка килергә мөмкин. Женси якынлык кылганда кече оча сөяге органнарына кан йөгәрә. Хатын-кыз ләззәтләнү кичерә алмый икән, кан шунда туктап кала һәм авырту тудыра. Шулай ук вакытта артык күп оргазм алу да мускуллар спазмына китерә ала.

✓ Төрле авырулар

Әгәр дә женси якынлыктан соң эчнең аскы өлешендә авыртулар даими һәм кискен булса, табипка мөрәжәгать итәргә кирәк. Чөнки аның барлыкка килү сәбәбе кече оча сөяге органнарында төрле авырулар белән бәйле булырга мөмкин. Оялып йөрмәгез, кичекмәстән табипка күренегез!

✓ Авырга узу

Якынлык кылып бер атна узгандан соң да эчнең аскы өлешен авырта икән, бу инде авырга узу турындагы физиологик билге. Нәкъ бер атнадан соң орлыкланган күкәй күзәнәк аналыкның эндометриаль тышчасына бергә. Бу вакытта авырту барлыкка килергә, канлы бүлендекләр чыгарга мөмкин. Мондый билгеләр булса, авырга узуга билгеләүче тест ясап карагыз.

✓ Спайкалар

Корсак куышлыгына операция ясалгандан соң спайкалар барлыкка килүчән. Женси якынлыктан соң гына түгел, көнкүреш тормышта, хәтта һава торышы алышынганда да алар үзләрен сиздертеп ала.

ИГЪТИБАРЛЫ БУЛЫГЫЗ!

● Эчнең аскы өлешендә авыртуның сәбәпләре күптөрле. Алда язылган бар тайпылыш билгеләрен дә үзегездә эзләү кирәкмәс. Үткәрелгән диагностик процедураларга нигезләнеп, бары тик белгеч кенә дөвәләу курслары билгеләячәк. Әмма шуны онытмагыз: авыртуга һич тә түзәргә ярамый. Тән сәләмәтлегенә даими рәвештә игътибарлы булып, авыруны башлангыч стадиясендә үк күреп алсагыз, аны дөвәләу да жиңел. Үзегезне саклагыз! Гинекологка ярты ел саен күренеп торырга онытмагыз.

Хужабикә » аш-су

Кирәк

(диаметры 22–24 см булган таба өчен)
5-6 алма;
4 йомырка;
180 г атланмай;
150 г шикәр комы;
200 г чамасы он;
100 г чистартылган әстерхан чикләвеге;
ярты чәй кашыгы дарчин (корица);
ярты чәй кашыгы чәй содасы.

2024
гаилә елы

Күбекле алма бәлеше

Бәйрәм табыны күрке булырлык бу бәлеш Рания ФӘХРИЕВАның яратып пешерә торган ризыкларыннан берсе. Рания – Оренбург өлкәсенең Бакай авылыннан. Татарча камил сөйләшүенә, татар мәдәниятен, татар ашларын үз итүенә бер дә аптырыйсы түгел – ул чын татар авылында туып-үскән. «Гаиләбездә татарча гына аралашып үстек. Әтием Марат – мәдәният хезмәткәре, әнием Рима укытучы булып эшләде. Әнием ягыннан Халисә әбием кечкенә чагымнан догалар ятлатса, әтиемнең әнисе Кәүсәрия әбием чын осталарча итеп токмач кисәргә өйрәттә», – ди Рания үзе белән таныштырып. Мәктәпне тәмамлаганнан соң Казан федераль университетының татар филологиясе бүлеген сайлавы – укытучысы Гөлсинә Әбүнәгыймовадан. «Казанга житәкләп алып килеп, университет ишекләрен бергә ачып кәргән кешеләрем дә Гөлсинә апа белән Гамир абый», – дип, укытучысын зур хөрмәт белән телгә ала кунагыбыз.

Аш-суга маһирлыгы исә Казан егете Дамир белән гаилә корып, игезәкләре Кәрим белән Әминәнең әниләре булгач ачыла. Жанына ял биргән шөгыле ул аның. Аеруча тортлар һәм милли ашларны яратып әзерли. Гаилә башлыгы Дамир – банк хезмәткәре. «Акыллы, һәрбер эшен уйлап башкара торган тырыш кеше ул», – дип мактый аны Рания. Кәрим белән Әминә исә әлегә балалар бакчасына һәм... «Казан» бию ансамбленең балалар хореография студиясенә йөри. Әлбәттә инде, әниләренең зур ярдәмчеләре дә алар. Әнә Әминә дә булышкач, бәлешебез ничек тәмле һәм матур булып пеште.

Эш барышы

■ Алмаларның кабыгын әрчеп, шакмаклап турыйбыз. Бәләш өчен әчкелтем яшел алмалар яхшырак.

■ Туралган алманы табага салып, 50 г шикәр комы, 1 аш кашыгы йомшартылган атланмай өстибез.

■ Дарчин һәм вакланган әстерхан чикләвеген өстәп, алмаларны йомшарганчы пешерәбез.

■ Йомыркаларның агын сарысыннан аерабыз. Агын суыткычка куеп торабыз, алар безгә соңрак кирәк булачак.

■ Йомырка сарысына йомшарган атланмайны (150 г чамасы) кушабыз. 1 аш кашыгы шикәр комы һәм чәй содасы өстибез.

■ Май белән йомырка сарысын бик яхшылап туглыйбыз. Акрынлап он өсти барып, үзле камыр басабыз.

■ Камырны ике кисәккә бүләбез. Берсен – мандарин зурлыгындагысын – пакетка тыгып туңдыргычка куеп торабыз.

■ Камырның зуррак кисәген таба читенә менәрлек итеп кул белән генә жәябез. Жәем өстенә алмалы эчлекне тигезләп салабыз.

■ Йомырканың агына калган шикәр комын салып, куе күбек хәленә килгәнчә күпәртәбез. Күбекне тыгызламый гына алма өстенә түшибез.

■ Туңдыргычтагы камырны вак угычтан күбек өстенә уабыз. Бәләшнә 170 градус кызулыктагы мичтә 45 минут чамасы пешерәбез.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка яқынайтыгыз >>

Кечкенә шытымнын зур файдасы

Микроулән (микрорезлен) – ике-өч чын яфрагын чыгарган, буе 15 сантиметрга кадәрге үлән яки яшелчә шытымнары ул. Бу шытымнар витаминнарга һәм минералларга бай. Гадәти яшел аштәмләткечләр белән чагыштырганда, сәламәтлек өчен үтә дә мөһим булган матдәләр микроуләндә бермә-бер, ә кайчагында хәтта дистәләрчә артык.

Микроуләнне даими кулланып:

- йөрәк-кан тамырлары, ашкайнату, нерв, репродуктив, эндокрин системаларның эшчәнлеген жайларга;
- тән тиресе, чәч, тырнакларның торышын яхшытырга;
- хроник арыганлыктан арынып, организмны көчәйтеп җибәргә;
- витаминнар һәм микроэлементлар балансын тулыландырырга мөмкин.

Микроуләнне ничек үстерергә?

Үсентеләрне туфракта, җитен тастымалда, кокос субстратында, хәтта кәгазьдә генә дә үстерергә була. Орлыкларның тишелешен яхшырту өчен, аларны берничә сәгатькә яки төнгеләккә чылатып калдыралар. Җитен тастымалда микроулән үстерү мисалын тасвирласак, тастымалны суда чылатып, берәр савыт төбенә түшибез. Моңың өчен гадәти пластик контейнерлар бик кулай. Тастымалга орлыкларны тезеп чыгып, өстеннән бөркеп су сибәбез. Контейнерның өстен пленка яки полиэтилен пакет белән каплап тәрәзә төбенә яктыга куябыз. Орлыклар шыта башлауга савытның өстен ачабыз. Тастымал кипшәргән саен, өстән су бөркибез. Үсемлекнең ике-өч чын яфрагы чыккач, микроуләнне кисеп, үзәбез төлөгәнчә кулланабыз.

Яшь шытымнарда үсемлек аксымы, хлорофилл, витаминнар (бигрәк тә С, В, К, Е), пигмент-каротиноидлар, минерал кушылмалар (калий, кальций, фосфор, магний, тимер, йод, күкерт), эфир майлары бар.

Гадәттә бәләкәй үсентеләрне тишелеп чыгып 12–14 көн узгач кисәләр, бу вакытка әле алар үзләренә зарарлы матдәләргә тупларга өлгерми.

Микроулән – өй шартларында иң тиз өлгәрә торган уңыш, чөнки ул орлыкларны чәчкәч бер атнадан ук үсеп чыга.

Яшь үсентеләрне салатларга, ашларга кушалар, ит яки балык янына гарнир итеп әзерлиләр, бутербродлар, кабымлыклар ясыйлар яки үзен генә дә ашыйлар.

Микроуләнне чөгәндәр, ясмык, горчица, базилик, рукола, шнитт-суган, яшел борчак, кольраби кәбестәсе, редис һәм башка бик күп үсемлекләрнең орлыкларыннан үстерергә мөмкин.

■ Мангольд шытымы – иммунитетны арттыру, организмны ныгыту үзлегенә ия. Ул җиңелчә генә баллы, яңа өзгән чөгәндәргә хас тәмдә, тел очында соңыннан тәмле тәмә кала.

■ Редис шытымы иммунитетны ныгыта, көч-куәт бирә. Яшел үсентеләр, редис төменә хас булганча, берәз

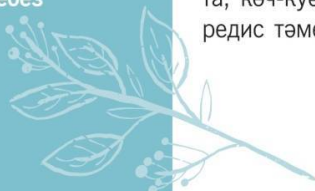
гына әчкелтем, бик тәмле. Салатларга, ашларга, башка төрле ризыкларга кушар өчен отышлы.

■ Дайкон шытымы – тәмә берәз әчкелтем. Салатларга, ашларга, ит, балык ризыкларына витаминнарга бай кушылма була ала.

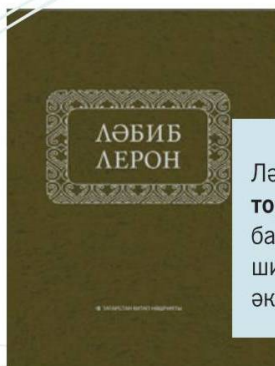
■ Ак башлы кәбестә шытымы – организмны шлаклардан чистарта, кандагы глюкоза күләмен жайга сала. Кәбестәнең сусыл шытымнары хуш исле, авыз эчен сафландырып җибәрә.

■ Брокколи шытымы – матдәләр алмашын яхшырта. Брокколи үсентесе ризыкка чикләвек катыш горчица тәмә һәм хуш ис кертәп җибәрә.

■ Горчица шытымы иммунитетны ныгыта. Ул бик сусыл, әчкелтем тәмдә, гадәти горчицаны хәтерләтә. Аның яшь үсентеләрен салатларга, хәтта сушига да кушарга мөмкин.

ДӨНЬЯ КҮРГЭН ЯҢА КИТАПЛАР

Ләбиб Лерон. Йери торган урындык ● балалар өчен шигырьләр, хикәяләр, әкиятләр. – 222 б.

Лилия Саттарова. Татарская узорная кожа ● ремесло, традиции, искусство ● монография. – 119 б.

Танылган балалар язучысы, шагыйрь, Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Ләбиб Леронның әлеге китабына авторның балалар өчен иңат ителгән әсәрләре туплап бирелде. Жыентыкта әдипнең киңкырлы ижаты: шигырьләре, җырлары, әкиятләре, хикмәтле хикәятләре, мазәкләре, кирле-мырлы киңәшләре белән танышырга мөмкин. Әсәрләр бер үк вакытта тәрбияви дә, кызыклы да. Хрестоматия рәвешендә эшләнгән әлеге китап балалар бакчалары тәрбиячеләре өчен, тел һәм әдәбият укытучылары өчен аеруча актуаль.

Мөхәррире – Рифат Салах.

Татар халкының күн эшкәртү сәнгате – дөнья мәдәниятендә уникаль күренеш. Китапта болгар бабаларыбыз белән хәзерге Казан татарларының тарихи бәйләнеше күрсәтелгән, XVIII–XX гасырларга караган Россиядә һәм чит ил (Төркия, Германия, Канада һәм башка илләр) музейларындагы бизәк үрнәкләре бирелгән. Анда шулай ук күннән эшләнгән читекләр, чүәкләр, паннолар, мөдәрләр, сумкаларны күрергә мөмкин. Милләтебезгә генә хас булган бу сәнгать төрленең бүгенге вариантлары белән дә танышырга була.

Мөхәррире – Ләйсән Миңнуллина.

Рифат СЭЛАХ
әзерләде.

Кучкар. Бары тик үз көчегезгә генә ышанырга һәм карарларны тиз кабул итәргә туры килер. Максатчанлык, үзгәчлек сорала. Үз юлыннан тайпылмый баручы Кучкарларны уңыш көтә.

Үзгәбозау. Матди проблемаларны хәл итү, өстәмә керем эшләү өчен менә дигән мөмкинлек килеп чыгар. Гаҗәеп активлык һәм эшчәнлек күрсәтәрсез, әмма тизлек таләп итә торган эшләр авыррак бирелер.

Игезәкләр. Зур максатлар куюдан курыкмагыз. Яңа эш башлау өчен бик яхшы чор, теләсә кайсы өлкәдә уңышка ирешәрсез. Алдыгызда яңа ишәкләр ачылырга тора, игътибарлы булыгыз.

Кысла. Ерак офыклар, яңа мөмкинлекләр ымсындырыр. Кызыксынуыгыз «комфорт зонасы»ннан чыгарга мәҗбүр итәр. Яңа мөмкинлекләргә сынап карагыз, алар сезнең файдага булчак.

Арыслан. Сезне үсеш, күчелле вакыйгалар көтә. Күбрәк аралашырга, мәгълүмат тупларга тырышыгыз, аларның файдасын күрәрсез. Яңа ишәкләр тормышыгызга уңай үзгәреш кертәп җибәрер.

Сәмбелә. Кагыйдәләрдән тайпылмасагыз, уңышка ирешәрсез. Һәр мәсьәләнең төбенә төшеп тикшерергә, хаталар эзләргә туры килер. Алдан планлаштырылмаган очраклы гамәлләрдән сак булыгыз.

Бизмән. Тормышыгыз шактый җиңеләеп, күп проблемалардан котылу җае чыгар. Ниһаять, караңгы тоннель башында яктылык күрәрсез. Яңалыклардан куркырга кирәкми, алда киң офыклар көтә.

Чаян. Элеккеге уңышсызлыklar өчен язмыш сезгә компенсация әзерли. Хаталардан нәтиҗә ясап, моңарчы күрелмәгән уңыш казанырсыз. Ләкин вакыйгаларны ашықтырмагыз.

Укчы. Бу айда Укчылар белән кодрәтле Юпитер идарә итә. Зыялыгыгыз, сөйләшә, яза белүегез алгы планга чыгар. Күчелле яңалыкларга, файдалы мәгълүматларга әзер торыгыз. Акча белән бәйлә эшләр уңыш китерер.

Кәҗәмөгез. Элемтәләр булдыру, фикердәшләр табу өчен әйбәт чор. Алдыгызда торган сынауны уңышлы үтәп, тормышта яңа дәрәҗәгә ирешәрсез. Бик җитди, эшлекле кешеләр белән уртак тел табарга кирәк булчак.

Сукояр. Көнүреш мәшәкәтләре икенче планга күчеп, күчелгезне югарырак идеяләр биләп алыр. Иҗади эш яки хобби белән мәшгуль булган Сукоярлар уңышка ирешәчәк. Әлеге яңа эшкә алынмасыгыз хәерле.

Балыклар. Илһам ялкыны, энергия ташкыны, энтузиазм – менә ни көтә якын арада. Гаҗәеп активлык үрнәгә күрсәтәрсез. Нинди эшкә алынсагыз да ут уятарсыз. Үзегезне яңа яктан ачу мөмкинлегә туар.

йолдызнамә
май

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

ӘҮВӘЛ – ӘНИ ПОРТРЕТЛАРЫ

«Әлеге портретны 17 яшемдә яздым», – ди ул. Киндердә – АНА сурәте. Һәм ул бер карауда ук хәтергә уелып кала. Талантлы рәссамнарыбызның берсе Альберт Саттаров Яшел Үзәндә туган. «Әтием – машина йөртүче, әнием Серго исемендәге завод хезмәткәре иде. Әни баянчы булуымны теләде, ул үзе дә аккордеонда уйнады. Нәселебездә музыкага сәләт бар: апам Рәмзия дә – музыкант. Ә миңа рәсем сәнгате якынарак булды, Яшел Үзәндәге балалар сынлы сәнгать мәктәбен тәмамладым. Чабаксар сынлы сәнгать училищесында укыган чорда әнием портретларын күп тапкырлар яздым. Мин, классик реализм тарафдары буларак, киндердәге геройларның холкын төгәл сурәтләргә омтыла идем. Шунлыктан әнигә дә мольберт алдындагы берәр позада озак кына утырып торырга туры килде, әмма ул бер дә авырсынмады... Еллар узгач язган «Кувшин тоткан әнием портреты» дигән әсәрәм исә «Зур Идел» төбәккә күргәзмәсенә иң югары бәясенә лаек булды.

Портретлар ғына түгел, натюрмортлар, пейзажлар, жанрлы картиналар да ясыим. 1987 елдан бирле Түбән Камада яшәп иҗат итәм. 2000 елдан – ирекле рәссам. Иртәдән кичкә кадәр мин остаханәдә, яңа шәхси күргәзмәләремә әзерләнәм. Картиналарым өчен билгеләп куелган эскизларым шактый, чөнки 2008 елда – Италиянең Венеция, Рим, Флоренция шәһәрләре белән, ә 2013 һәм 2015 елларда Һиндстан белән таныштым. Һиндстан аеруча гашыйк итте, андагы эссе кояш нурларына коенучы кала-салалар, чиксез океан, экзотик таби-

гать, гел елмаеп торучы мөлаем индуслар – барысы да озакка истә калды...

Әсәрләр төрлечә языла. Әйтик, портретларны ярты сәгать эчендә дә, берничә айдан соң да тәмамларга мөмкин. Тик рәссамның психолог булуы да кирәк әле, шул чакта ғына эшләренә сыйфаты югары дәрәжәдә килеп чыгачак. Гомумән, һәр җитди оста һәрчак үз талантын камилләштерүдә, – ди Альберт. – Иң катлаулысы – балалар портретлары, чөнки аларның хис-халәте даими үзгәрәп тора. Хатын-кыз – һәрвакыт илһам чыганагы. Теләсәң, аның шагыйрьләрнең меңнәрчә сонеты белән зурлана алырлык матурлыгын, якты карашын, йөрәк симфониясен иҗат итүгә илһамландыручы нәфислеген үткән дәверләрнең мәңгелек кайтавазына туры китереп тә ясап була. Әмма мин аларны заманабыз шартларында сурәтләүгә өстенлек бирәм. Иҗатымдагы мондый образлар Һинд кызлары күркәмлеге аша да баеды. Татар хатын-кызларының миллилеген тасвирлаган портретларым да шактый».

Альберт Саттаровның гажәеп камил картиналары илебез музейларын һәм галереяларын, Бөекбритания, Италия, Һиндстан, Германия, Нидерланд, Япония шәхси тупланмаларын бизи. Останың күргәзмәләрен һәрчак көтеп алалар. Рәссам үз иҗатында яңа дәвер ачылуы хакында да искәртте. Димәк, тиздән без аның татар сынлы сәнгате әсәрләре булып тарихка кереп калачак яңадан-яңа картиналарын күрәчкә хозурланачакбыз.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

АЛЬБЕРТ САТТАРОВ

ТАБИГЫЙ
ТӘМЛЕ
ФАЙДАЛЫ
РИЗЫКЛАР –
ҺӘР ЙОРТКА

✉ sales@vamintatarstan.ru
info@vamintatarstan.ru
marketing@vamintatarstan.ru

☎ 8 800 600 02 42

🌐 www.vamintatarstan.ru

📶 [vamintatarstan](https://www.vamintatarstan.ru)

РЕКЛАМА